

Musiqi

METODİK
VƏSAİT

LAYİHƏ

5

Azərbaycan Respublikasının Dövlət Himni

*Musiqisi Üzeyir Hacıbəylinin,
sözləri Əhməd Cavadındır.*

Azərbaycan! Azərbaycan!
Ey qəhrəman övladın şanlı Vətəni!
Səndən ötrü can verməyə cümlə hazırız!
Səndən ötrü qan tökməyə cümlə qadırız!
Üçrəngli bayrağınla məsud yaşa!
Minlərlə can qurban oldu!
Sinən hərbə meydan oldu!
Hüququndan keçən əsgər,
Hərə bir qəhrəman oldu!

Sən olasan gülüstan,
Sənə hər an can qurban!
Sənə min bir məhəbbət
Sinəmdə tutmuş məkan!

Namusunu hifz etməyə,
Bayrağını yüksəltməyə
Cümlə gənclər müştəqdir!
Şanlı Vətən! Şanlı Vətən!
Azərbaycan! Azərbaycan!

LAYIHƏ

OQTAY RƏCƏBOV, NAZİM KAZIMOV,
OFELİYA İMANOVA

Ümumtəhsil
məktəblərinin

 MUSIQI **5** -ci sinfi üçün

fənni üzrə **DƏRSLİYİN METODİK VƏSAİTİ**

Bu nəşrlə bağlı irad və təkliflərinizi
tahsil_az@yahoo.com və derslik@edu.gov.az
elektron ünvanlarına göndərməyiniz xahiş olunur.
Əməkdaşlığa görə əvvəlcədən təşəkkür edirik!

MÜNDƏRİCAT

Giriş.....	3
İzahat vərəqi.....	4
Fənn üzrə məzmun standartları.....	5
5-ci sinif “Musiqi” fənni üzrə illik planlaşdırma.....	6
5-ci sinifdə “Musiqi” dərsinin gündəlik planlaşdırılmasına dair nümunələr....	10

POEZİYA VƏ MUSIQI

1. Mahnının yaranmasında poeziyanın rolu.....	12
2. Vokaliz.....	14
3. Sözsüz mahnı.....	16
4. Poeziya və kantata.....	18
5. Libretto və opera	20
6. Libretto və balet.....	22
7. Libretto və operetta	24

MUSIQIDƏ ŞEİRİN ROLU

8. Mahnı və poeziya.....	26
9. Aşıq musiqisi və poeziya.....	28
10. Muğam və poeziya.....	30
11. Zərbi-muğam və poeziya.....	32
12. Romans və qəzəl.....	34

MUSIQI VƏ TƏSVİRİ İNCƏSƏNƏT

13. Musiqi və Tahir Salahovun yaradıcılığında “Xəzər” mövzusu.....	36
14. Musiqi və Toğrul Nərimanbəyovun yaradıcılığında musiqili lövhələr.....	38
15. Muğam dəsgahları.....	40
16. Musiqidə və təsviri incəsənətdə sülh mövzusu.....	42
17. Musiqidə və təsviri incəsənətdə Nizami Gəncəvi obrazı.....	44
18. Musiqidə və təsviri incəsənətdə Məhəmməd Füzuli obrazı.....	46
19. Musiqidə və təsviri incəsənətdə Ana obrazı.....	48
20. Musiqidə və təsviri incəsənətdə Novruz bayramı	50

TƏSVİRİ İNCƏSƏNƏT, KİNO VƏ MUSIQI

21. Musiqidə və təsviri incəsənətdə karvan obrazı.....	52
22. Musiqidə və kinoda qəhrəmanlıq obrazı.....	54
23. Musiqidə və təsviri incəsənətdə Don Kixot obrazı.....	56
24. Musiqidə və təsviri incəsənətdə təbiət mənzərəsi.....	58
25. Musiqidə və təsviri incəsənətdə Neft Daşları obrazı	60
26. Musiqidə və təsviri incəsənətdə Ulu öndər Heydər Əliyevin obrazı.....	62
27. Musiqidə və təsviri incəsənətdə Hindistan mövzusu.....	64
28. Yekun konsertə hazırlıq.....	65
Dinlənilmək üçün nəzərdə tutulan musiqi repertuarı.....	66

LAYIHƏ

GİRİŞ

Ölkəmiz müstəqillik qazandıqdan sonra cəmiyyətimizin demokratikləşdirilməsi, milli təhsilin inkişafı və onun qabaqcıl dünya dövlətlərinin təhsil sistemlərinə inteqrasiyası istiqamətində görülən tədbirlər təhsilin forma və məzmunca təkmilləşdirilməsinə, keyfiyyətə yaxşılaşdırılmasına, bu sahədə yeni ideyaların, qabaqcıl təcrübənin öyrənilməsinə və onların yaradıcılıqla təcrübədə tətbiqinə geniş imkanlar açmışdır.

Ümumtəhsil məktəblərində incəsənətlə bağlı fənlər sırasında “Musiqi” fənni xüsusi yer tutur. Bu fənn mənəvi-estetik təsirinə, didaktik mahiyyətinə, musiqi sənətinin qayda-qanunlarını, incəliklərini öyrətmək imkanlarına görə müstəsna əhəmiyyət kəsb edir.

“Musiqi” fənninin əsas məqsədi məktəblilərdə bu fənn üzrə müəyyən bilik, bacarıq və vərdislər yaratmaqla bərabər, onların yaradıcılıq qabiliyyətlərini, ümumi mədəniyyətlərini və mənəvi keyfiyyətlərini inkişaf etdirməkdir. Yeni musiqi kurikulumunun tələblərinə əsasən musiqi müəllimi tədrisə yaradıcı yanaşmaqla istiqamətverici, əlaqələndirici, məsləhətçi rolunda çıxış edir. Məktəblilər isə tədqiqat aparır, biliklərini tətbiq və təqdim etmək bacarıqlarını göstərirlər.

“Musiqi” fənni üzrə milli və dünya təcrübəsinin öyrənilməsi, təhlil edilməsi nəticəsində musiqi aləmi, emosional dəyərləndirmə, musiqi fəaliyyəti kimi məzmun xətləri müəyyənləşdirilmişdir.

Musiqi aləmi məzmun xətti bilavasitə ifası və dinlənilməsi zəruri sayılan musiqi nümunələrini, musiqi savadı, bəstəkar yaradıcılıqları, geniş yayılmış milli və bəşəri musiqi əsərləri, müxtəlif musiqi alətləri və musiqi kollektivləri, görkəmli musiqi ifaçıları haqqında bilik və bunlarla bağlı bacarıqları əhatə edir.

Emosional dəyərləndirmə məzmun xətti musiqi əsərlərinin mahiyyətə qavranılması şagirdlərin mənəvi aləminin zənginləşməsində, onlarda incə hiss və duyğuların yaranmasında, daxili hissiyyatının büruzə verilməsində müstəsna rol oynayır.

Onun üçün lap birinci dərstdən başlayaraq musiqi incəsənətinin emosional məzmunu və musiqi ifadə vasitələri arasında əlaqə yaratmaq lazımdır və musiqi dinlənilməsi zamanı əsərlərin emosional qavranılmasına diqqət verilməlidir. Məktəblilər dinlənən musiqi əsərlərinin mənəvi-estetik məzmununu şüurlu surətdə qavramalıdırlar.

Musiqi fəaliyyəti məzmun xətti tədris prosesində mənimsənilmiş biliklərin tətbiq vasitəsilə fəal bacarıqlara çevrilməsini, şagirdlərdə yaradıcılıq qabiliyyətlərinin üzə çıxarılmasını təmin edir. Mahnoxiyuma, musiqidindləmə, musiqili-ritmik hərəkət, sadə musiqi alətlərində çalmaq, improvizə etmək, musiqi əsərlərinin məzmununu səhnələşdirmək bu məzmun xəttinin əsasıdır.

Yeni “Musiqi” kurikulumunun tələblərinə görə təlim prosesi əvvəlcədən müəyyən olunmuş nəticələrə əsaslanmışdır. Bununla əlaqədar müəllim əlaqələndirici, istiqamətverici, məsləhətçi, şagirdlər isə öyrənmək üçün tədqiqat aparan, öyrəndiklərini tətbiq və təqdim etməyi bacaran yaradıcı subyektlər rolunda iştirak edirlər. Müasir dövrdə musiqi təlimi aşağıdakı prinsiplərə əsaslanır: pedaqoji prosesin tamlığı; təlimdə bərabər imkanların yaradılması; şagirdyönümlülük, inkişafyönümlülük; fəaliyyətin stimullaşdırılması; dəstəkləyici mühitin yaradılması.

Bütün bunlara nail olmaq üçün musiqi təliminin təşkili formaları və üsulları vardır. Əvvəlki illərdə olduğu kimi, 5-ci sinif “Musiqi” dərslərində də konfrans, seminar, müzakirə-diskussiya, ekskursiya dərslərindən istifadə etmək olar. Eyni zamanda “İnsert”, “BİBO”, “Beyin həmləsi”, “Klaster”, “Ziqzaq”, “Deyirmi masa”, “Venn diaqramı” və başqa təlim üsullarından istifadə etmək məqsəduyğundur. Musiqi materialları 5-ci sinif şagirdlərinin yaş xüsusiyyətləri və onların musiqi inkişafına təsir imkanları nəzərə alınaraq seçilmişdir.

İZAHAT VƏRƏQİ

5-ci sinif “Musiqi” fənni üzrə dərslik komplekti dərslik və metodik vəsaitdən ibarətdir.

Müəllim üçün metodik vəsaitdə hər bir dərsin mövzusu, məzmun standartları, integrasiya, iş üsulları, gündəlik planlaşdırma nümunələri, qiymətləndirmə cədvəli və musiqi repertuarı verilib.

Müəllim dərsə hazırlaşarkən məktəblilərin biliyini, onların qavrama qabiliyyətini və yaş xüsusiyyətlərini nəzərə almalı və yeni mövzunun yaxşı mənimsənilməsi üçün müxtəlif əyani, texniki və köməkçi vəsaitlərdən səmərəli istifadə etməyi bacarmalıdır.

Hər bir məzmun vahidinin sonunda məktəblinin əldə etdiyi nailiyyətləri yoxlamaq üçün yazılı, şifahi və musiqili testlərdən istifadə etmək məsləhət görülür.

Dərslikdə mövzuların məzmununa uyğun məlumatlar, illüstrasiyalar, bəstəkarların portretləri, mahnıların mətni, tapşırıqlar, suallar, “Musiqi lüğəti” və ifa olunacaq mahnıların notları öz əksini tapmışdır.

Dərslik hazırlanarkən aşağıdakı pedaqoji prinsiplərə riayət olunmuşdur: şagirdlərin yaş xüsusiyyətlərinə uyğunluğu, dərslərin məzmununun gender, etnik, irq və din məsələlərinə həssaslıqla yanaşmaqla seçilməsi, biliklərin dəqiq olaraq elmə əsaslanması, dərs mövzularının sadə, lakin maraqlı olması, dərslikdəki şəkil və illüstrasiyaların mövzulara uyğun olması, bütün dərslik boyu vahid dizayn üslubunun dərslərin məzmununa uyğunluğunun gözlənilməsi, digər fənlərlə əlaqələrin yaradılması, nəhayət, qəbul olunmuş “Musiqi” üzrə məzmun standartlarına əsaslanması.

Müəllim üçün metodik vəsaitdə inklüziv təhsilin zəruriliyi nəzərə alınmışdır. Məqsəd hər bir şagirdə psixoloji dəstək verilməsi, xüsusi diqqət və qayğı göstərilməsi, nəticəyönümlü təhsilin həyata keçirilməsidir. Bunun üçün hər bir dərsin gedişində diferensial təlim sxemi təqdim edilir:

DİFERENSİAL TƏLİM

Nailiyyətləri yüksək olan şagirdlər

Nisbətən zəif şagirdlər

5-ci sinif “Musiqi” fənni üzrə şagirdlərin qiymətləndirilməsi

Şagirdlərin əldə etdikləri bilik, bacarıq və vərdisləri qiymətləndirmək üçün müəllim artıq ona məlum olan diaqnostik, formativ, summativ kimi qiymətləndirmə üsullarından istifadə edə bilər. Bunlardan əlavə musiqi müəllimi Hollistik QS (qiymətləndirmə sxemi) və Analitik QS (qiymətləndirmə sxemi) vasitəsilə də qiymətləndirmə apara bilər.

Hollistik QS-indən sürətli qiymətləndirmə aparıldıqda və şagirdin nailiyyətlərinin ümumi mənzərəsini təsvir etdikdə 5 ballıq şkalaya əsaslanaraq istifadə edilir.

Analitik QS-indən şagirdin ayrı-ayrı fəaliyyət sahələri üzrə qiymətlərini təyin etdikdə istifadə olunur və 5 ballıq şkalaya əsaslanır.

5-ci sinifdə məktəbli “xorla oxuma”, “musiqi dinləmə”, “musiqi alətlərində çalma”, “notla oxuma” və “improvizasiya” ilə məşğul olur və əldə etdikləri nailiyyətlərə görə də qiymətləndirilir.

Dərsin təchizi. “Musiqi” fənni üzrə dərs prosesində şagirdlərin mənimsədikləri bilik, bacarıq və vərdislərdən, dərslikdən, musiqi aləti kimi fortepianodan, notlardan, vəsait, portret və şəkillərdən, sxem və plakatlardan, kompüter, maqni-tofon və diskdən, DVD-pleyerdən istifadə olunmalıdır.

Hər bir dərsdə aşağıda verilmiş (yaxud müəllimin şəxsi təşəbbüsü ilə məsləhət görülən) qiymətləndirmə cədvəlindən istifadə etmək olar:

QIYMƏTLƏNDİRMƏ CƏDVƏLİ

№	Meyarlar / Qrup	I (zəif)	II (orta)	III (yaxşı)	IV (əla)
1.	Öz fikrini ifadə edir				
2.	Musiqi nümunələrini fərqləndirir				
3.	Mövzu ilə əlaqədar nəticə çıxarır				
4.	Təqdimat edir				
5.	Mahnı melodiyaalarını təmiz oxuyur				

FƏNN ÜZRƏ MƏZMUN STANDARTLARI

5-ci SİNFİN SONUNDA ŞAĞİRD:

1. Azərbaycan və dünya musiqi mədəniyyətinin görkəmli nümayəndələri (Ü.Hacıbəyli, Q.Qarayev, F.Əmirov, V.A.Motsart, M.Qlinka, L.V.Bethoven, P.Çaykovski) və onların geniş yayılmış əsərləri haqqında bilik və bacarıqlar nümayiş etdirir.

2. Azərbaycan musiqi folklor nümunələri (mahnı, rəqs), muğam və aşiq havalarına dair bilik və bacarıqlar nümayiş etdirir.

3. Musiqi əsərlərinin melodiyası, ritmi və onlarda istifadə edilmiş bədii nümunələr haqqında fikrini nümayiş etdirir.

4. Musiqi əsərlərini hissi-emosional cəhətdən dərk etdiyini nümayiş etdirir.

5. Dinlədiyi musiqidən yaranan təəssüratlarını müxtəlif formada ifadə edir.

6. Mahnını not və mətni ilə oxuyur.

7. Fərdi, qrup və kollektiv ifaçılıq və dirijorluq bacarığı nümayiş etdirir.

1. MUSIQİ ALƏMİ

1.1. Azərbaycan və dünya musiqi mədəniyyətinin görkəmli nümayəndələri, onların geniş yayılmış əsərləri haqqında bilik və bacarıqlar nümayiş etdirir.

1.1.1. Azərbaycan və dünya musiqi mədəniyyətinin görkəmli nümayəndələri (Ü.Hacıbəyli, Q.Qarayev, F.Əmirov, V.A.Motsart, M.Qlinka, L.V.Bethoven, P.Çaykovski) və onların tanınmış əsərləri haqqında biliklərini şərh edir.

1.1.2. Azərbaycan və dünya bəstəkarlarının əsərlərinin janr baxımından oxşar cəhətlərini izah edir.

1.2. Azərbaycan musiqi folklor nümunələri (mahnı, rəqs), muğam və aşiq havalarında istifadə olunmuş nümunələrə dair bilik və bacarıqlar nümayiş etdirir.

1.2.1. Azərbaycan musiqi folklor nümunələrindəki (xalq mahnı və rəqs) ədəbi nümunələr haqqında biliklərə malik olduğunu göstərir.

1.2.2. Azərbaycanın əsas muğamlarının və aşiq musiqilərinin adını söyləyir və istifadə olunmuş poeziya nümunələri haqqında fikrini bildirir.

2. EMOSİONAL DƏYƏRLƏNDİRMƏ

2.1. Musiqi əsərlərinin melodiyası, ritmi və onlarda istifadə edilmiş bədii (ədəbiyyat, təsviri incəsənət və s.) nümunələr haqqında fikrini nümayiş etdirir.

2.1.1. Musiqi əsərlərindəki emosional obrazların yaranmasında dinamik nüansların, bədii nümunələrin rolunu şərh edir.

2.1.2. Azərbaycan xalq rəqslərinin emosional hisslərə təsirini izah edir.

2.2. Dinlədiyi musiqidən yaranan təəssüratlarını müxtəlif formada ifadə edir.

2.2.1. Dinlədiyi xalq rəqsləri haqqında təəssüratlarını ifadə edir.

3. MUSIQİ FƏALİYYƏTİ

3.1. Mahnını not və mətni ilə oxuyur.

3.1.1. Mahnını not və mətni ilə birsəslə oxuyur.

3.2. Fərdi, qrup və kollektiv ifaçılıq bacarığı nümayiş etdirir.

3.2.1. Mahnını kollektiv tərkibində birsəslə (unison) oxuyur.

5-ci sinif “Musiqi” fənni üzrə illik planlaşdırma

Saat	Tədris vahidi	Dərsin mövzusu	Standart	İntegrasiya	Xorla ifa ediləcək mahnıların müəllifləri	Dinləniləcək musiqi nümunələrinin və müəlliflərinin adları	Resurslar
1		Diaqnostik qiymətləndirmə					
1	Poeziya və musiqi	Mahnının yaranmasında poeziyanın rolu	1.2.1.; 3.1.1.; 3.2.1.	Əd.: 1.1.5. Fən.d.: 3.1.1.	“Qaliblər” mahnısı – Q.Hüseynli, Ə.Ziyatay	“Şuşanın dağları” (Azərbaycan xalq mahnısı), “Vətən oğlu” (aşiq mahnısı)	Dərslik, kompüter, bostakların portretləri
1		Vokaliz	2.1.1.; 3.1.1.; 3.2.1.	Əd.: 1.1.5. Riy.: 3.1.1. Fən.d.: 1.1.2. 3.1.1.	“Araz” – A.Zeynallı, R.Rza	“Arzular” – T.Quliyev, “Şahzadə Qara Qızıl” cizgi filmindən vokaliz	Dərslik, kompüter, slayd, bostakların portretləri
1		Sözsüz mahnı	1.1.2.; 3.1.1.; 3.2.1.	R.: 3.1.1. Fən.d.: 3.1.1.	“Ay Xəzər” – N.Əli-verdibəyov, N.Xəzri	“1 №-li sözsüz mahnı” – S.Ələsgərov, “1 №-li sözsüz mahnı” – F.Mendelson	Dərslik, kompüter, slayd, bostakların portretləri
1		Poeziya və kantata	1.1.2.; 2.1.1.; 3.2.1.	Əd.: 1.2.2. Fən.d.: 3.1.1.	“Gənc idmançılar marşı” – M.Mirzəyev, H.Ziya	“Zamanın bayraqdarı” – Q.Qarayev, S.Vurğun	Dərslik, kompüter, bostakların portretləri
1		Kiçik Summativ Qiymətləndirmə					
1		Libretto və opera	1.1.2.; 2.1.1.; 3.1.1.	Əd.: 2.1.2. Fən.d.: 3.1.1.	“Bayram günü” – Ü.Hacıbəyli, M.Seyidzadə	“Koroğlu” operasından “Qızlar xoru” – Ü.Hacıbəyli	Dərslik, kompüter, bostakların portretləri
1	Musiqidə şeirin rolu	Libretto və balet	1.1.2.; 2.1.1.; 3.1.1.	Əd.: 2.1.2. Fən.d.: 3.1.1.	“Şən Azərbaycan” – P.Bülbüloğlu, M.Günər	“Qız qalası” baletindən “Adajio” və “Vals” – Ə.Bədəlbəyli	Dərslik, kompüter, bostakların portretləri
1		Libretto və operetta	2.1.1.; 3.2.1.	Əd.: 1.2.2.; 2.1.2. Fən.d.: 1.1.2.	“Qarabağ” – C.Cahangirov, R.Zəka	“Arşın mal alan” operettasından “Əsgərin ariyası”, “Cahan xalanın kupletləri” – Ü.Hacıbəyli	Dərslik, kompüter, bostakların portretləri
1		Mahnı və poeziya	1.1.2.; 2.1.1.; 3.2.1.	Əd.: 1.2.2.; 2.1.2. Fən.d.: 3.1.1.	“Nəğmələr” – O.Rəcəbov, B.Vahabzadə	“Dalğalar” – R.Mirişli (tarin ifasında)	Dərslik, kompüter, bostakların portretləri
1		Aşiq musiqisi və poeziya	1.2.2.; 2.1.1.; 3.2.1.	Əd.: 1.1.5. Fən.d.: 3.1.1.	“Azərbaycan” (aşiq mahnısı) – sözləri S.Vurğunundur	“Koroğlu” operasından “Koroğlunun aşiq mahnısı” – Ü.Hacıbəyli	Dərslik, kompüter, bostakların portretləri
1	Musiqidə şeirin rolu	Kiçik Summativ Qiymətləndirmə					
1		Muğam və poeziya	1.2.2.; 2.1.1.; 3.2.1.	Əd.: 1.1.5. Fən.d.: 3.1.1.	“Vətənimsen” – R.Mirişli, F.Qoca	“Rast” simfonik muğamından “Bərdaşt” – Niyazi	Dərslik, kompüter, bostakların portretləri
1		Zərbi-muğam və poeziya	1.2.2.; 2.1.1.; 3.2.1.	Əd.: 1.1.5. Fən.d.: 3.1.1.	“Qış” mahnısı – Ə.Cavanşirov, T.Mütəllibov	“Arazbarı” zərbi-muğamı, “Arazbarı” – Ü.Hacıbəyli	Dərslik, kompüter, bostakların portretləri

1	Romans və qəzəl	1.2.2.; 2.1.1.; 3.2.1.	Əd.:1.1.4. Fən.d.: 3.1.1.	“Qaliblər” mahnısı – Q.Hüseynli, Ə.Ziyatay	“Sənsiz” – Ü.Hacıbəyli, N.Gəncəvi. “Vətənimdir” – S.Ələsgərov, M.Füzuli	Dərslik, kompüter, bəstəkarların portretləri
1	Musiqi və Tahir Səlahovun yaradıcılığında “Xəzər” mövzusu	2.1.1.; 3.2.1.	Əd.: 1.2.1. Fən.d.: 3.1.1.	“Gənclik mahnısı” – Q.Qarayev, Y.Dolmatovski, tərcümə edən Y.Həsənbəy	“Dənizi fəth edənlər” filmindən dəniz mövzusu – Q.Qarayev, “Okean-göy dəniz” “Sadko” operasından – N.Rimski-Korsakov	Dərslik, kompüter, slayd, bəstəkarların portretləri
1	Kiçik Summativ Qiymətləndirmə					
1	Musiqi və Toğrul Nərimanbəyovun yaradıcılığında musiqili lövhələr	1.2.2.; 2.1.1.; 3.1.1.	Əd.: 1.2.4. Fən.d.: 3.1.1.	“Mənim bağım” – Q.Hüseynli, G.Fəzli	“Tərəkmə” – (Azərbaycan xalq rəqsi)	Dərslik, kompüter, bəstəkarların portretləri
1	Muğam dəsgahları və təsviri incəsənət	2.1.1.; 3.2.1.	Əd.: 1.2.4. Fən.d.: 3.1.1.	“Bip-bipin nəğməsi” – F.Əmirov, T.Elçin	“Rast” dəsgahından bir parça, “Bizim ölkə” (Azərbaycan xalq mahnısı)	Dərslik, kompüter, slayd, bəstəkarların portretləri
1	Musiqidə və təsviri incəsənətdə sülh mövzusu	2.1.1.; 3.2.1.	Əd.: 1.2.2. Fən.d.: 3.1.1.	“Zəfər bizimdir” – Ş.Axundova, A.Şaiq	“Məktəblilərin sülh haqqında mahnısı” – Q.Qarayev, Z.Cabbarzadə, “Sülh uğrunda” simfonik poema – C.Hacıyev	Dərslik, kompüter, bəstəkarların portretləri
1	Musiqidə və təsviri incəsənətdə Nizami Gəncəvi obrazı	2.1.1.; 3.2.1.	Əd.: 1.2.2. Fən.d.: 3.1.1.	“Odlar yurdu” – F.Əmirov, T.Elçin	“Nizami” simfoniyaının I hissəsi – F.Əmirov, “Nizami” operasından “Rənanın mahnısı” – Ə.Bədəlbəyli	Dərslik, kompüter, slayd, bəstəkarların portretləri
1	Musiqidə və təsviri incəsənətdə Məhəmməd Füzuli obrazı	2.1.1.; 3.2.1.	Əd.: 1.2.2. Fən.d.: 3.1.1. T.i.: 2.1.1.	“Beşik nəğməsi” (Azərbaycan xalq mahnısı)	“Leyli və Məcnun” operasından “Leyli və İbn Salam” duetindən bir parça – Ü.Hacıbəyli “Füzuli” kantatasının II hissəsi – C.Cahangirov	Dərslik, kompüter, bəstəkarların portretləri
1	Kiçik Summativ Qiymətləndirmə					
1	Musiqidə və təsviri incəsənətdə ana obrazı	2.1.1.; 3.2.1.	Əd.: 1.2.2. T.i.: 2.1.1. Fən.d.: 3.1.1.	“Anam” – O.Rəcəbov, Q.İsəbəyli	“Əziz ana” – C.Cahangirov, İ.Səfərli	Dərslik, kompüter, slayd, bəstəkarların portretləri
1	Musiqidə və təsviri incəsənətdə Novruz bayramı	2.1.1.; 3.2.1.	Əd.: 1.2.4. T.i.: 2.1.1. Fən.d.: 3.1.1.; 2.1.2.	“Novruz gəldi” – O.Rəcəbov, S.Nuruqızı	“Üzəndərə” – Azərbaycan xalq rəqsi	Dərslik, kompüter, slayd, bəstəkarların portretləri
1	Musiqidə və təsviri incəsənətdə karvan obrazı	1.1.2.; 1.2.1.; 2.1.2.; 2.2.1.	Əd.: 1.2.4. T.i.: 2.1.1. Fən.d.: 3.1.1.; 2.2.1.	“Ürək doymaz Bakıdan” – Ş.Axundova, İ.Coşğun	“Karvan” – S.Hacıbəyov, “Orta Asiyada” – A.Borodin	Dərslik, kompüter, slayd, bəstəkarların portretləri

1	Təsviri incəsənət, kino və musiqi	Musiqidə və kinoda qəhrəmanlıq obrazı	1.1.2.; 2.1.2.; 3.2.1.	Əd.: 1.2.4. T.i.: 2.1.1. Fən.d.: 3.1.1.	“Ölməz sərkərdə” – S.Ələsgərov, C.Cavadlı	“Koroğlu” operasının “Uvertürası” – Ü.Hacıbəyli, “Qaçaq Nəbi” (Azərbaycan xalq mahnısı)	Dərslik, kompüter, slayd, bəstəkarların portretləri
1		Musiqidə və təsviri incəsənətdə Don Kixot obrazı	1.1.2.; 2.1.2.; 3.2.1.	Əd.: 1.2.4. T.i.: 2.1.1. Fən.d.: 3.1.1.	“Vətən haqqında mahnı” – Niyazi, S.Rüstəm	“Səyahət”, “Don Kixot qravürləri” – Q.Qarayev, “Aldonsa”, “Don Kixot qravürləri” – Q.Qarayev	Dərslik, kompüter, slayd, bəstəkarların portretləri
1		Kiçik Summativ Qiymətləndirmə					
1		Musiqidə və təsviri incəsənətdə təbiət mənzərəsi	2.1.2.; 3.2.1.	Əd.: 1.2.4. T.i.: 2.1.1. Fən.d.: 3.1.1.; 1.2.1.	“Bənövşə” – S.Hacıbəyov, M.Seyidzadə	“Şur” simfonik muğamından bir parça – F.Əmirov. “Şur” muğamının “Simayışəms” rəngi	Dərslik, kompüter, bəstəkarların portretləri
1		Musiqidə və təsviri incəsənətdə Neft Daşları obrazı	2.1.1.; 3.2.1.	Əd.: 1.2.2. T.i.: 2.1.1. Fən.d.: 3.1.1.	“Dostluq mahnısı” – T.Quliyev, Ə.Əlibəyli	“Neftçi Qurban” – A.Rzayeva, H.Arif	Dərslik, kompüter, slayd, bəstəkarların portretləri
1		Musiqidə və təsviri incəsənətdə Ulu öndər Heydər Əliyevin obrazı	1.1.2.; 2.1.2.	Əd.: 1.2.4. T.i.: 3.1.2. Fən.d.: 3.1.1.; 1.2.2.	“Ulu torpaq” – E.Mansurov, N.Hacızadə	“Heydər” oratoriyasının II hissəsi – O.Rəcəbov, R.Hüseynov	Dərslik, kompüter, bəstəkarların portretləri
1		Musiqidə və təsviri incəsənətdə Hindistan mövzusu	2.1.1.; 3.2.1.	Əd.: 1.2.4. T.i.: 2.1.1. Fən.d.: 3.1.1.	“May” – R.Şəfəq, R.Əhmədzadə	“Hind lövhələri” – S.Hacıbəyov	Dərslik, kompüter, slayd, bəstəkarların portretləri
1		Kiçik Summativ Qiymətləndirmə					
1		Yekun konsertə hazırlıq					
		CƏMİ:					34

P.S. İllik planlaşdırma cədvəlindəki musiqi materiallarını müəllim mövzuya uyğun olaraq dəyişə bilər. Bu zaman seçilmiş yeni musiqi nümunələri 5-ci sinif şagirdlərinin yaş xüsusiyyətlərinə uyğun olmalıdır.

LAYIHƏ

Diaqnostik qiymətləndirmə (nümunə)

1) Mətni olmayan mahnı necə adlanır?

- a) romans b) sözsüz mahnı c) kantata

2) “Dalğalar” mahnısının melodiyaşının xarakteri necədir?

- a) şən, oynaq b) həzin, sakit c) təntənəli

3) Aşıq poeziyasının ən mürəkkəb, mükəmməl janrı hansıdır?

- a) dastan b) bayatı c) mükəmməs

4) Saz çalan, oxuyan aşıq necə adlanır?

- a) ifaçı b) aşıq-şair c) ustad

5) Azərbaycan klassik muğamları ifa xüsusiyyətlərinə görə neçə qrupa bölünür?

- a) 3 b) 2 c) 4

6) Muğam şöbələri arasında səslənən rəqs xarakterli musiqi parçası necə adlanır?

- a) rəng b) təsnif c) qəzəl

7) “Arazbarı” instrumental əsərinin müəllifi kimdir?

- a) Seyid Şuşinski b) Fərəngiz Əlizadə c) Ü.Hacıbəyli

8) Azərbaycanda romans-qəzəl janrının ilk yaradıcısı kimdir?

- a) Üzeyir Hacıbəyli b) Bülbül c) Asəf Zeynallı

9) İlk Azərbaycan romansı necə adlanır?

- a) “Sənsiz” b) “Ölkəm” c) “Vətənimdir”

10) Verilmiş muğam adlarını müvafiq sütunlara yerləşdirin.

“Ovşarı”, “Rast”, “Bayatı-Şiraz”, “Mənsuriyyə”, “Qarabağ şikəstəsi”,
“Hümayun”, “Mani”

Klassik muğamlar

Zərbi-muğamlar

Kiçik Summativ Qiymətləndirmə

Fənn — Musiqi

Sınıf — 5

Şagirdin adı və soyadı _____

Tarix _____

Variant-B

Dərs hissə müdiri _____

Metodbirləşmə sədri _____

Müəllim _____

Qiymət _____

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
5 bal	5 bal	5 bal	5 bal	10 bal	10 bal	10 bal	15 bal	15 bal	20 bal
A	A	A	A	A	A	A	A	A	A
B	B	B	B	B	B	B	B	B	B
C	C	C	C	C	C	C	C	C	C

5-ci SİNİFDƏ “MUSİQİ” DƏRSİNİN GÜNDƏLİK PLANLAŞDIRILMASINA DAİR NÜMUNƏLƏR

NÜMUNƏ 1

Mövzu: Poeziya və mahnı

Məqsəd:

1. Azərbaycan xalq, aşıq və bəstəkar mahnılarında poeziyanın rolunu başa düşdüyünü nümayiş etdirir.
2. Mahnıları sözlər ilə və notla oxuyur.
3. Xalq, aşıq və bəstəkar mahnılarını fərqləndirir.

İş üsulu: şəxələndirmə, beyin həmləsi, müzakirə və müqayisə.

Dərsin mərhələləri:

1. Motivasiya

Bir xalq, aşıq mahnısı səsləndirilir və onların sözlərlə ifa olunduğu sual-cavabla aydınlaşdırılır. Bundan sonra yenə səsləndirilən mahnıların nümunəsində mahnılarda istifadə olunan şeirin rolu müəyyənləşdirilir. Məlum olur ki, bütün xalq mahnılarında melodiya əlavə şeirlərdən də istifadə olunur.

2. Tədqiqatın aparılması

Bu mərhələdə sinif xalq, aşıq və bəstəkar mahnılarından ibarət olmaqla 3 qrupa ayrılır və əvvəl eşidilmiş mahnılardan fərqli olaraq bir bəstəkar mahnısı səsləndirilir, həm də onun xarakteri aydınlaşdırılır. Bütün bunlardan sonra mahnının melodiya müəllimin köməyi ilə notlarla ifa olunur.

3. İnformasiya mübadiləsi və müzakirəsi

Artıq uşaqlara 1–4-cü siniflərdə məlum olan xalq, aşıq və bəstəkar mahnıları və onlarda istifadə olunan şeir nümunələri haqqında fikir mübadiləsi müzakirə yolu ilə aparılır.

4. Nəticə və ümumiləşdirmə

Şagirdlər müəllimin köməyi ilə öz söylədikləri fikirləri ümumiləşdirərək belə bir nəticəyə gəlirlər: “Xalq, aşıq və bəstəkar mahnıları sözlərsiz, yəni şeirsiz yaradıla bilməz”.

5. Yaradıcı tətbiqetmə

Bu mərhələdə müəllim uşaqlara yeni bir mahnını sözləri ilə birlikdə öyrədir.

6. Qiymətləndirmə və ya refleksiya

Bu mərhələdə dərs ümumiləşdirilir və müəllim mövzuya uyğun suallar verməklə əldə olunan bilikləri, bacarıqları bir daha möhkəmləndirir.

7. Dərsin sonunda müəllim əvvəldən hazırlanmış testləri yazılı surətdə şagirdlərə iş vərəqlərində çatdırır, uşaqlar isə testləri cavablandırırlar.

Dərslikdə hər dərsdən sonra verilən tapşırıqları şagirdlər evdə gələcək dərs üçün hazırlayırlar.

NÜMUNƏ 2

MÖVZU: POEziYA VƏ MAHNI

Məqsəd:

1. Yeni mahnı öyrədilən zaman onun mətninin musiqinin xarakterinə uyğunluğunu araşdırır.
2. Musiqi dinlənilməsi zamanı əsərin emosional qavranılmasında ədəbiyyat nümunələrinin rolunu aydınlaşdırır.
3. Şagirdin musiqi dünyagörüşünü genişləndirmək məqsədilə öyrədilən və dinlənilən əsərlərin məzmununa uyğun ədəbiyyat nümunələri ilə əlaqə yaradır.

Məzmun xətti və məzmun standartları

Şagird:

1. Azərbaycan musiqi folklor nümunələrindəki (xalq mahnı və rəqs) ədəbi nümunələr haqqında biliklərə malik olduğunu göstərir. 1.2.1.
2. Musiqi əsərlərindəki emosional obrazların yaranmasında dinamik nüansların, bədii nümunələrin rolunu şərh edir. 2.1.1.
3. Mahnını not və mətni ilə birsəslə oxuyur. 3.1.1.

Təlim üsulları

Beyin həmləsi, müzakirə-diskussiya, müqayisə

Dərsin təchizatı

1. Mövzuya aid şəkillər (“Vətənim”, “Ölkəm”, “Azərbaycan” və s. bu kimi mövzuya aid).
2. “Ölkəm” romansı yazılmış lent yazısı.
3. Bəstəkarların portretləri (A.Zeynallı, N.Əliverdibəyov və s.).
4. Not dəftəri, dərslik

Dərsin gedişi

Şagirdlər sinfə “Vətən, ana qucağı” (musiqisi Nazim Əliverdibəyovun, sözləri Yusif Nəğməkarındır) mahnısının sədaları altında daxil olurlar.

Musiqi aləmi

Bu dərstdə rübün mövzusu daha geniş açıqlanır. Musiqinin bizim həyatımızda nə kimi rol oynadığından, gündəlik məişətimizdə, sevincli və kədərli anlarımızda musiqinin təsirindən söhbət açılır.

Musiqinin ən qədim janrı olan mahnı haqqında, mahnıda musiqidən başqa sözün olması barədə diskussiya aparılır. Bu prosesdə “Mahnıdan sözləri götürsək, nə baş verər?”, “Poeziya olmasa, mahnı olardı?” və s. bu kimi suallarla sinfə müraciət etmək olar. Musiqi səsi ilə sözsüz ifa olunan melodiyanın “vokaliz” adlandığı nümunələrdə şagirdlərin nəzərinə çatdırılır. Dinlənilən nümunələrdən sonra şagirdlər mahnı ilə vokalizi müqayisə edirlər.

Emosional dəyərləndirmə

Bəstəkar Asəf Zeynallının “Ölkəm” romansı dinlənilir. Bəstəkar, onun həyat və yaradıcılıq yolu, əsərləri haqqında, eləcə də romans janrı haqqında şagirdlərə məlumat verilir, onların fikirləri dinlənilir. Həmçinin “Ölkəm” romansının birinci ifaçısı Bülbül və müasir ifaçıları haqqında (onların səsi yazılmış lent yazılarından istifadə etməklə) məlumat şagirdlərin diqqətinə çatdırılır.

Musiqi fəaliyyəti

Musiqidə (mahnıda) vətənpərvərlik mövzusunı davam etdirərək “Vətən, ana qucağı” mahnısı öyrədilir. Mahnı hissə-hissə, frazalarla sinfə oxutdurulur. Mahnıda (müvafiq yerlərdə) 2-ci səs olduğundan hər 2 səs ayrı-ayrılıqda öyrədilir və sonda bir yerdə oxutdurulur.

Əvvəlki siniflərdə keçilmiş mahnıların müvafiq hissələri (müəyyən musiqi frazaları) notla oxunur.

POEZİYA VƏ MUSİQİ

1. MAHNININ YARANMASINDA POEZİYANIN ROLU

MƏQSƏD: 1. Azərbaycan xalq, aşiq və bəstəkar mahnılarında poeziyanın rolunu izah edir. 2. Aşiq və bəstəkar mahnılarının fərqlərini izah edir. 3. Mahnının not mətni ilə fərdi və kollektiv tərkibində birsəslə oxuyur.

Bu mövzunun öyrənilməsində şəxələndirmə, beyin həmləsi, müzakirə, müqayisə kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1 “Şuşanın dağları” xalq və “Vətən oğlu” aşiq mahnıları səsləndirilir.

2 Tədqiqat sualı kimi “*Xalq, aşiq və bəstəkar mahnılarının oxşar və fərqli cəhətləri nədən ibarətdir?*” — verilə bilər.

Tədqiqatın aparılması üçün şagirdlər 3 qrupa bölünürlər. Lövhdə Azərbaycan xalq, aşiq və bəstəkar mahnıları ilə əlaqədar şəxələndirmə üsulu ilə çəkilmiş qrafik vəsaitə uyğun hər qrupa tapşırıq verilir. I qrup xalq mahnılarının, II qrup aşiq mahnılarının, III qrup isə bəstəkar mahnılarının yaradılması və xüsusiyyətləri haqqında biliklərini izah edir.

Hər iki mahnıda melodiyadan başqa, sözlərin də iştirak etdiyi aydınlaşdırılır.

Sonra müəllim sual verir:

— “Şuşanın dağları” xalq, yoxsa bəstəkar mahnısıdır?

Mahnının janrı müəyyənləşdirilir.

MAHNININ YARANMASINDA POEZİYANIN ROLU

Xalq mahnısı	Xalq şeiri Xalq melodiyası	
Aşiq mahnısı	Aşiq şeiri Aşiq melodiyası	
Bəstəkar mahnısı	Şair şeiri Bəstəkar melodiyası	

1 **Xan Şuşinski**

Mahnı — musiqi və şeirdən ibarət kiçik həcmli incəsənət əsəridir. Musiqi ilə poeziyanın vəhdəti bu janrın bütün növlərini qəlbə yaxın və dinlənən edir. Xalq mahnıları el musiqiçiləri tərəfindən yaradılır. Bu mahnılarda mahnı mətni, əsasən, bayatılardır. “Qəmərım”, “Ay qara qız”, “Şuşanın dağları”, “Ay qəşəng ceyran” və s. xalq mahnılarının musiqisi və sözləri məşhur xanəndəimiz Xan Şuşinskiyə məxsusdur.

Mahnı dinləyək

ŞUŞANIN DAĞLARI
(Azərbaycan xalq mahnısı)

I Şuşanın dağları başı dumanlı, Qırmızı qoftalı yaşıl tumanlı, Dərdindən ölməyə çoxdu gümanım.	II Şuşada axşamlar yanar ulduzlar, Onlardan güzəldi gəlinlər, qızlar, Oturub yol üstü yarını gözələr.
---	--

Nəqərat:
Ay qız, bu nə qəş-göz, bu nə tel,
Ölərəm dərdindən, onu bil,
Danışmasan da, balam, bəri gül.

III
Şuşanın hər yandan gəlir sorğu,
Tərifə layiqdir İsa bulağı,
Dağları, bağları, qızlar oylağı.

6

DİFERENSİAL TƏLİM

Mövzuya uyğun televiziya və radioda eşitdiyi mahnıların melodiyalarını təsnifat üzrə müəyyənləşdirir.

Mahnıların xarakter və məzmununa uyğun:

- şəkil çəkir;
- bədən və əl hərəkətləri ilə obraz yaradır;
- mahnıların ritmini əl çalmaqla tutur.

1-4-cü siniflərdə öyrənilmiş aşıq, xalq və bəstəkar mahnılarının adları söylənilir və bu mahnılar haqqında informasiya mübadiləsi və müzakirə aparılır, şifahi təqdimat edilir.

Mahnını yada salmaq və notla oxumaq
VƏTƏN OĞLU
(Aşıq mahnısı)

1

Mahnının motiv və melodiyası arasında uyğunluq olmalıdır. Ögər şeirin xarakteri şındırsa, ona bəstələnmiş musiqi də şən xarakterli olur. Dinlədiyimiz "Şuşanın dağları" və "Vətən oğlu" mahnıları şən xarakterlidir və 6/8 xana ölçüsündə səslənir.

Mahnı öyrənmək
QALIBLƏR MAHNISI
Musiqisi Qəmbər Hüseynlinin, sözləri Ələkbər Ziyatayındır.

I
Bizi dağlar qartaltıq böyüdən,
Bir anasən, ey doğma yurd, ey Vətən!
Öz mahnını öyrədirsən bizə sən,
Qaliblərin mahnısıdır bu mahnı!

II
Bu mahnıyla şüür aylar, fəsilər,
Ağızlı bir dünya qurur nəsilər.
Qulaq verin, ellər, ellər, ay ellər,
Qaliblərin mahnısıdır bu mahnı!

Sual və tapşırıqlar
1. Şeirin mahnıda rolu nədən ibarətdir?
2. Xalq mahnıları necə yaranır?
3. Bəstəkar mahnılarının xalq və aşıq mahnılarından fərqi nədədir?
4. Nə vaxtsa sizin də öz mahnınız olubmu?
5. Xan Şuşinski haqqında araşdırma aparın. Xanəndənin əsl adı və soyadını müəyyənədirin.

3

Belə nəticəyə gəlinir ki, Azərbaycan xalq, aşıq və bəstəkar mahnılarında melodiya ilə bərabər poeziya nümunələri olan şeirlərdən də istifadə olunur. Xalq mahnılarının sözlərinin müəllifi məlum olmur. Aşıq mahnılarını xalq aşıqları yaradır. Bəstəkar mahnılarında şairlərin yaratdıqları şeirlərdən istifadə edilir.

YARADICI TƏTBİQETMƏ

Qəmbər Hüseynlinin Ələkbər Ziyatayın sözlərinə bəstələdiyi "Qaliblər mahnısı" öyrədilir. Hər sətərə iş vərəqi və rəngli qələmlər (flomaster) paylanılır.

Tapşırıq 1. "Qaliblər mahnısı"nın məzmununu mətni vasitəsilə müəyyənəşdirmək və mahnının notlarından istifadə etməklə oxumaq tapşırılır.

Tapşırıq 2. "Qaliblər mahnısı"nın məzmununa uyğun şəkillər çəkmək.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI (Düzgün cavabın qarşısında "+" işarəsi qoyun)

1. "Şuşanın dağları" xalq mahnısını kim yazıb?

a) Seyid Şuşinski ☐ b) Səid Rüstəmov ☐ c) Xan Şuşinski ☐

2. "Vətən oğlu" mahnısını xalq, aşıq, yoxsa bəstəkar yaradıb?

a) Xalq ☐ b) Aşıq ☐ c) Bəstəkar ☐

2. VOKALİZ

MƏQSƏD: 1. Sözsüz mahnıların xüsusiyyətlərini izah edir. 2. Sözlü və sözsüz mahnıların oxşar və fərqli cəhətlərini şərh edir. 3. Mahnını not mətni ilə fərdi və kollektiv tərkibində birsəsli oxuyur.

Bu mövzunun öyrənilməsində beyin həmləsi, müqayisə, müzakirə, Venn diaqramı kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1

Tofiq Quliyevin “Arzular” və Oqtay Rəcəbovun “Şahzadə Qara qızıl” cizgi filminə bəstələdiyi “Vokaliz” səsləndirilir.

Tədqiqat sualı kimi **“Vokaliz hansı xüsusiyyətlərə malik olur?”** — verilə bilər.

Tədqiqatın aparılması üçün sinif 3 qrupa bölünür və lövhədə dinlənən “Vokaliz”lə əlaqədar sxem göstərilir. I və III qrup fərqli, II qrup oxşar cəhətləri söyləyir, müəllim isə düzgün cavabları sxemdə qeyd edir. Bundan sonra bütün sinif tədqiqatla əlaqədar müzakirə və müqayisə prosesində iştirak edir.

Müəllim sual verir:

— Dinlənən “Arzular” mahnısında sözlərdən istifadə olunurmu?

— Bu mahnını sözsüz necə ifa etmək olar?

Uşaqlar suallara cavab verirlər.

İzah edilir ki, bəstəkarlar yaratdıqları mahnılarda, əsasən, sözlərdən, yəni şeirlərdən istifadə edirlər. Lakin sözsüz ifa olunan mahnılar da mövcuddur ki, onlar vokaliz adlanırlar.

VOKALİZ

Yalnız səslə ifa olunan sözsüz melodiya “vokaliz” adlanır.
Mahnını vokaliz şəklində və notla oxuyaq

ARZULAR
Musiqisi Tofiq Quliyevindir.

Bəstəkar Tofiq Quliyevin “Görüş” filmində yazdığı “Arzular” melodiyasından bir parçanı vokaliz şəklində oxuyaq və 3/4 xana ölçüsü ilə dirijorluq edək.

Moderno

1

Musiqi dinləyək: “Şahzadə Qara qızıl” cizgi filmindən “Vokaliz” Musiqisi Oqtay Rəcəbovundur.

BUNU DA BİLİN

“Şahzadə Qara qızıl” cizgi filmində neft şahzadəsi on uca qadın səsi — “soprano” ilə vokaliz oxuyur.

Mahnı oxuyaq

“Araz” mahnısını əvvəlcə vokaliz şəklində oxuyun, sonra 2/4 xana ölçüsünə uyğun dirijorluq edin.

ARAZ
Musiqisi Asaf Zeynallının, sözləri Rəşad Rzağının.

2

I

Araz, Araz, daşqın Araz,
Dalğaları aşqın Araz.
Könümü kimi coşqun Araz,
Nə gözəldir gözün sənin!
Araz, Araz, daşqın Araz,
Dalğaları aşqın Araz.

II

Axıb getmə əbəz yara,
Süd ver körpə əkinlərə.
Çiçəklənsün düzən-dərə,
Dilə düşsün sözün sənin.
Araz, Araz, daşqın Araz,
Dalğaları aşqın Araz.

8

DİFERENSİAL TƏLİM

İstənilən mahnını vokaliz kimi və sözləri ilə ifa edir.

Mahnıların xarakter və məzmununa uyğun:

- şəkil çəkir;
- bədən və əl hərəkətləri ilə obraz yaradır;
- ayaq tappılıtları ilə mahnıların ritmini təkrar edir.

1–4-cü siniflərdə dinlənilmiş “Vokaliz” janrında ifa olunan musiqi nümunələri yada salınır, informasiya mübadiləsi və müzakirə aparılır.

Notla oxuyaq

Asaf Zeynalli **Rəsul Rza**

Moderato

A - raz, A - raz, dağ - qon A - raz, Dal - ğa - la - ri
 aq - qon A - raz, Kən - lən ki - mi cənq - qon A - raz,
 Na gən - zəl - dir gən - zən sən - nən A - raz, A - raz,
 dağ - qon A - raz Dal - ğa - la - ri aq - qon A - raz.

“Araz” mahnısı Azərbaycanı ikiyə bölmə və hər iki tərəfin mahnı və geirələrində tez-tez yad edilən Araz çayına həsr edilib. “Araz” mahnısı xarakterco qamlidir. Mahnı 2/4 xana ölçüsündə, aramlı tempdədir.

BUNU DA BİLİN

İstedadlı bostokar Asaf Zeynalli bostolədiyi “Uşaq süitəsi” ilə Azərbaycan uşaq musiqisi repertuarının əsasını qoyub.

Sual və tapşırıqlar

1. Vokalizlə mahnının oxşar və fərqli cəhətləri hansılardır?
 2. “Araz” mahnısının xarakteri ilə Araz çayının taleyi arasındakı əlaqəni tapın.
 3. “Şahzadə Qara qızıl” cizgi filminə baxın. Filmdə xeyirləşrin mübarizəsini təsvir edin. Gənç neftçi ilə Qara qızılın qovuşmasına mane olan mənfi obrazlar haqqında danışın. YouTube üzərində axtarış üçün açar sözlər: Azərbaycan cizgi filmi, neftçi, Qara qızıl, dir, cin.

9

Belə nəticəyə gəlinir ki, hər bir mahnını sözsüz “A səsi” ilə oxuduqda vokaliz janrına çevrilir.

Tanış mahnıların melodi-yalarını sözsüz oxumaqla onları “Vokaliz” kimi ifa edirlər.

MAHNI OXUYAQ

“Araz” mahnısı əvvəlcə sözləri ilə, sonra isə sözsüz “lya” hecası ilə oxunur. İki ifa arasında oxşar və fərqli cəhətlər müəyyənəşdirilir.

Mahnının müəllifi ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində.
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI (Düzgün cavabın qarşısında “+” işarəsi qoyun)

1. “Vokaliz” sözlərlə, yoxsa sözsüz ifa olunur?

- a) Sözlərlə ☐ b) Sözsüz ☐

2. “Araz” mahnısı çaya, gölə, yoxsa dənizə həsr olunub?

- a) Çaya ☐ b) Gölə ☐ c) Dənizə ☐

3. SÖZSÜZ MAHNI

MƏQSƏD: 1. Fortepiano üçün yazılmış sözsüz mahnıları fərqləndirir. 2. Orkestr üçün yazılmış sözsüz mahnıları fərqləndirir. 3. Onlar arasında oxşar və fərqli cəhətləri müəyyən edir.

Bu mövzunun öyrənilməsində şaxələndirmə, beyin həmləsi, Venn diaqramı kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1 Süleyman Ələsgərovun və Feliks Mendelsonun “1 №-li sözsüz mahnı”ları dinlənir.

2 Tədqiqat sualı kimi “*Sözsüz mahnıları vokalizdən hansı cəhətlər fərqləndirir?*” — verilə bilər.

Tədqiqatın aparılması üçün tövsiyə olunan iş üsullarından istifadə etməklə səsləndirilən musiqi nümunələri müqayisə edilir, bu əsərlərin birinin fortepiano aləti üçün, digərinin isə Azərbaycan xalq çalğı alətləri üçün yazılması aydınlaşdırılır. Qeyd olunur ki, bu halda vokal-dan istifadə olunmur.

Sözsüz mahnı janrı haqqında məlumat verilir. Xalq, aşiq və bəstəkar mahnılarından fərqli olaraq, professional musiqidə “Sözsüz mahnı” janrının olması, onun instrumental və ya orkestr üçün nəzərdə tutulduğu izah edilir.

SÖZSÜZ MAHNI

Feliks Mendelson

Süleyman Ələsgərov

Musiqi dinləyək: Süleyman Ələsgərovun “1 №-li sözsüz mahnı”-sından bir parça

Bəstəkar Süleyman Ələsgərov “1 №-li sözsüz mahnı”-nı və bu janrdakı digər mahnıları Azərbaycan xalq çalğı alətləri orkestri üçün yazmışdır.

Musiqi dinləyək: Feliks Mendelsonun “1 №-li sözsüz mahnı”-sından bir parça

Mendelsonun fortepiano üçün “1 №-li sözsüz mahnı”-nı dinləyək və Süleyman Ələsgərovun eyniadlı əsəri ilə müqayisə edək.

Azərbaycan Xalq Çalğı Alətləri Orkestri

DİFERENSİAL TƏLİM

Dinlənilmiş sözsüz mahnıların əsas melodialarını oxuyur, ritminə görə əsərlərin adlarını söyləyir və bəstəkarlar haqqında şifahi təqdimat edir.

Melodiyanın ritminə uyğun olaraq:

- əl çalır;
- ayaq tappıltısı ilə melodiyanın ritmini təkrar edir;
- bəstəkarların adlarını söyləyir.

Sözsüz mahnı nümunələri haqqında informasiya mübadiləsi və müzakirə aparılır.

Mahnını əvvəlcə notla, sonra isə sözləri ilə oxuyaq

AY XƏZƏR
Musiqisi Nazim Əliverdibəyovun, sözləri Nəbi Xəzrinindir.

Allegretto

A-çub sa-na ü-ra-yi-mi da-mı-ram mən,
İp-qım ki-mi co-şub-da-şan Xə-zar-san, Xə-zar,
Sən meh-ri-şim Xə-zar-ım sən, Qə-nad-ım-dır ağ la-pa-lar,
Ma-vi göz-lü gö-zə-şim sən, ay Xə-zar, Xə-zar!

I
Açıb sənə ürəyimi danışdıram mən,
Əşqim kimi coşub-daşan Xəzərsən, Xəzər.

Nəqərat:
Sən mehriban Xəzərim sən,
Qanadındır ağ lapalar,
Məngüzlü gözəlim sən, ay Xəzər, Xəzər!

II
Gördüm səni həyatımın ilk şəhərində,
Ürəyimdə qanad açan sözlərsən, Xəzər.

Nəqərat:

III
Məhəbbətim gözər qumlu sahillərdə,
İzlərini mirvaritək düzərsən, Xəzər.

Nəqərat:

Sual və tapşırıqlar

1. Sözsüz mahnıda əsas rol nə oynayır?
2. Sözsüz mahnı janrına yazılan əsərlər, adətən, hansı musiqi kollektivi üçün nəzərdə tutulur?
3. Sözsüz mahnılar hansı quruluş malik olurlar?
4. Sözsüz mahnılarla sözlü mahnılar arasında oxşar və fərqli cəhətləri müəyyən edin.

11

Belə nəticəyə gəlinir ki, quruluşca mahnı və ya romansa yaxın, lakin müəyyən musiqi aləti, yaxud orkestr üçün yazılmış əsərlərə sözsüz mahnılar deyilir. Bu janrda dünya musiqi mədəniyyətində iki bəstəkar — Feliks Mendelson və Süleyman Ələsgərov gözəl nümunələr yaratmışdır.

3

MAHNI OXUYAQ

Nazim Əliverdibəyovun Nəbi Xəzrinin sözlərinə yazdığı “Ay Xəzər” mahnısı əvvəlcə sözsüz “lya” hecası ilə, sonra notlarla, daha sonra isə sözləri ilə ifa olunur.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI (Düzgün cavabın qarşısında “+” işarəsi qoyun)

1. Sözsüz mahnı janrını Azərbaycanda yaradan kimdir?

- a) F.Əmirov ☐ b) S.Ələsgərov ☐ c) Q.Qarayev ☐

2. “Ay Xəzər” mahnısının bəstəkarı kimdir?

- a) Ü.Hacıbəyli ☐ b) N.Əliverdibəyov ☐ c) F.Əmirov ☐

4. POEZİYA VƏ KANTATA

MƏQSƏD: 1. Poeziyanın kantata janrındakı rolunu izah edir.

2. Kantata janrı ilə mahnı janrı arasındakı fərqi müəyyənləşdirir.

3. Mahnını not mətni ilə fərdi və kollektiv tərkibində birsəslə oxuyur.

Bu mövzunun öyrənilməsində beyin həmləsi, müqayisə, müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1

Qara Qarayevin “Zamanın bayraqdarı” kantatası səsləndirilir.

2

Tədqiqat sualı kimi **“Kantata janrında hansı incəsənət nümunələrindən istifadə edilir?”** — verilə bilər.

Tədqiqat müzakirə yolu ilə aparılırsa, müzakirə aşağıdakı suallar ətrafında təşkil edilə bilər:

— “Zamanın bayraqdarı” kantatası neçə hissəlidir?

— Kantatanın quruluşu necədir?

— Kantatanın orta hissəsinin kənar hissələrdən fərqi nədir?

— Burada mahnıdan fərqli hansı cəhət müşahidə edilir?

Kantata janrı haqqında məlumat verilir, onun çoxhissəli, tən-tənəli, nağıl-epik xarakterli vokal simfonik əsər olması aydınlaşdırılır.

POEZİYA VƏ KANTATA

Johann
Sebastyan Bax

Qara Qarayev

Simfonik orkestr və xor kollektivi

Dahi alman bəstəkarı İohann Sebastyan Bax gözəl kantatalar müəllifidir. Azərbaycanda kantata janrının yaradıcısı dahi bəstəkarımız Üzeyir Hacıbəyli, Qara Qarayev, Fikrət Əmirov, Cəhangir Cəhangirov, Süleyman Ələsgərov, Rəhim Mustafayev, Aqşin Əlizadə də kantata janrında gözəl əsərlər yaratmışlar. Bəla əsərlərdən biri Qara Qarayevin Səməd Vurğunun eyniadlı əsəri əsasında yazdığı “Zamanın bayraqdarı” kantatasıdır.

Musiqi dinləyərkən və notla oxuyarkən

Qara Qarayevin “Zamanın bayraqdarı” kantatasının orta (B) hissəsi not ilə ifa olunur.

12

DİFERENSİAL TƏLİM

Kantatanın orta hissəsinin melodiyasını oxuyur, bəstəkar Qara Qarayevin yaradıcılığındakı kantata janrı haqqında şifahi təqdimat edir.

Melodiyanın ritminə uyğun olaraq:

— əl çalır;

— ayaq tappılması ilə melodiyanın ritmini təkrar edir.

Dinlənilmiş kantatanın quruluşu və onun müəllifləri haqqında informasiya mübadiləsi və müzakirə aparılır.

ZAMANIN BAYRAQDARI
Musiqisi Qara Qarayevin, sözləri Səməd Vurğunundur.

Moderato

Mahnı öyrənək

GƏNC İDMANÇILAR MARŞI
Musiqisi Musa Mirzəyevin, sözləri Hikmət Ziyandır.

I
Polad kimi bədənımız,
"Gənc idmançı" adımız var.
Qüvvətlik, sağlamıq biz,
Sıramıza gəlin, dostlar.

Nəqarat:
Bizə yarış meydanıdır,
Düzlər, çaylar, gen üfüqlər.
Hər oyunda, hər yürüşdə,
Üstümüzlə gülür zəfər.

II
Məşq edirik yorulmadan,
Bərkiyirik gündən-günə.
Yeni-yeni zəfərlərə,
Çatmaq üçün sabah yenə.

Nəqarat:

Sual və tapşırıqlar

1. Kantata nədir və harada yaranıb?
2. Kantatani hansı musiqi kollektivləri ifa edir?
3. "Gənc idmançılar" mahnısına ritmik müşayiət yaranıb.
4. Oqtay Zulfəqarovun "Kim seçirsə idmanı" mahnısını dinləyin və "Gənc idmançılar marşı" ilə müqayisə edin. İki mahnının özər və fərqli cəhətlərini tapın.
YouTube üzərindən axtarış üçün açar sözlər: Oqtay Zulfəqarov, idman, bir, iki, üç, dörd.

13

Belə nəticəyə gəlinir ki, nağıl-epik məzmunlu və təntənəli xarakterli, çoxhissəli (bəzən bir-iki hissəli) vokal-simfonik əsərlərə "Kantata" deyilir. Kantata janrında poeziya nümunəsi olan şeirlərdən də istifadə olunduğu aydınlaşır.

MAHNI ÖYRƏNƏK

Bəstəkar Musa Mirzəyevin "Gənc idmançılar marşı" (sözləri Hikmət Ziyandır) mahnısı öyrədilir.

Mahnının müəllifi ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində.
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI (Düzgün cavabın qarşısında "+" işarəsi qoyun)

1. "Zamanın bayraqdarı" kantatasının bəstəkarı kimdir?

- a) F.Əmirov ☐ b) Q.Qarayev ☐ c) C.Cahangirov ☐

2. İ.S.Bax hansı xalqın bəstəkarıdır?

- a) Rus ☐ b) Azərbaycan ☐ c) Alman ☐

5. LIBRETTO VƏ OPERA

MƏQSƏD: 1. Opera librettosunun xüsusiyyətlərini izah edir. 2. Opera librettosunu balet librettosundan fərqləndirən cəhətləri izah edir. 3. Mahnının not mətni ilə fərdi və kollektiv tərkibində birsəsli oxuyur.

Bu mövzunun öyrənilməsində beyin həmləsi, Venn diaqramı, müqayisə, müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1

Üzeyir Hacıbəylinin “Koroğlu” operasından “Qızlar xoru” səsləndirilir.

2

Tədqiqat sualı kimi *“Opera-nın ədəbi əsası nədir və o kim tərəfindən yazılır?”* — verilə bilər.

Tədqiqatın aparılması üçün şagirdlərə aşağıdakı suallar verilə bilər:

— Uşaqlar, dinlədiyiniz bu əsər “Koroğlu” operasındandır və “Qızlar xoru” adlanır. Əgər sözlər olmasaydı, bu musiqi əsəri yaranardı mı?

— Libretto nədir?

Tədqiqat üsulu kimi Venn diaqramı seçilsə, “Koroğlu” operasının librettosu “Qız qalası” baleti ilə müqayisə edilə bilər. Şagirdlərin cavabları dinlənir. Şagirdlərə aydınlaşdırılır ki, operanın yazılması üçün, ilk növbədə, libretto lazımdır. Libretto şairlər, yazıçılar yazırlar və onlara librettoçu deyilir.

LIBRETTO VƏ OPERA

Klaudio Monteverdi

Mixail Qlinka

Opera — vokal-instrumental musiqili dram əsəridir. Opera İtalyan dilindən tərcümədə “əsr” deməkdir. Operada əsərin mətni musiqinin müşayiəti ilə ifa edilir. Müasir operada solo, xor, vokal ifaçılığı və rəqs vəhdət təşkil edir. Opera bəstəkarla libretto müəllifinin birgə əməyinin məhsuludur.

Libretto — böyük musiqi-vokal əsərinin yazılı mətnidir. İlk operalar İtaliyada XVI—XVII əsrlərdə Klaudio Monteverdi, Rusiyada XIX əsrdə Mixail Qlinka, Azərbaycanda isə XX əsrin əvvəllərində Üzeyir Hacıbəyli tərəfindən yazılıb.

Musiqi dinləyək və notla oxuyaq

ÜZEYİR HACIBƏYLİNİN “KOROĞLU” OPERASINDAN “QIZLAR XORU”

Üzeyir Hacıbəyli

14

DİFERENSİAL TƏLİM

Opera janrında libretto-nun və ona yazılmış musiqinin xarakterik xüsusiyyətləri haqqında fikir söyləyir, Azərbaycanda məşhur opera üçün libretto yazanların adlarını söyləyir.

“Koroğlu” operasının librettosundakı xarakterik obrazlara uyğun şəkil çəkir;

Bu operadan yadda qalan musiqi nümunələrinə ritmik müşayiət edir.

Libretto və onun operadakı rolu haqqında informasiya mübadiləsi aparılır və bu mövzuda müzakirə təşkil olunur.

Üzeyir Hacıbəylinin "Koroğlu" operası opera janrının parlaq nümunəsidir. Operanın libretto müəllifi Məmməd Səid Ordubadi. Libretto "Koroğlu" dastanı əsasında yazılıb. "Koroğlu" qəhrəmanlıq dastanıdır. Koroğlu obrazı xalq üsyanına başçılıq edən cəngavardır.

"Koroğlu" operası 1937-ci ildə Bakı şəhərində, 1938-ci ildə isə Moskvadakı Böyük Teatrda tamaşa qoyulub.

BUNU DA BİLİN

Üzeyir Hacıbəyli 1908-ci il yanvarın 25-də Bakıda "Leyli və Məcnun" operasının tamaşası ilə Azərbaycanda milli operanın bünövrəsini qoymuşdur.

Mahnı öyrənək

BAYRAM GÜNÜ

Musiqisi Üzeyir Hacıbəylinin, sözləri Mirmehdi Seyidzadənin.

I

Azad ellərinin gənc nəslilik biz,
Sevinclə doludur körpə qəlbimiz.
Biz azad bülbulük, ölkəmiz gülşən,
Bu bayram günündə gözirik şən-şən.

II

Sevirik anamız Azərbaycanı,
Odur qəlbimizin hiss-hüycəni.
Gündə çiçəklənir Vətən torpağı,
Səadət Günəşi olub bayrağı.

Sual və tapşırıqlar

1. Hansı operası səhnədə seyr etmisiniz? Nəyə düşüncünüz, operada baş verənlər ilə həyat hadisələrini hansı fərq ayırırsınız? Fikrinizi izah edin.

2. İlk opera janrının yaradıcıları kimlər olmuşdur?

3. Azərbaycanda milli operanın bünövrəsi hansı əsərlə qoyulub?

15

Belə nəticəyə gəlinir ki, operanın librettosu balet librettosundan fərqlənir. Opera üçün libretto nəzmlə (şeyrlə), balet üçün libretto nəsrə yazılır. Libretto olmadan opera yazmaq mümkün deyil.

MAHNI ÖYRƏNƏK

Üzeyir Hacıbəylinin şair Mirmehdi Seyidzadənin sözlərinə yazdığı "Bayram günü" mahnısı öyrədilir. Şagirdlər mahnının xarakterini müəyyənləşdirirlər.

Mahnının müəllifi ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində.
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI (Düzgün cavabın qarşısında "+" işarəsi qoyun)

1. İlk opera harada yaranmışdır?

- a) Azərbaycanda ☐ b) Rusiyada ☐ c) İtaliyada ☐

2. "Koroğlu" operasının librettosunu kim yazıb?

- a) S.Rüstəm ☐ b) S.Vurğun ☐ c) M.S.Ordubadi ☐

6. LIBRETTO VƏ BALET

MƏQSƏD: 1. Librettonun baletdəki rolunu izah edir. 2. Librettonun musiqinin xarakterinə təsirini izah edir. 3. Mahnını not mətni ilə fərdi və kollektiv tərkibində birsəsli oxuyur.

Bu mövzunun öyrənilməsində beyin həmləsi, müqayisə, müzakirə və Venn diaqramı kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1

Bəstəkar Əfrasiyab Bədəlbəylinin əvvəlcə çox asta tempdə olan “Adajio”, sonradan əvvəlki tempdən cəldliyi ilə fərqlənən “Vals” musiqi nümunələri səsləndirilir.

2

Tədqiqat sualı kimi **“Baletdə libretto ilə musiqinin xarakteri arasındakı əlaqə necədir?”** — verilə bilər. Tədqiqatın aparılması üçün uşaqlara üzərində “Adajio” — cəld/ağır və Vals cəld/ağır yazılmış vərəqlər paylanılır, yenidən həmin musiqi nümunələri səsləndirilir. Şagirdlərə təklif olunur ki, bu nümunələrin templərini düzgün təyin edərək qarşısında “+” işarəsi qoysunlar.

Balet janrı haqqında, onun əsərin məzmununa uyğun olaraq rəqslərdən ibarət olması ilə əlaqədar məlumat verilir. Eyni zamanda şagirdlərə aydınlaşdırılır ki, baletin musiqisi yaranmamışdan onun məzmununu əhatə edən libretto olmalıdır.

LIBRETTO VƏ BALET

Balet — musiqili-xoreoqrafik tamaşadır.

Balet — fransız dilindən tərcümədə “rəqs edim” deməkdir. İlk balet əsəri də elə Fransada 15 oktyabr 1581-ci ildə tamaşaya qoyulub. Bu, İtalyan Baltazarini tərəfindən qurulmuş verilmiş “Kraliçanın gülmalı baleti” tamaşası idi.

“Kraliçanın gülmalı baleti”

2

Rusiya XIX–XX əsrlərdə Pyotr Çaykovski, İqor Stravinski, Sergey Prokofyev və başqaları bu janrdə əsərlər yazmışlar. Azərbaycanda isə bu janrı XX əsrin əvvəllərində Əfrasiyab Bədəlbəylinin, Qara Qarayevin, Fikrət Əmirövlünün, Arif Məlikovun, Ağsin Əlizadənin və başqalarının yaradıcılığında öz əksini tapmışdır.

Operadan fərqli olaraq, baletin librettosu şeirlə deyil, nəsrə yazılır. Baletli xoreoqraf səhnələşdirir. Libretto rəqslər vasitəsilə həyata keçirilir.

Azərbaycanda və müsəlman Şərqiində ilk balet Xəlf artisti Əfrasiyab Bədəlbəylinin “Qız qalası” baletidir. Libretto müəllifi bəstəkar özüdür. “Qız qalası” proloqu və epiloqu olan üçpərdəli baletdir.

“Qız qalası” baletindən

16

DİFERENSİAL TƏLİM

Balet janrında librettonun və ona yazılmış musiqinin xarakterik xüsusiyyətləri haqqında fikir söyləyir, Azərbaycanda məşhur balet üçün libretto yazanların adlarını söyləyir.

“Qız qalası” baletinin librettosundakı xarakterik obrazlara uyğun şəkil çəkir;

Bu baletdən yadda qalan musiqi nümunələrinə ritmik müşayiət edir.

Balet janrının yaradılması üçün libretto yazan, bəstəkar və rəqsləri yaradan xoreoqrafın işi haqqında informasiya mübadiləsi aparılır və bu mövzuda müzakirə təşkil olunur.

Musiqi dinləyək: Əfrasiyab Bədəlbəylinin "Qız qalası" baletindən "Adajio" və "Vals"

BUNU DA BİLİN
Adajio ağır tempdə, vals isə şən-oynaq tempdə səslənir.

Mahnı öyrənək

ŞƏN AZƏRBAYCAN
Musiqisi Polad Bülbüloğlanın, sözləri Məstən Günərinindir.

I
Qoy mən yenə söhbət açım ilk baharımdan,
Nağmam ilə bir də keçim öz diyarımdan.

Nağrat:
Bə bəhrəli Muğan düzü, Məl düzü, Şirvan düzü,
Gəl-gəl deyir, şən Azərbaycan!
Tər gülləri şafalıdır, Göygöl nə səfalıdır,
Hər yanı gülşən Azərbaycan.

II
El qızları düzüm-düzüm Kür qırağında,
Mən gül açıq Gəncəmizin hər budağında.
Dost elləri Qarabağın dağ vüqarındır,
Gən çölləri bu torpağın xoş baharındır.

Nağrat:
"Rast" muğamı əsasında, 6/8 xana ölçülü "Şən Azərbaycan" mahnısı şən rəqs xarakterlidir. Mahnıda Vətənimizin əsrarəngiz təbiəti şeir və musiqi dili ilə təərrüf edilir.

Sual və tapşırıqlar

1. Balet bir musiqi janrı kimi ilk dəfə harada yaranmışdır?
2. Əfrasiyab Bədəlbəylinin "Qız qalası" baleti nə vaxt tamamlaşmışdır?
3. Opera və balet librettolarının oxşar və fərqli cəhətləri nədir?
4. "Qız qalası əfsanəsi" adlı cizgi filmi seyr edin. "Qız qalası" baletindəki əfsanə ilə cizgi filmindəki əfsanəni müqayisə edin. YouTube üzərindən axtarış üçün açar sözlər: Azərbaycan cizgi filmi, Qız qalası, əfsanə.

17

Belə nəticəyə gəlinir ki, baletin yaradılması librettonun yazılmasından başlayır, sonradan bəstəkar onun musiqisini yazır, xoreoqraf isə musiqi və məzmunu görə rəqslər yaradır. Yəni libretto olmadan balet yazıla bilməz.

MAHNİ ÖYRƏNƏK

Bəstəkar Polad Bülbüloğlanın şair Məstən Günərin sözlərinə bəstələdiyi "Şən Azərbaycan" mahnısı öyrədilir. Mahnının xarakteri müəyyən edilir, musiqi ilə məzmun arasında əlaqə şərh olunur:

a) Marş xarakterli; b) Oynaq rəqs xarakterli; c) Lirik mahnı xarakterli.

Librettonun müəllifi ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində.
2. Şagirdlər fərdi şəkildə

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI (Düzgün cavabın qarşısında "+" işarəsi qoyun)

1. Balet janrı harada yaranmışdır?

- a) Rusiyada ☐ b) Gürcüstanda ☐ c) Fransada ☐

2. Azərbaycanda ilk balet yazan bəstəkar kimdir?

- a) A.Məlikov ☐ b) F.Əmirov ☐ c) Ə.Bədəlbəyli ☐

7. LIBRETTO VƏ OPERETTA

MƏQSƏD: 1. Librettonun operetta janrındakı rolunu izah edir.

2. Operetta librettosunu opera və balet librettosundan fərqləndirir.

3. Mahnını not mətni ilə fərdi və kollektiv tərkibində birsəsli oxuyur.

Bu mövzunun öyrənilməsində beyin həmləsi, müqayisə, müzakirə və Venn diaqramı kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1

Üzeyir Hacıbəylinin “Arşın mal alan” operettasından “Əsgərin ariyası” dinlənilir. Eyni zamanda “Cahan xala”nın kupletlərinin melodiyası notla ifa olunur.

Tədqiqat sualı kimi **“Librettonun opera əsərinin yazılmasında nə kimi rolu var?”** — verilir.

Tədqiqatın aparılması üçün müəllim uşaqlara suallarla müraciət edir:

— “Əsgərin ariyası” xaraktercə şəən, yoxsa qəmli?

— “Cahan xala”nın kupletlərinin xarakteri necədir?

— Libretto olmadan operetta yazmaq mümkündürmü?

Şagirdlər suallara cavab verirlər.

2

Opera ilə müqayisəli şəkildə operetta haqqında məlumat verilir. Aydın olur ki, operanın librettosu nəzmlə yazılır (yalnız şeirlərdən istifadə olunur), operettada isə həm də dram əsərlərində olduğu kimi danışq mətnlərindən, dialoqlardan istifadə edilir. Eyni zamanda aydınlaşır ki, operetta üzərində iş, ilk növbədə, “libretto”dan başlanır.

LIBRETTO VƏ OPERETTA

Jak Offenbax

İohann Ştraus (oğul)

Operetta — vokal-rəqs səhnələrindən və danışq epizodlarından ibarət komediya məzmunlu musiqili səhnə əsəridir. Operetta, eyni zamanda musiqili komediya da adlanır. İlk operetta Fransada XIX əsrin ortalarında Jak Offenbax tərəfindən yazılıb.

Operetta bir musiqi janrı kimi Vyanada xüsusilə sevilir. Operetta janrında oğul Ştraus və İmre Kalman kimi bəstəkarlar gözəl nümunələr yaradıblar. Azərbaycanda isə operetta janrının yaradıcısı Üzeyir Hacıbəyli.

Operetta libretto əsasında yazılır. Bəstəkar librettodakı ariya, vokal, duet, trio, kvartet və xor ifaları üçün yazılmış poeziya nümunələrinə müxtəlif quruluşlu musiqi bəstələyir. Operetta üçün yazılmış libretto poeziya nümunələri və danışq mətnlərindən ibarət olur. Operettada rəqslərdən geniş istifadə edilir.

BUNU DA BİLİN

Bir neçə musiqiçinin birgə ifasına ansambl deyilir. Ansamblı ifaçıların sayı iki nəfərdən ibarət olarsa — duet, üç nəfərdən ibarət olarsa — trio, dörd nəfərdən ibarət olarsa — kvartet, beş nəfərdən ibarət olarsa — kvintet adlanır.

Musiqi dinləyək: Üzeyir Hacıbəylinin “Arşın mal alan” operettasından “Əsgərin ariyası”

“Arşın mal alan” filmindən

18

DİFERENSİAL TƏLİM

Operetta janrında librettonun və ona yazılmış musiqinin xarakterik xüsusiyyətləri haqqında fikir söyləyir, Azərbaycanda məşhur operetta üçün libretto yazanların adlarını söyləyir.

“Arşın mal alan” operettasının librettosundakı xarakterik obrazlara uyğun şəkil çəkir;

Bu operettada yadda qalan musiqi nümunələrinə ritmik müşayiət edir.

Opera və balet janrlarında olduğu kimi operetta janrında da əsərin yaranması üçün, ilk növbədə, libretto yazan, bəstəkar, xoreoqraf və xor nümunələrini hazırlayan xormeysterin vacib olması haqqında informasiya mübadiləsi aparılır və bu mövzuda müzakirə təşkil olunur.

"Arşın mal alan" operettası 1913-cü ildə Bakıda Tağıyev Teatrında tamaşaya qoyulub. Əsərdə hadisələr Azərbaycanın musiqi beşiyi olan qadın Şuşa şəhərində cərrayın edir. Operettanın libretto müəllifi və bəstəkarı Üzeyir Hacıbəyli. Məhəmməd Füzulinin "Leyli və Məcnun" poeməsindən götürülmüş qəzaldan başqa, operettanın mətni bütünlüklə bəstəkar tərəfindən işlənib. Bu qəzal "Gəginin ariyası"nda səslənir:

*Nələndir ney kimi avazığı: eçim bülənd,
Nələ tərkim qılmaqam, ney tək kəsilsəm bənd bənd.*

Notta oxuyaq: Üzeyir Hacıbəylinin "Arşın mal alan" operettasından "Cahan xalanın kupletləri"

Təhsimədən

Mahnı öyrənak

QARABAĞ

Musiqisi Cahangir Cahangirovun, sözləri Rəfiq Zəkənin.

I

Sən ellərin, könüllərin,
Üvi diyarsan.
Şirin canın, Azərbaycanın,
Bir əbədi baharısan...

II

Quşlar uçar, güllər açar,
Məvi qucağında.
Hara baxsan, zövq alacağsan,
Sən in İsa bulağında.

Nəqarat:

Cənətim Qarabağ.
Zinətım Qarabağ!
Nağmələr gülüstənsən,
Sevgi dastənsən!

Sən xarakterli "Qarabağ" mahnısı 6/8 xanə ölçüsündədir. "Şüətar" muğamına əsaslanır.

Sual və tapşırıqlar

1. "Arşın mal alan" operettasında hadisələr hansı dövrə baş verir?
2. Operettada əsas təqəid hədəfi nədir?
3. "Qarabağ" mahnısının şəx xarakterli hansı muğama əsaslanır? Bəs bu gün Qarabağ haqqında mahnı bəstələnsəydi, hansı muğam üstündə olardı?
4. Bəstəkar Cahangir Cahangirovun şair Rəfiq Zəkənin sözlərinə bəstələdiyi "Qarabağ" mahnısını Şökrət Ələkbərovun ifasında dinləyin. Mahnıda qəir, bəstəkar və muğamni Qarabağ sevgisini necə tərənnüm edib?
YouTube üzərindən axtarış üçün açar sözlər: Cənətim Qarabağ, Şökrət Ələkbərova.

19

Belə nəticəyə gəlinir ki, libretto olmadan operetta yazmaq qeyri-mümkündür.

Operetta librettosu opera və balet librettosundan dialoqların olması ilə fərqlənir.

MAHNI ÖYRƏNƏK

Bəstəkar Cahangir Cahangirovun şair Rəfiq Zəkənin sözlərinə yazdığı "Qarabağ" mahnısı öyrədilir. Eyni zamanda mahnının yazıldığı 6/8 xanə ölçüsü təyin edilir və tonallığı müəyyənəşdirilir, şagirdlər onu qamma şəklində oxuyur.

Operettanın müəllifi ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində.
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI (Düzgün cavabın qarşısında "+" işarəsi qoyun)

1. Operetta janrı harada yaranmışdır?

- a) İtaliyada ☐ b) Rusiyada ☐ c) Fransada ☐

2. Azərbaycanda ilk operettanı kim yazmışdır?

- a) S.Ələsgərov ☐ b) F.Əmirov ☐ c) Ü.Hacıbəyli ☐

Mahnı janrının poeziya ilə əlaqəsi haqqında informasiya mübadiləsi aparılır və bu mövzuda müzakirə təşkil olunur.

BUNU DA BİLİN
2009-cu ildə Azərbaycan aşiq sənəti UNESCO-nun başçılığıyla toxunulmaz mədəni irs siyahısına daxil edilmişdir.

Mahnı öyrənmək

NƏĞMƏLƏR
Musiqisi Oqtay Rəcəbovun, sözləri Bəxtiyar Vahabzadənin.

I
Nə qədər gözəldir bizi bir anda,
Dalgadan-dalgaya atan nəğmələr.
Çarpışıb, döyüşür bəzən şir kimi,
Bəzən quzu kimi yatan nəğmələr.

Nəqərat:
Gözür yer üzünü, gözür büsbütün,
Elimin şöhrəti, şanıdır bu gün.
Yurdumu dünyaya tanıdır bu gün,
Özün o başına çatan nəğmələr.

II
Ümüddür, dayaqdır ürəyimizə,
Gəlir hər məqamda köməyimizə.
Çətinə düşəndə aparır bizi,
Bizim əlimizdən tutan nəğmələr.

Nəqərat:

III
Gah sevinə, gah da ki, qəm sarır bizi,
Torpaqdan ayırıb qoparır bizi.
Sirlili aləmə aparır bizi,
Kədərli sevinçə qatan nəğmələr.

Nəqərat:
6/8 xanə ölçüsündə olan oynaq və şən xarakterli "Nəğmələr" mahnısı "Bəyati-Şiraz" muğamı üzərində bəstələnib.

Sual və tapşırıqlar

1. Mətni olmayan mahnı necə adlanır?
2. Rəis Mirzəlinin "Dəlgələr" mahnısının melodiyasının xarakteri necədir?
3. "Dəlgələr" mahnısı hansı muğam üzərində bəstələnib?
4. Melodiya notlarının cəznlərinə uyğun ol çalmaqla "Nəğmələr" mahnısındakı xanədxili ritmləri tutun.

23

Belə nəticəyə gəlinir ki, dinlənən musiqi nümunələrinin melodiyaları eynidir, lakin birincidə söz olmur və onun əvəzinə melodiyayı tar ifa edir. İkinci ifadə isə mahnının melodiyası sözlərlə səsləndirilir. Deməli, mahnının olması üçün şeir, yəni poeziya da olmalıdır.

YARADICI TƏTBİQETMƏ

Bəstəkar Oqtay Rəcəbovun şair Bəxtiyar Vahabzadənin sözlərinə yazdığı "Nəğmələr" mahnısı öyrədilir və şagirdlərə üzərində:

"Nəğmələr" — eynidir;
"Mahnılar" — fərqlidir yazılmış iş vərəqləri verilir.

Mahnının müəllifi ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində.
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI (Düzgün cavabın qarşısında "+" işarəsi qoyun)

1. "Dəlgələr" mahnısının müəllifi kimdir?

- a) R. Quliyev ☐ b) R. Mirişli ☐ c) S. Rüstəmov ☐

2. Mətni olmayan mahnı necə adlanır?

- a) Romans ☐ b) Ballada ☐ c) Vokaliz ☐

9. AŞIQ MUSIQISI VƏ POEZİYA

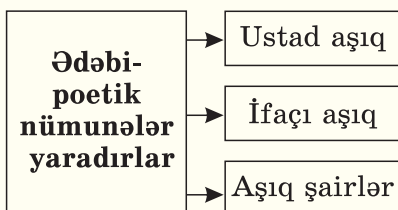
MƏQSƏD: 1. Aşiq musiqisinin saz alətində solo səslənməsi ilə bə-rabər, eyni zamanda aşiq poeziyası ilə əlaqəli olduğunu izah edir.
2. Mahnını kollektiv tərkibində birsəsli (unison) oxuyur.

Bu mövzunun öyrənilməsində şaxələndirmə, beyin həmləsi, mü-qayisə və müzakirə kimi iş üsulla-rından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1 Aşiq Pənahnın “Unutma” şeiri sa-zın müşayiəti ilə şagirdlər tərəfindən oxunulur.

Tədqiqat sualı kimi “*Aşiq mahnılarının sözlərini kim yazır?*” — verilə bilər.

Tədqiqatın aparılması üçün üç kvadrat, içərisində aşağıdakı yazılar olan iş vərəqləri şagird-lərə paylanılır.

AŞIQ MUSIQISI VƏ POEZİYA

Aşiq sənəti bayatılardan, xalq məsəllərindən, xalq musiqisindən qaynaqlanır.

Dastan — aşiq poeziyasının ən mürəkkəb janrıdır. Azərbaycan dastanının ilk böyük əhdisi “Dədə Qorqud”dur. “Koroğlu” dastanı da aşiqlər tərəfindən söyənilib. Qəhrəmanlıq səhnələri ilə yanaşı, dastan-böyü Koroğlu saz çalır, aşiq nəğmələri oxuyur. Dastanlarda aşiqlər insanlara sevinə baxır, yol göstərir, məsləhət və təsəlli verir. Aşiqin gəlişi ilə ələ-obaya sülh və fərvanlıq gəlir.

Aşiq sənətinin ən məhrif ifaçıları ustad aşiqlərdir. Onlar həm şeir — gəraylı, qoşma, təcnis, mükəmməs yazır, həm də musiqi bəsləyir, oxuyur və rəqs edirlər. Ustad aşiqlər xalq dastanlarını yaradır. Yalnız yaxşı saz çalmaq və oxumaq qabiliyyəti olan aşiqlər ifaçı aşiqlərdir. Aşiq yaradıcılığının poetik nümunələrini yaradanlar isə el şairləri, daha doğrusu, *aşiq-şairlər*dir.

Azərbaycanda Aşiq Abbas Tufarqanlı, Aşiq Valeh, Aşiq Ələsgər, Aşiq Hüseyn Bozalqanlı, Aşiq Pənah kimi ustad aşiqlər yaşayıb-yaradıb.

Mahnı oxuyaq
Aşiq Pənahnın “Unutma” şeirini saz musiqisinin müşayiəti ilə ifadəli oxuyaq.

1

Aşiq Pənah

UNUTMA

Qürbət ələ safar etsən, a dostum,
Bu yerlərdə güllü yazı unutma!
Xəzər sözü həy düşməsin dilindən,
Dəli Kürü, xan Arazı unutma!

Unutma Muğanı, qədim Gəncəni,
Bakının şöhrət ucaltın səni!
Görüb xoşlasan da bağı, gülşəni,
İlk ayaq açdığın düzü unutma!

Götür yol yoldaşı el nəğməsinə,
Gözlə Qarabağın şikəstəsinə!
Bülbülün, Şövkətin, Xanım səsinə
Bir də mən Pənahnın sazın unutma!

24

DİFERENSİAL TƏLİM

Ustad aşiqləri, aşiq-şairləri və ifaçı aşiqləri bir-birindən fərqləndirir, aşiq melodiyalarından parçaları ifa edir, məşhur aşiqlər haqqında şifahi təqdimat edir.

Aşiq havalarının ritminə uyğun ritmik müşayiət yaradır;
Tanıdığı aşiqlərin adlarını söyləyir.

Üç cür aşığıların olduğu və onların da özlərinə məxsus yaradıcılıqla məşğul olduqları haqqında informasiya mübadiləsi aparılır və bu mövzuda müzakirə təşkil olunur.

Musiqi dinləyək: Üzeyir Hacıbəylinin “Koroğlu” operasından “Koroğlunun aşiq mahnısı”

Mahnını yada salaq və oxuyaq

AZƏRBAYCAN

Not yazısı Səid Rüstəmovun, sözləri Səməd Vurğunundur.

I

Cox keçmişəm bu dağlardan,
Durnagözlü bulaxlardan.
Ayrılmı könül candan,
Azərbaycan, Azərbaycan!

Nəqrat:
Yaşa, yaşa, Azərbaycan,
Ay anam, Azərbaycan.

II

El bilir ki, sən mənimdən,
Yurdum, yuvam, məskənimdən!
Anam, doğma Vətənimdən!
Azərbaycan, Azərbaycan!

Nəqrat:

III

Dağlarının başı qardır,
Ağ örpəyin buludlardır.
Oğlun, qızın bəxtiyardır,
Azərbaycan, Azərbaycan!

Nəqrat:

Sual və tapşırıqlar

1. Aşiq sənəti haqqında nə bilərsiniz?
2. “Kitabi-Dədə Qorqud. Basat və Təpəgöz” cizgi filmi izləyin. Filmdə Dədə Qorqud obrazına diqqət yetirin. O hansı hallarda görünür və hər dəfə gələndə xalqa nəyi kəlmək edir?
3. Daha hansı dastanları tanırırsınız?
4. “Koroğlu” dastanını aşiq sənəti nümunəsi adlandırmaq olarmı?

YouTube üzərindən axtarış üçün açar sözlər: Azərbaycan cizgi filmi, ozan, Dədə Qorqud, Təpəgöz, Basat.

25

Belə nəticəyə gəlinir ki, aşiq mahnıları aşiq şeirlərinin əsasında yaradılır. Aşiq şeirləri olmadan aşiq mahnılarının yaranması qeyri-mümkündür. Belə mahnıları ustad aşığılar yaradır və ifa edirlər.

YARADICI TƏTBİQETMƏ

Mövzuya uyğun “Azərbaycan” aşiq mahnısı yada salınaraq bir daha ifa olunur. Bu mahnıda müəyyənləşdirilir ki, onun melodiyasını aşığılar, sözlərini isə aşiq təbiətli dahi Azərbaycan şairi Səməd Vurğun yazmışdır. Qeyd etmək lazımdır ki, Səməd Vurğun həm də saz alətində gözəl ifa edirdi.

Mahnının müəllifi ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində.
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI (Düzgün cavabın qarşısında “+” işarəsi qoyun)

1. “Koroğlu” operasını kim yazmışdır?

- a) S.Hacıbəyov ☐ b) Ü.Hacıbəyli ☐ c) A.Zeynallı ☐

2. İlk dəfə Koroğlu obrazını kim oxumuşdur?

- a) L.İmanov ☐ b) M.Maqomayev ☐ c) Bülbül ☐

10. MUĞAM VƏ POEZIYA

MƏQSƏD: 1. Muğam musiqisinin yalnız Şərqə məxsusluğunu və əruz vəznində olan “Qəzəl”lərlə ifa olunduğunu izah edir. 2. Mahnını kollektiv tərkibində birsəsli (unison) oxuyur.

Bu mövzunun öyrənilməsində şəxələndirmə, beyin həmləsi, müqayisə, Venn diaqramı və müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1 “Rast” muğamının “Bərdaşt” şöbəsi instrumental və vokal-instrumental ifadə səsləndirilir.

Tədqiqat sualı kimi *“Muğamı ifa edərkən xanəndələr hansı poeziya nümunəsindən istifadə edirlər?”* — verilə bilər.

Tədqiqatın aparılması üçün sinif 2 qrupa bölünür, I qrup oxşar, II qrup isə fərqli cəhətləri müəyyənləşdirirlər, müəllim isə şagirdlərin doğru cavablarını lövhədə çəkilməmiş Venn diaqramında qeyd edir. Sonra müəllim şagirdlərə sualla müraciət edir:

— Muğam musiqisi olmasaydı, qəzəli necə oxumaq olardı?

— Qəzəl poeziya janrı hansı xalqlara məxsusdur?

Bundan sonra Niyazinin “Rast” simfonik muğamından “Bərdaşt” səsləndirilir və əvvəlki dinlənən “Bərdaşt”larla müqayisə olunur.

2 Müəllim şagirdlərə muğam və poeziyanın bir növü olan qəzəl haqqında sadə məlumat verir.

MUĞAMLARIN NÖVLƏRİ

Yeddi əsas Azərbaycan klassik instrumental muğamı bunlardır: “Rast”, “Şur”, “Segah”, “Çahargah”, “Bayati-Şiraz”, “Şüştər”, “Hümayun”. Üzeyir Hacıbəyli muğamların əslində əhvali-ruhiyyəni belə səciyyələndirir:

Azərbaycan klassik muğamları ifa xüsusiyyətlərinə görə: instrumental və vokal-instrumental muğamlara bölünür. Bu muğamların oxşar və fərqli cəhətləri vardır.

Instrumental muğamlar

OXŞAR CƏHƏTLƏRİ

1. Şöbələrin adı eynidir.
2. Şöbələrin eyni musiqi intonasionalarından ibarətdir.
3. Musiqinin inkişafı eynidir.
4. İfa olunan muğamların adı eynidir.

Vokal-instrumental muğamlar

FƏRQLİ CƏHƏTLƏRİ

1. Muğamı xanəndə oxuyur, onu tar və kamança müşayiət edir.
2. Muğam şöbələri oxunarkən qəzəllərdən istifadə edilir.
3. Böyük şöbələrdə təsniflər oxunur.
4. Kiçik şöbələrdə rəqs xarakterli diringələr, rənglər çalınır.

Musiqi dinləyək

“Rast” muğamının “Bərdaşt” şöbəsini əvvəlcə tarın (kamançanın), sonra isə xanəndə və musiqiçilərin ifasında dinləyək.

26

DİFERENSİAL TƏLİM

Azərbaycan muğamlarının adlarını sadalayır və xarakteri haqqında fikir söyləyir, muğamları bir-birindən səslənməsinə görə fərqləndirir.

Muğam ifaçılarının adlarını sadalayır; Muğamı müşayiət edən üçlük haqqında fikir söyləyir.

Muğam və qəzəl poeziya nümunəsi arasındakı əlaqələr haqqında informasiya mübadiləsi aparılır və bu mövzuda müzakirə təşkil olunur.

Notla oxuyaq: "Rast" muğamının "Bərdəst" şöbəsindən bir parça

Musiqi dinləyək: Niyazinin "Rast" simfonik muğamından "Bərdəst" şöbəsi

"Bərdəst" "Rast" muğamının giriş hissəsidir. Bu musiqi parçası tənənəli xarakterlidir. "Rast" simfonik muğamını görkəmli Azərbaycan dirijoru və bəstəkarı Niyazi 1949-cu ildə yazmışdır.

Mahnı öyrənək

VƏTƏNİMSƏN

I

Dağ gülləri min rəng çalır xalı kimi,
Bənövşələr gözəllərin xalı kimi,
Nəğmələr də dodaqların bahı kimi,
Şirincilər dodaqları səhər-aşqam.

Nəqarat:
Ana torpaq, ana diyar, sən mənimsən,
Ömrüm, günüm, ruhum, canım, Vətənimdən.

II

Göllərində öz şəklini ceyran öpər,
Örək kimi dumanları dağlar ətər,
Dağlarının ağ saçından zaman ötər,
Aberonun Xəzər üstə yanan bir şam.

"Rast" muğamına əsaslanan bu mahnı 6/8 xanə ölçülü, şən xarakterlidir və cəld tempdə səslənir.

Sual və tapşırıqlar

1. Instrumental və vokal-instrumental muğamların oxşar və fərqli cəhətləri hansılardır?
2. Hansı klassik Azərbaycan muğamlarını tanıyırsınız?
3. Muğamları şəvəli-ruhiyyələrinə görə iki qrupa bölmək lazım gələrsə, "Şur" muğamı ilə "Bəyati-Şiraz" eyni qrupa düşə bilərmi? Şərh edin.

27

Belə nəticəyə gəlinir ki, muğam musiqisi olmasaydı, onda qəzəllər musiqisiz oxunardı. Ona görə də ifa tərzinə görə aşağıda göstərilən muğamlar mövcuddur:

a) Vokal-instrumental muğamlar (qəzəllərdən istifadə olunur).

b) Instrumental muğamlar (yalnız Azərbaycan xalq çalğı alətlərinin ifasında səslənir).

YARADICI TƏTBİQETMƏ

Bəstəkar Ramiz Mirişlinin şair Fikrət Qocanın sözlərinə bəstələdiyi və "Rast" muğamının intonasiyalarına əsaslanan "Vətənimdən" mahnısı öyrədilir.

Mahnının müəllifi ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində.
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI (Düzgün cavabın qarşısında "+" işarəsi qoyun)

1. Azərbaycan klassik muğamları ifa xüsusiyyətlərinə görə neçə qrupa bölünür?

- a) Dörd ☐ b) Üç ☐ c) İki ☐

2. R. Mirişlinin "Vətənimdən" mahnısının xarakteri necədir?

- a) Şən ☐ b) Qəmli ☐ c) Tənənəli ☐

11. ZƏRBİ-MUĞAM VƏ POEZİYA

MƏQSƏD: 1. Muğam janrında olduğu kimi “Zərbi-muğam”larda da musiqinin “Qəzəl”lərlə, yaxud aşiq şeirləri ilə ifa olunduğunu izah edir.
2. Mahnını kollektiv tərkibində birsəsli (unison) oxuyur.

Bu mövzunun öyrənilməsində şaxələndirmə, beyin həmləsi, müqayisə, Venn diaqramı və müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1 “Arazbarı” zərbi-muğamı və Üzeyir Hacıbəylinin Avropa trio-su üçün yazdığı eyniadlı “Arazbarı” simfonik əsəri səsləndirilir.

Tədqiqat sualı kimi **“Zərbi-muğam musiqisini hansı poeziya nümunəsi vasitəsilə ifa etmək mümkündür?”** — verilə bilər.

Tədqiqatın aparılması üçün lövhədə Venn diaqramı çəkilir. Hər iki musiqi nümunəsi səsləndikdən sonra onlar arasında oxşar və fərqli cəhətlər şagirdlər tərəfindən qeyd olunur, müəllim isə doğru cavabları lövhədəki Venn diaqramında yerləşdirir. Bundan sonra sinfə suallarla müraciət olunur:

– Zərbi-muğamların ifasında hansı şeir nümunələrindən istifadə olunur?

– Zərbi-muğam musiqisi olmasaydı, bu iki musiqidə səslənən şeirlərin vəziyyəti necə olar?

2 Müəllim zərbi-muğamın klassik muğamlardan fərqi haqqında məlumat verir və onun ifasında şeirlərin rolunu aydınlaşdırır.

ZƏRBİ-MUĞAM VƏ POEZİYA

Zərbi-muğamlarda improvizasiya ritm üstünlük təşkil edir. Ona görə də bu muğamlara “Zərbi-muğam”, yaxud “Ritmik-muğam” deyilir. Zərbi-muğamlar aşağıdakılardır:

```

    graph TD
      Z[ZƏRBİ-MUĞAMLAR] --> H[Heyratı]
      Z --> S[Simayi-səms]
      Z --> M[Mansuriyyə]
      Z --> A[Arazbarı]
      Z --> Ma[Mani]
      Z --> He[Heydərli]
      Z --> O[Ovşarı]
      Z --> Q[Qarabağ şikəstəsi]
      Z --> K[Kosmaşikəstə]
  
```

2

3/4 xana ölçüsünə malik, şən əhvali-ruhiliyyəli “Arazbarı” aramla ifa olunur. Onun məhİR ifaçılarından biri xanəndə Seyid Şuşinski olub, “Arazbarı” Füzuli rayonu və ona qonşu olan Cənubi Azərbaycan mahalında yaranmışdır. Adətən, bu zərbi-muğamın ifasında aşiq şeirlərindən istifadə olunur.

Üzeyir Hacıbəyli “Şur” muğamından qidalanan “Arazbarı” zərbi-muğamı əsasında simli alətlər orkestri üçün eyniadlı əsər yazmışdır. “Leyli və Məcnun” operasının beşinci pərdəsində də bəstəkar “Arazbarı”dan istifadə edərək onu simfonik orkestr üçün işləmişdir.

Musiqi dinləyək: Üzeyir Hacıbəylinin “Arazbarı” zərbi-muğamından bir parça simli alətlər orkestrinin ifasında

1

28

Simli alətlər orkestri

DİFERENSİAL TƏLİM

Ritmik muğamların adlarını söyləyir;
“Arazbarı” zərbi-muğamının adının mənasını aydınlaşdırır;
Zərbi-muğamlar haqqında şifahi təqdimat edir.

Zərbi-muğam ifaçılarının adlarını sadalayır;
Zərbi-muğamın ritmini əl çalmaqla tutur.

Zərbi-muğamlarda istifadə olunan şeir nümunələrinin rolunun müəyyən edilməsilə əlaqədar informasiya mübadiləsi aparılır və bu mövzuda müzakirə təşkil olunur.

Mahnı öyrənək

QIŞ MAHNISI

Musiqisi Əfsər Cavanşirovun, sözləri Tofiq Mütəllibovundur.

I Hər tərəfə yağır qar, Tez gəlin siz, uşaqlar. Ağ geyinib meşə, dağ, Qartopusu oynayaq.	II Gizlənidir tursələr, Buz bağlayıb yınasələr. Donub güllər, çiçəklər, Əsir soyuq küləklər.
---	---

Nəqərat:
Qış gəlibdir, qış gəlib,
Bu yerlərə xoş gəlib.
Neyləyəcək qar biza,
Dost olub bahar biza.

BUNU DA BİLİN

Dünya şöhrətli bəstəkar Firəngiz Əlizadə "İntizar" operasında məşhur "Qarabağ şikəstəsi"ndən istifadə etmişdir. Operanın libretto müəllifi Nərgiz Paşayevadır.

Nərgiz Paşayeva

Sual və tapşırıqlar

1. "Arazbarı" hansı janra aid musiqi nümunəsidir?
2. "Arazbarı" instrumental əsərini hansı bəstəkar işləmişdir?
3. "Qış mahnısı"nı zümzümə edə-edə qış haqqında rəsm çəkəydiniz, bu mahnının hansı sətrilərini rəsma köçürərdiniz?
4. Seyid Şuşinski haqqında araşdırma aparın. Xanəndənin əsl adı və soyadını müəyyənəldirin.
5. Arif Babayevin ifasında "Qarabağ şikəstəsi" zərbi-muğamını dinləyin. Bu muğamın niyə zərbi-muğam adlandırılmasını aydınlaşdırmağa çalışın. YouTube üzərindən axtarış üçün açar sözlər: "Qarabağ şikəstəsi", zərbi-muğam, Arif Babayev.

29

Belə nəticəyə gəlinir ki, zərbi-muğam musiqisi olmasaydı, onda istifadə olunan aşiq şeir nümunələri yalnız şeir kimi oxunardı.

MAHNI ÖYRƏNƏK

Yeni il bayramına həsr olunmuş Əfsər Cavanşirovun Tofiq Mütəllibovun sözlərinə bəstələdiyi "Qış mahnısı" əvvəlcə frazalarla, sonra isə musiqi cüm-lələri ilə öyrədilir.

Mahnının müəllifi ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində.
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI (Düzgün cavabın qarşısında "+" işarəsi qoyun)

1. "Arazbarı" hansı muğam janrına aiddir?

- a) Muğam dəsgahı ☐ b) Zərbi-muğam ☐

2. "Arazbarı" zərbi-muğamını hansı bəstəkar simli alətlər orkestri üçün işləmişdir?

- a) F.Əmirov ☐ b) Q.Qarayev ☐ c) Ü.Hacıbəyli ☐

12. ROMANS VƏ QƏZƏL

MƏQSƏD: 1. Klassik Azərbaycan romans janrının yaradılmasında qəzəl janrının rolunu başa düşdüyünü izah edir. 2. Mahnını not və mətni ilə birsəslə oxuyur.

Bu mövzunun öyrənilməsində şəxələndirmə, beyin həmləsi, müqayisə, Venn diaqramı və müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1 Üzeyir Hacıbəylinin Nizami Gəncəvinin “Sənsiz” qəzəlinə bəstələdiyi eyniadlı romans səsləndirilir.

Tədqiqat sualı kimi “Azərbaycanda romans-qəzəl janrını kim yaratmışdır və o, hansı dahi klassik şairimizin yaradıcılığından istifadə etmişdir?” — verilə bilər.

Tədqiqatın aparılması üçün lövhəyə dahi şairimiz Nizami Gəncəvinin və dahi bəstəkar Üzeyir Hacıbəylinin şəkilləri qoyulur.

Lövhədəki şəkillərin altında adlar yazılmadığından, müəllim şagirdlərə belə sual verir:

— Lövhədəki şəkillərdə kimlər təsvir olunublar?

Uşaqlar suallara cavab verirlər.

2 Müəllim romans və Azərbaycanda bu janrın yaranması haqqında, eyni zamanda romans-qəzəl janrının yaranması ilə əlaqədar qısa məlumat verir. İlk romansın Azərbaycanda Asəf Zeynallı, ilk romans-qəzəl janrının isə Üzeyir Hacıbəyli tərəfindən yaradıldığı şagirdlərə çatdırılır.

ROMANS VƏ QƏZƏL

Romans — sas və instrumental (coş zaman forte-pianoda) müşayiətlə oxunan musiqi əsəridir. Azərbaycanda romans janrının yaradıcısı bəstəkar Asəf Zeynallı olub.

Azərbaycan musiqisində romans-qəzəl deyilən bir janr da var. Romans-qəzəl janrı 1940-cı illərdə Üzeyir Hacıbəylinin yaradıcılığında meydana gəlib. Dahi Nizami Gəncəvinin 800 illik yubileyi münasibətilə Üzeyir Hacıbəyli şairin iki qəzəli əsasında “Sənsiz” (1941) və “Sevgili canan” (1943) romanslarını yazdı. Bununla da romans-qəzəl janrının təməlini qoydu.

“Sənsiz” və “Sevgili canan” romans-qəzəlləri musiqi üslubu baxımından özünəməxsus orijinalıq, abəngdar milli koloriti ilə fərqlənir. Üzeyir Hacıbəylinin hər iki romansı qəblələrə sirayət edən ifadəli melodiyaya malikdir.

“Sənsiz” və “Sevgili canan” romanslarının ilk ifaçısı dünya şöhrətli müğənni Bülbül olub.

Mahnı öyrənmək

SƏNSİZ
Musiqisi Üzeyir Hacıbəylinin, sözləri Nizami Gəncəvinindir.

Hər gecəm oldu kədər, qüssə, fəlakət sənsiz,
Hər nəfəs çəkdim, hədəf getdi o saat sənsiz!

Sənin ol cəlb əylən vəslinənd içdim, inan,
Hierina yandı canım, yox daha taqət sənsiz!

Başqa bir yarı necə axtardım, ey nazlı mələk,
Biliyəm, sən də dedin: “Yox yara həcət sənsiz!”

Sən mənim qəlbimə hakim, sənə qul oldu künül,
Sən özisən, mən ucuz, bir heçəm, afət, sənül!

Sən Nizamidən əgər arxayın olsan da, gülüm,
Gecə-gündüz arayıb, olmadı rahat sənsiz!

30

DİFERENSİAL TƏLİM

Romans-qəzəl janrının yaranması haqqında fikrini bildirir;

Onun romans janrından fərqi göstərir;

Romans-qəzəl janrında yazmış bəstəkarların adını söyləyir.

Məzmunu uyğun şəkillər çəkir;

Əl çalmaq və ayaq tappılısı ilə romansın ritmini tuturlar.

Üzeyir Hacıbəylinin “Sənsiz” və “Sevgili canan” romans-qəzəllərinin yaranmasında Nizaminin qəzəllərinin əhəmiyyəti ətrafında informasiya mübadiləsi aparılır və bu mövzuda müzakirə təşkil olunur.

Musiqi dinləyək

VƏTƏNİMDİR
Musiqisi Süleyman Ələsgərovun, sözləri Məhəmməd Füzulinindir.

Moderato

Ponbeyi-dağı-cünun içrə nihandır bədənim,
Diri olduqca libasım budur, ölsəm kafənim.
Cənı canan diləmiş, verməmək olmaz, ey dill
Nə niza eyləyelim, ol nə sənindir, nə mənim.
Edamam türk, Füzuli, səri-kuyın yarin,
Vətənimdir, vətənimdir, vətənimdir, vətənim.

Mahnını yada salaq və oxuyaq

QALİBLƏR MAHNISI
Musiqisi Qəmbər Hüseynlinin, sözləri Ələkbər Ziyatayındır.

Sual və tapşırıqlar

1. Romans nədir?
2. Romans-qəzəl nədir?
3. Üzeyir Hacıbəylinin yaratdığı hansı romans-qəzəlləri tanıyırsınız?
4. “Romans” və “romans-qəzəl” janrlarının oxşar və fərqli cəhətlərini araşdırın. Hansı əlamətləri ilə onlar bir-birinə bənzəyir?
5. Məşhur müğənni Bülbül haqqında araşdırma aparın. Müğənninin əsl adı və soyadını dəqiqləşdirin.

31

Belə nəticəyə gəlinir ki, əgər Nizaminin adı çəkilən qəzəlləri olmasaydı, onda Üzeyir Hacıbəylinin qeyd olunan romans-qəzəlləri də olmazdı.

MUSIQİ DİNLƏYƏK

Bəstəkar Süleyman Ələsgərovun Məhəmməd Füzulinin sözlərinə yazılmış “Vətənimdir” romans-qəzəli səsləndirilir, sonra notla bir parça ifa olunur.

Vətənpərvlik mövzusunda olan, Qəmbər Hüseynlinin Ələkbər Ziyatayın sözlərinə yazdığı “Qaliblər mahnısı” yada salınaraq bir daha ifa olunur.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI (Düzgün cavabın qarşısında “+” işarəsi qoyun)

1. “Sənsiz” və “Sevgili canan” romans-qəzəlini yazan bəstəkarın adı nədir?

a) A.Zeynallı ☐ b) M.Maqomayev ☐ c) Ü.Hacıbəyli ☐

2. “Vətənimdir” mahnısının sözlərini kim yazmışdır?

a) Nizami ☐ b) Nəsimi ☐ c) Füzuli ☐

MUSİQİ VƏ TƏSVİRİ İNCƏSƏNƏT

13. MUSİQİ VƏ TAHİR SALAHOVUN YARADICILIĞINDA “XƏZƏR” MÖVZUSU

MƏQSƏD: 1. Musiqi ilə təsviri incəsənət arasında əlaqələr olduğunu izah edir. 2. Musiqi əsərlərindəki emosional obrazların yaranmasında bədii nümunələrin rolunu şərh edir. 3. Mahnını kollektiv tərkibində birsəsli oxuyur.

Bu mövzunun öyrənilməsində şəxələndirmə, beyin həmləsi, müqayisə, Venn diaqramı və müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1

Böyük rus bəstəkarı Nikolay Rimski-Korsakovun “Sadko” operasından “Okean-göy dəniz” və “Dənizi fəth edənlər” sənədli filmindən bəstəkar Qara Qarayevin bu filmə yazdığı musiqisi təqdim olunur.

Tədqiqat sualı kimi *“Hansı Azərbaycan Xalq rəssamının yazdığı əsərlərdə Xəzər mövzusu öz əksini tapmışdır?”* — verilə bilər.

Tədqiqatın aparılması üçün şagirdlərə təklif olunur ki, bu təsvirlərdən musiqiyə uyğun olanının adını söyləsinlər.

Bundan sonra şagirdlərə suallarla müraciət olunur:

— Nikolay Rimski-Korsakovun “Sadko” operasından dinlədiyiniz musiqi haqqında nə deyə bilərsiniz?

— Dinlədiyiniz “Dənizi fəth edənlər” filminə bəstəkar Qara Qarayevin yazdığı musiqi haqqında nə deyə bilərsiniz?

2

Müəllim musiqinin və təsviri incəsənət nümunələrinin məzun uyğunluğu, hər bir incəsənət əsərində müəyyən obrazın öz əksini tapdığı haqqında məlumat verir.

MUSİQİ VƏ TAHİR SALAHOVUN YARADICILIĞINDA “XƏZƏR” MÖVZUSU

Musiqidə zəngin təbiət çalaları var. Diqqətlə dinləsək, biz müxtəlif melodiyalarda göy gurultusunun, dəniz uğultusunun, su şırıltısının, xəzəl xışıltısının və s. səsləri duyula bilərik. Bəzən rəssam musiqidən aldığı təəssüratlarla gözəl təsviri incəsənət əsəri yaradır. Ya da əksinə, gözəl incəsənət əsərlərindən musiqi yaradır.

Rus bəstəkarı Nikolay Rimski-Korsakovun “Sadko” operasından “Okean-göy dəniz” simfonik lövhəsini dinlədikdə, rəssam Nikas Safronovun “Açıq-mavi rəngli dəniz dalgaları” əsəri göz önünə gəlir.

Musiqini yada salmaq və dinləmək

N.RIMSKI-KORSAKOVUN “SADKO” OPERASINDAN “OKEAN-GÖY DƏNİZ”

Nikas Safronov.

“Açıq-mavi rəngli dəniz dalgaları”

“Sadko” operasından

1

Deməli, musiqinin demək istədiyini təsviri incəsənət əsərləri də deyə bilər. Hətta musiqidə və rəsamlıqda işlədilan tonallıq, kolorit, rəngarənglik kimi ortaq terminlər də var.

Qara Qarayevin “Dənizi fəth edənlər” adlı sənədli filminə yazdığı musiqidə də gərgin, dalğalı dəniz obrazı var.

Musiqi dinləmək

“Dənizi fəth edənlər” filmindən bir parça
Musiqisi Qara Qarayevindir.

Bu musiqi əsərini dinləyəndə ucsuz-bucaqsız Xəzərimizin ham coşqun, ham da sakit anları göz önünə gəlir.

Tahir Salahov

34

DİFERENSİAL TƏLİM

Musiqi ilə təsviri incəsənət nümunələri arasındakı əlaqələr haqqında fikir söyləyir;

Musiqi nümunələrinə uyğun təsviri incəsənət əsərlərinin adlarını söyləyir.

Dəniz mövzusunda uyğun şəkil çəkir;

Yaradıcılığında dəniz mövzusunda müraciət etmiş rəssamların adını söyləyir.

Musiqi və rəssamlıq sənətində oxşar olan terminlərlə əlaqədar informasiya mübadiləsi aparılır və bu mövzuda müzakirə təşkil olunur.

Tahir Salahov. "Təmirçilər" "Yeni dəniz"

Xalq rəssamı Tahir Salahovun "Təmirçilər" və "Yeni dəniz" əsərlərində rəssamın doğma Xəzər olan sevgisi aydın seçilir. Həm Qara Qarayev, həm də Tahir Salahov dəniz obrazı yaradıb. Hər ikisi mavi Xəzəri əbdləşdirib – Qara Qarayev musiqidə, Tahir Salahov isə təsviri incəsənətdə.

Mahnı dinləyək

GƏNCLİK MAHNISI

Musiqisi Qara Qarayevin, sözləri Yevgeni Dolmatovskinindir. Tərcümə edən! Yusif Həsənbəydir.

I

Dəlğəli Xəzərdə biz səldiq,
İlk qəhrəman bir şəhər.
Bu şəhərdən, bu yerdən,
Görməyib heç bəşər.

Nəqərat:
Bir vüqarla, iftixarla,
Durur şöhrət adası.
Buruqların dəlğələri,
Qovğası var, qovğası.

II

Hər yəndən gur dəlğa, bax,
Hücum çəkir həm gecə, həm gündüz.
Qardaşlıq və dostluğa,
Bata bilməz dəniz.

Nəqərat:

Sual və tapşırıqlar

1. Tahir Salahovun Xəzərə həsr olunmuş əsərləri hansılardır?
2. "Gənclik mahnısı" fikrində hansı mənzərəni canlandırır?
3. Aybəniz Həşimova və "Bəlbəllər" vokal qrupunun ifasında "Sənsən ürəyim" mahnısını dinləyin. Rəmis Mirzəli və Məmməd Aslanın "Sənsən ürəyim" mahnısı ilə Tahir Salahovun əsərlərini nə birləşdirir?

YouTube üzərindən axtarış üçün açar sözlər: "Sənsən Xəzər mənim ürəyimdə", Aybəniz Həşimova, "Bəlbəllər" vokal qrupu.

35

Belə nəticəyə gəlinir ki, Azərbaycan və dünya mədəniyyətində mövzu baxımından birbirinə oxşar musiqi və təsviri incəsənət əsərləri mövcuddur.

YARADICI TƏTBİQETMƏ

Qara Qarayevin şair Yevgeni Dolmatovskinin sözlərinə bəstələdiyi "Gənclik mahnısı" öyrədilir. Xəzər dənizi ilə əlaqədar bir neçə təsvir şagirdlərə təqdim olunur və mahnıya uyğun gələn şəkilləri göstərmək tapşırılır.

Musiqi və təsviri incəsənət nümunələrinin müəllifi ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində.
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI (Düzgün cavabın qarşısında "+" işarəsi qoyun)

1. "Dənizi fəth edənlər" filminin musiqisini kim yazmışdır?

- a) A.Məlikov ☐ b) F.Əmirov ☐ c) Q.Qarayev ☐

2. Q.Qarayevin "Gənclik mahnısı"nın xarakteri necədir?

- a) Vals ☐ b) Şux, oynaq ☐ c) Qəmli ☐

14. MUSIQI VƏ TOĞRUL NƏRİMANBƏYOVUN YARADICILIĞINDA MUSIQILI LÖVHƏLƏR

MƏQSƏD: 1. Musiqi ilə təsviri incəsənət arasında əlaqələr olduğunu izah edir. 2. Musiqi əsərlərindəki emosional obrazların yaranmasında bədii nümunələrin rolunu şərh edir. 3. Mahnını kollektiv tərkibində birsəslə oxuyur.

Bu mövzunun öyrənilməsində şəxələndirmə, beyin həmləsi, müqayisə, Venn diaqramı və müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1 Klarnet, zurna və nağara üçlüyünün ifasında “Tərəkəmə” Azərbaycan xalq rəqsi səsləndirilir.

Tədqiqat sualı kimi *“El şənliklərində istifadə olunan musiqi alətləri və ansambları haqqında hansı Azərbaycan rəssamı əsərlər yaratmışdır?”* — verilə bilər.

Tədqiqatın aparılması üçün rəssam Toğrul Nərimanbəyovun “Buzovna kəndində bayram” və “Bakıda toy” əsərləri şagirdlərə nümayiş etdirilir. “Tərəkəmə” xalq rəqsi ilə nümayiş etdirilən əsərlər arasındakı uyğunluq araşdırılır. Lövhədə çəkilmiş Venn diaqramında əsərlərin oxşar və fərqli cəhətləri qeyd olunur.

MUSIQI VƏ TOĞRUL NƏRİMANBƏYOVUN YARADICILIĞINDA MUSIQILI LÖVHƏLƏR

Har hansı musiqi alətini gördükdə və ya musiqi ilə əlaqədar bir təsviri sənət nümunəsinə tanışa etdikdə mütləq hansısa hissə tanıyırıq. Melodiya yadımıza düşür. Musiqi ifaçılarının təsviri hələ qədim Misir və Hindistan abidələrində də öz əksini tapmışdır.

Toğrul Nərimanbəyovun “Bakıda toy” adlandırdığı tabloda Bakı adət-anənəsinə uyğun keçirilən toy təsvir edilir. Tablodakı təsvir sanki musiqi sədalarını olduğu kimi çatdırır. Nəinki insanlar, hətta səmada quşlar belə musiqinin təsiri altındadır.

Toğrul Nərimanbəyov “Bakıda toy” “Buzovna kəndində bayram”

Musiqi dinləyək və notla oxuyaq

TƏRƏKƏMƏ
(Azərbaycan xalq rəqsi)

1

36

DİFERENSİAL TƏLİM

2 Qədim zamanlardan bu günümüzədək musiqi ilə təsviri incəsənət əsərlərinin vəhdəti izah edilir və ona uyğun incəsənət əsərləri nümayiş etdirilir.

Musiqi ilə təsviri incəsənət nümunələri arasındakı əlaqələr haqqında fikir söyləyir;

Musiqi nümunələrinə uyğun təsviri incəsənət əsərlərinin adlarını söyləyir.

Dəniz mövzusunda uyğun şəkil çəkir;
Yaradıcılığında dəniz mövzusunda müraciət etmiş rəssamların adını söyləyir.

Azərbaycan xalq musiqi nümunələrinin məzmununun rəssamlıq əsərlərində əks olunduğu haqda, musiqi və rəssamlıq sənətində oxşar olan terminlərlə əlaqədar informasiya mübadiləsi aparılır və bu mövzuda müzakirə təşkil olunur.

"Tərəkəmə" qədim xalq rəqsidir. "Tərəkəmə", əsasən, maldarlıqla məşğul olan və Azərbaycanın müxtəlif yerlərində məskunlaşan köçəri tərəkəmə tayfalarının rəqs nümunəsidir. "Tərəkəmə" Azərbaycan xalq rəqs 6/8 xana ölçülü, şən xarakterlidir. Cəld tempə malik melodiyası var. "Tərəkəmə" rəqs ilə Toğrul Nərimanbəyovun "Buzovna kəndində bayram" tablounun əhvali-ruhiyyəsi uyğun gəlir. Bakının Buzovna kəndindəki adlı həyətlərdən biri təsvir olunur. Rəsmi mərkəzində klarinet, zurna, nağara üçlüyü təsvir olunur. Bu üçlüyün ifa etdiyi rəqsin sədaları altında uşaqlar rəqs edirlər. "Buzovna kəndində bayram" tabloundakı təsvir üslubu şən xarakterli Azərbaycan rəqslərinin ritmi ilə səsləşir. Rəssamın "Bakıda toy", "Mahnı", "Öxuyan aşiq" tablolarına baxdıqda da şən, gümrah xarakterli musiqi nümunələrimiz yada düşür.

Mahnı öyrənək

MƏNİM BAĞIM

Musiqisi Qəmbər Hüseynlinin, sözləri Gəray Fəzlinindir.

I
Gəlin, ay uşaqlar,
Gəlin bağuma.
Baxın hər gülümə,
Hər yarpağıma.

II
Burda mən neçə növ,
Ağac əkmişəm.
Hər ağacın dibinə,
Arx da çəkmişəm.

III
Mənə qonaq gəlsin,
Hər oğlan, hər qız.
Bağım bar verəcək,
Bu gələn payız.

Şən rəqs xarakterli, 6/8 xana ölçülü, cəld tempə malik "Mənim bağım" mahnısının çox sadə və tez yadda qalan melodiyası var.

Sual və tapşırıqlar

1. Toğrul Nərimanbəyovun hansı əsərlərində musiqi ansamblı öz əksini tapmışdır?
2. "Tərəkəmə" rəqs haqqında nə deyə bilərsiniz?
3. Ansambl nədir?
4. "Tərəkəmə" rəqsinin musiqisini dinləyin. Bu rəqs ilə Toğrul Nərimanbəyovun "Buzovna kəndində bayram" tablounun əhvali-ruhiyyəsinə müqayisə edin.
YouTube üzərindən axtarış üçün açar sözlər: Azərbaycan milli rəqsləri, "Tərəkəmə" rəqs.

37

Belə nəticəyə gəlinir ki, hər bir musiqi əsərinin özünəməxsus məzmunu və xarakteri olduğundan rəssamlar bu xüsusiyyətləri öz rəsm əsərlərində göstərə bilirlər.

MAHNI ÖYRƏNƏK

Bəstəkar Qəmbər Hüseynlinin şair Gəray Fəzlinin sözlərinə yazdığı, şən rəqs xarakterli, 6/8 xana ölçülü, cəld tempə malik "Mənim bağım" mahnısı öyrədilir.

Musiqi və təsviri incəsənət nümunələrinin müəllifi ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində.
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI (Düzgün cavabın qarşısında "+" işarəsi qoyun)

1. "Tərəkəmə" rəqsinin xarakteri necədir?

a) Cəld, oynaq ☐

b) Kədərli ☐

2. "Buzovna kəndində bayram" rəsm əsəri kimə məxsusdur?

a) T.Salahov ☐

b) T.Nərimanbəyov ☐

c) M.Abdullayev ☐

15. MUĞAM DƏSGAHLARI

MƏQSƏD: 1. Muğamla təsviri incəsənət arasında əlaqələri izah edir.

2. Mahnını not və mətni ilə birsəsli oxuyur. 3. Mahnını kollektiv tərkibində birsəsli (unison) oxuyur.

Bu mövzunun öyrənilməsində şəxələndirmə, beyin həmləsi, müqayisə və müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1

“Rast” muğamından bir parça tarın, kamançanın və Zülfi Adıgözəlovun ifasında səsləndirilir.

Tədqiqat sualı kimi *“Dinlənilən musiqi nümunələri arasında hansı oxşar və fərqli cəhətlər vardır?”* — verilə bilər.

Tədqiqatın aparılması üçün səslənmə müddətində Toğrul Nərimanbəyovun “Muğam” əsəri lövhədən asılır. Tədqiqatın gedişində “Bizim ölkə” mahnısı səsləndirilir və onun “Rast” muğamına əsaslandığı aydınlaşdırılır.

Bundan sonra şagirdlərə suallar verilir:

— Dinlədiyiniz muğamda neçə musiqiçi iştirak edir?

— Rəssam Toğrul Nərimanbəyovun “Muğam” əsərində neçə musiqiçi görürsünüz?

2

Hər bir muğamın özünəməxsus məzmunu və insana emosional təsiri mövcuddur. Məhz bu xüsusiyyətlərdən istifadə edən rəssamlarımız muğamın məzmununu təsviri incəsənət nümunələrində çəkməyə başladılar.

DİFERENSİAL TƏLİM

Muğamların növləri haqqında fikir söyləyir;

Muğam dəsgahlarını instrumental muğamlardan fərqləndirir.

Muğam mövzusunə uyğun təsviri sənət əsərlərinin adını söyləyir; Toğrul Nərimanbəyovun “Muğam” əsərindəki ifaçıları çaldıqları musiqi alətlərinə görə fərqləndirir.

Rəssamlarımızın Azərbaycan muğamlarının məzmununa uyğun gələn təsviri incəsənət nümunələri ətrafında informasiya mübadiləsi aparılır və bu mövzuda müzakirə təşkil olunur.

Notla birssəli oxuyaq

BİZİM ÖLKƏ
(Azərbaycan xalq mahnısı)

Aramla

Bu xalq mahnısı "Rast" muğamına əsaslanıb.

"Rast" muğamı üstündə mahnı oxuyaq

BİP-BİPİN NƏĞMƏSİ

Musiqisi Fikrət Əmirovun, sözləri Teymur Elçininindir.

Uçdu göylərə	Günəşdən, Aydan	Uçuram Marsa
Bizim peykimiz,	Salam var sığa,	Dalınca baxın,
Söylədi yara: yol gedir biz.	Nəgna deyirəm,	Ulduzlar mənə
Bip-bip, bip-bip,	Uşaqlar, sizə.	Yaxındır, yaxın.
Göylər mənə rəngdir. (2)	Bip-bip, bip-bip,	Bip-bip, bip-bip
Burda ulduzlar,	Dərindir göylər. (2)	Gözləyin bir az
Gör nə qəşəngdir!	Burda hər ulduz,	Görüşərik biz
	Min nağıl söylər.	Darıxmaq olmaz.

Fikrət Əmirovun 6/8 xanə ölçüsündə, oynaq, şən, rəqs karakterli "Bip-bipin nəğməsi" "Rast" muğamı üstündə yazılıb.

Sual və tapşırıqlar

1. Muğam dərəcəsi nədir?
2. Muğam dərəcəsinin tərkib hissələri necə adlanır?
3. Vokal-instrumental muğam dərəcələri hansı poeziya nümunəsi üstündə oxunur?
4. Arif Babayevin ifasında "Rast" muğam dərəcəsinə dinləyin və Toğrul Nərimanbəyovun "Muğam" tablosu ilə müqayisə edin.

YouTube üzərindən axtarış üçün açar sözlər: Arif Babayev, "Rast" muğam dərəcəsi.

1

3

Belə nəticəyə gəlinir ki, klassik Azərbaycan muğam dərəcələrinin məzmununa uyğun olan rəsm əsərlərinə Azərbaycan rəsamlarının yaradıcılığında rast gəlmək mümkündür.

YARADICI TƏTBİQETMƏ

Fikrət Əmirovun şair Teymur Elçinin sözlərinə bəstələdiyi "Rast" muğamının üstündə yazılmış "Bip-bipin nəğməsi" öyrədilir. Uşaqlara çatdırılır ki, Azərbaycan muğamı məşhur xanəndə Alim Qasımovun ifasında kosmosa göndərilmişdir.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI (Düzgün cavabın qarşısında "+" işarəsi qoyun)

1. "Rast" simfonik muğamı hansı bəstəkarə məxsusdur?

a) S.Ələsgərov ☐ b) F.Əmirov ☐ c) Niyazi ☐

2. "Bip-bipin nəğməsi" hansı muğama əsaslanır?

a) "Şur" ☐ b) "Segah" ☐ c) "Rast" ☐

16. MUSIQIDƏ VƏ TƏSVİRİ İNCƏSƏNƏTDƏ SÜLH MÖVZUSU

MƏQSƏD: 1. Sülh mövzusunda yazılmış musiqi və təsviri incəsənət nümunələri arasında əlaqələr olduğunu izah edir. 2. Mahnını not mətni ilə fərdi və kollektiv tərkibində birsəsli oxuyur.

Bu mövzunun öyrənilməsində şəxələndirmə, beyin həmləsi, müqayisə və müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1 Qara Qarayevin “Məktəblilərin sülh haqqında mahnısı” səsləndirilir.

Tədqiqat sualı kimi **“Qara Qarayevin “Məktəblilərin sülh haqqında mahnısı”nın mövzusunda uyğun hansı rəsamların əsərlərini tanıyırsınız?”** — verilə bilər.

Tədqiqatın aparılması üçün şagirdlərə içərisində dinlənən mahnının xarakteri ilə əlaqədar üç müxtəlif cavab (şən, təntənəli, qəmli) yazılmış iş vərəqləri paylanılır. Şagirdlərə bu üç cavabdan doğrusunu təyin edib qarşısında “+” işarəsi qoymaq tapşırılır. Lövhəyə İspaniyanın məşhur rəssamı Pablo Pikassonun “Sülh göyərçini” rəsmi asılır.

Bundan sonra Cövdət Hacıyevin “Sülh uğrunda” simfonik poemasından bir parça səslənir.

Şagirdlərə suallar verilir:

— Dinlədiyiniz mahnı nəyə həsr olunub?

— “Sülh uğrunda” simfonik poemasından dinlədiyiniz parçanın xarakteri necədir?

— Mahnının bəndi, yoxsa nəqəratı zildən səslənir?

— Uşaqlar, göyərçin nəyin simvoludur?

Şagirdlər suallara cavab verirlər.

MUSIQIDƏ VƏ TƏSVİRİ İNCƏSƏNƏTDƏ SÜLH MÖVZUSU

1949-cu ildə Parisdə keçiriləcək Sülh Tərəfdarlarının Birinci Cəmiyyəti Konqresinin reklam plakatını məşhur ispan rəssamı Pablo Pikasso işləmişdi. Plakatda dimdiyində zeytun budağı tutmuş ağ göyərçin təsvir edilmişdi. Əsərin adı “Sülh göyərçini”-di.

Pablo Pikasso “Sülh göyərçini”

Kamil Nəcəfzadə.
“Ana və uşaq”

Sülh mövzusu Azərbaycan ədəbiyyatının, təsviri incəsənətinin və musiqisinin aparıcı mövzusuudur. Kamil Nəcəfzadənin “Ana və uşaq” əsərində öz körpəni qoruyan qəlbi sülh arzulu ana obrazı təsvir edilmişdir. Bu əsərə tamaşa etdikdə Qara Qarayevin “Məktəblilərin sülh haqqında mahnısı” yada düşür.

Böyük Azərbaycan bəstəkarı Qara Qarayevin marş tempində, təntənəli səslənən “Məktəblilərin sülh haqqında mahnısı” ilə artıq tanışlığımız var. Mahnı “Rast” muğamı üzərində yazılmışdır.

Mahnını yada salmaq və notla oxuyaraq dirijorluq edərkən

QARA QARAYEVİN “MƏKTƏBLİLƏRİN SÜLH HAQQINDA MAHNISI”

Orta tempində

40

2 Sülh mövzusu bütün dövrlərdə incəsənət xadimlərini cəlb etmiş və onların sülhə həsr olunan əsərlər yaratdıqları haqqında uşaqlara məlumat verilir.

DİFERENSİAL TƏLİM

Sülh mövzusunda təsviri incəsənət və musiqi əsərlərini sadalayır, onlardan nümunələr ifa edir.

Sülh mövzusunda aid şəkillər çəkir;
Dinlədiyi mahnıya uyğun əl çalır və marş hərəkətləri edir.

Pablo Pikassonun “Sülh göyərçini” əsəri ətrafında informasiya mübadiləsi aparılır və bu mövzuda müzakirə təşkil olunur.

Mahnı dinləyək: Cövdət Hacıyevin “Sülh uğrunda” simfonik poemasından bir parça

Cövdət Hacıyev “Sülh uğrunda” əsərində dövrün mühüm problemlərini işıqlandırır. Əsəri dinlədikcə göz önünə xeyir və şər qüvvələrin mübarizəsi gəlir. Sonda xeyir şərə qalib gəlir.

Cövdət Hacıyev, həmçinin simfoniya, oratoriya, ballada, sonata kimi bir sıra dəyərli musiqi əsərlərinin müəllifidir. Bəstəkar, eyni zamanda pədaqoji fəaliyyətlə də məşğul olmuşdur. Ağsın Əlizadə, Oqtay Kazımlı, Oqtay Rəcəbov, Gülnaz Abdullazadə, Rəşid Nəsiboğlu kimi bəstəkarların yetişməsində onun böyük rolu var.

Cövdət Hacıyev

Mahnını notla və sözləri ilə oxuyaq

ZƏFƏR BİZİMDİR

Musiqisi Şəfiqə Axundovanın, sözləri Abdulla Şaiqindir.

Təlimləndən

Ço-kil bu tor-paq - dan ey xa -in düş -man,
Bu a-zad xal - qı - mı yak - qı ta - nı san. Göz
dik - mə se - vim - li a - zad yur - du - ma,
Yur - dum ar - xa - la - nır mard - or - du - ma - ma.

Suallar

1. Pablo Pikasso kimdir və onun hansı əsərlərini tanıyırsınız?
2. Cövdət Hacıyevin “Sülh uğrunda” simfonik poemasının əsas mövzusu nədir?
3. Bəstəkar Rəşid Şəfiqin “Göyərçinlik biz” nəğməsini dinləyin. Göyərçinin sülh simvolu olması mahnıda necə təsvir edilir? YouTube üzərindən axtarış üçün açar sözlər: Rəşid Şəfiq, “Göyərçinlik biz”.

41

Belə nəticəyə gəlinir ki, mahnılarda sülh mövzusu olduğu kimi rəssamlıq əsərlərində də bu mövzuya rast gəlinir və bunun ən yaxşı nümunəsi ispan rəssamı dünya şöhrətli Pablo Pikassonun “Sülh göyərçini” əsəridir.

YARADICI TƏTBİQETMƏ

Musiqisi bəstəkar Şəfiqə Axundovanın, sözləri Abdulla Şaiqin olan “Zəfər bizimdir” mahnısı öyrədilir və şagirdlərə tapşırıq verilir.

Musiqi və təsviri incəsənət nümunələrinin müəllifi ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində.
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI (Düzgün cavabın qarşısında “+” işarəsi qoyun)

1. “Sülh göyərçini” rəsmini kim çəkib?

- a) T.Nərimanbəyov ☐ b) T.Salahov ☐ c) P.Pikasso ☐

2. “Sülh uğrunda” simfonik poemasını kim yazmışdır?

- a) Q.Qarayev ☐ b) Q.Hüseynli ☐ c) C.Hacıyev ☐

17. MUSIQIDƏ VƏ TƏSVİRİ İNCƏSƏNƏT DƏ NİZAMİ GƏNCƏVİ OBRAZI

MƏQSƏD: 1. Dahi Azərbaycan şairi Nizaminin musiqidə və təsviri incəsənətdəki obrazları arasında əlaqə yaradır. 2. Mahnını kollektiv tərkibində birsəsli (unison) oxuyur.

Bu mövzunun öyrənilməsində şəxələndirmə, beyin həmləsi, müqayisə və müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1 Bəstəkar Fikrət Əmirovun “Nizami” simfoniyasının I hissəsindən bir parça səsləndirilir.

Tədqiqat sualı kimi **“Nizaminin obrazı hansı musiqi və təsviri incəsənət əsərlərində özünə yer tapmışdır?”** — verilə bilər.

Tədqiqatın aparılması üçün lövhədən Azərbaycanın Xalq rəssamı Qəzənfər Xalıqovun 1948-ci ildə çəkdiyi “Nizaminin portreti” asılır. Müəllim bu simfoniya və ümumiyyətlə, simfoniya haqqında qısa və aydın məlumat verir, bu janrda yaradan Azərbaycan bəstəkarlarının adlarını qeyd edir, onların şəkillərini uşaqlara göstərir. Bundan sonra isə Əfrasiyab Bədəlbəylinin “Nizami” operasından “Rənanın mahnısı” dinlənilir.

Müəllim şagirdlərə suallarla müraciət edir:

— Bakı şəhərində Nizami Gəncəvinin adı ilə əlaqədar muzey və kinoteatrlar varmı?

— Dahi Üzeyir Hacıbəylinin Nizaminin qəzəllərindən istifadə edərək yazdığı romansların adı nədir?

2 Dahi şəxsiyyətlərin obrazı həmişə sənətkarların diqqətində olmuşdur. Məhz dahi Nizaminin də obrazı həm musiqiçilərimizin, həm də rəssamlarımızın yaratdıqları gözəl əsərlərdə öz əksini tapmışdır. Belə bəstəkarlardan biri Fikrət Əmirov, rəssamlardan biri isə Qəzənfər Xalıqovdur.

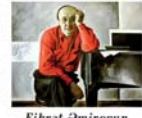

MUSIQIDƏ VƏ TƏSVİRİ İNCƏSƏNƏT DƏ NİZAMİ GƏNCƏVİ OBRAZI

Qəzənfər Xalıqov

Fikrət Əmirov da “Nizami” simfoniyasını şairin 800 illik yubileyinə həsr etmişdir. Bu əsər sonradan təkcə Azərbaycanda deyil, Rusiyada, Almaniya, Fransada, ABŞ-da ən görkəmli dirijorlar tərəfindən səsləndirilmişdir. Fikrət Əmirovun “Nizami” simfoniyasını dinlədikdə dahi Nizami Gəncəvinin portreti göz önündə canlanır.

Fikrət Əmirovun portreti

Musiqi dinləyək: Fikrət Əmirovun “Nizami” simfoniyasının I hissəsindən bir parça

BUNU DA BİLİN

Azərbaycanda simfonik musiqinin, o cümlədən simfoniya janrının yaranması XX əsrin ikinci yarısına təsadüf edir. Görkəmli Azərbaycan bəstəkarlarından Qara Qarayev, Fikrət Əmirov, Cövdət Hacıyev, Soltan Hacıbəyov, Arif Məlikov, Xəyyam Mirzəzadə, Aqşin Əlizadə, Fəxrizadə Əlizadə və başqaları simfoniya janrının gözəl nümunələrini yaratmışlar.

Dahi Nizaminin obrazı görkəmli Azərbaycan bəstəkarı, Xalq artisti Əfrasiyab Bədəlbəylinin də yaradıcılığında “Nizami” operası ilə əbədləşib. Operanın librettosu bəstəkarın özü tərəfindən, Məmməd Səid Ordubadının “Qılınç və qələm” romanının motivləri əsasında yazılıb.

42

DİFERENSİAL TƏLİM

Nizami Gəncəvinin sözlərinə yazılmış romans-qəzəlləri yada salır və melodiyalarını oxuyur;

Nizami obrazını yaradan rəssamlar və bəstəkarlar haqqında şifahi təqdimat edir.

“Odlar yurdu” mahnısının məzmununa uyğun şəkil çəkir;

Mahnının tempinə uyğun əl və ayaq hərəkətləri ilə ritmik müşayiət yaradır.

Nizami obrazının musiqi və təsviri incəsənət əsərlərində əks olunması ətrafında informasiya mübadiləsi aparılır və bu mövzuda müzakirə təşkil olunur.

Musiqi dinləyək: Əfrasiyab Bədəlbəylinin "Nizami" operasından "Rənanın mahnısı"

Nizami Gəncəvinin 800 illik yubileyi ərzində Üzeyir Hacıbəyli tərəfindən salınan qəzəlləri əsasında artıq romans-qəzal kimi yaxşı tanıdığımız "Sənsiz", "Sevgili canan" romansları bəstələndi.

Mahnı öyrənək

ODLAR YURDU
Musiqisi: Fikrət Əmirovun, sözləri: Teymur Elçindir.

I
Qəlbini ucaltıb göyə məşəqət,
Bakıdır köksündə döyünən ürək,
Gülür gözələrində böyük gələcək.

Nəqərat:
Eşitsin obalar, ellər bu səsi,
Bu gün bayram edir Odlar ölkəsi.

II
Dostluğun eşiqilə ucalırıq biz,
Gül açıq, bar verir dillərimiz,
Bir vurur hər zaman ürəklərimiz.

Nəqərat:

III
Sevinclə ötüşür onun hər anı,
Dillərdə doladır şöhrəti, şanı,
Zəfərlər ucaldır Azərbaycanı.

Nəqərat:

Sual və tapşırıqlar

1. İlk dəfə Nizami Gəncəvinin portretini kim işləmişdir?
2. Nizami Gəncəvinin Gəncədə və Bakıda qoyulmuş abidələrinin müəllifi kimdir?
3. "Nizami" simfoniyası hansı bəstəkar tərəfindən yazılıb?

43

Belə nəticəyə gəlinir ki, Azərbaycan mədəniyyətinin və incəsənətinin bir çox görkəmli nümayəndələri öz yaradıcılıqlarında Nizami Gəncəvi obrazına geniş yer vermişlər.

MAHNI ÖYRƏNƏK

Fikrət Əmirovun şair Teymur Elçinin sözlərinə yazdığı "Odlar yurdu" mahnısı öyrədilir.

Musiqi və təsviri incəsənət nümunələrinin müəllifi ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində.
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI (Düzgün cavabın qarşısında "+" işarəsi qoyun)

1. "Nizami" simfoniyasının müəllifi kimdir?

- a) Q.Qarayev ☐ b) Ü.Hacıbəyli ☐ c) F.Əmirov ☐

2. İlk dəfə Nizami obrazını hansı rəssam yaratmışdır?

- a) T.Salahov ☐ b) Ə.Əzimzadə ☐ c) Q.Xəlilov ☐

18. MUSIQIDƏ VƏ TƏSVİRİ İNCƏSƏNƏTDƏ MƏHƏMMƏD FÜZULİ OBRAZI

MƏQSƏD: 1. Böyük Azərbaycan şairi Məhəmməd Füzulinin musiqidə və təsviri incəsənətdəki obrazı arasında əlaqə yaradır. 2. Mahnını not mətni ilə fərdi və kollektiv tərkibində birsəslə oxuyur.

Bu mövzunun öyrənilməsində şəxələndirmə, beyin həmləsi, müqayisə və müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1 Üzeyir Hacıbəylinin “Leyli və Məcnun” operasından “Leyli və İbn Salamin dueti”ndən bir parça notla oxunur və bəstəkar Cahanqir Cahanqirovun “Füzuli” kantatasından II hissə səsləndirilir.

Tədqiqat sualı kimi *“Məhəmməd Füzulinin obrazı hansı musiqi və təsviri incəsənət əsərlərində öz əksini tapmışdır?”* — verilə bilər.

Tədqiqatın aparılması üçün əvvəlcə “Leyli və Məcnun” operasından bir parça notla ifa olunur, sonra Xalq artisti Şövkət Ələkbərovanın və xor, simfonik orkestrin ifasında “Füzuli” kantatasından II hissə dinlənilir. Lövhədə Xalq rəssamı Sadiq Şərifzadənin “Füzulinin portreti” asılır. Bundan sonra şagirdlər müəllimin köməkliyi ilə dinlədikləri musiqinin melodiyaşını notla oxuyurlar.

2 Müəllim böyük şair Məhəmməd Füzuli haqqında məlumat verir. Nizami kimi Füzulinin də obrazının Azərbaycan bəstəkarı Cahanqir Cahanqirovun yaradıcılığında, eyni zamanda Xalq rəssamı Sadiq Şərifzadənin və digərlərinin yaradıcılığında əks olunması haqqında məlumat verilir.

MUSIQIDƏ VƏ TƏSVİRİ İNCƏSƏNƏTDƏ MƏHƏMMƏD FÜZULİ OBRAZI

Dahi Azərbaycan şairi və mütəfəkkiri Məhəmməd Füzulinin həyat və yaradıcılığı çoxəhəttəli və zəngindir. Təkcə ana dilində deyil, ərəb və fars dillərində də həmişəyaşar əsərlər müəllifi olan M.Füzuli klassik poeziyanın nadir incilərini yaratmışdır. Onun “Leyli və Məcnun” poeması əsasında dahi bəstəkar Üzeyir Hacıbəyli 1908-ci ildə eyniadlı opera yazmışdır. O bu muğam-opera ilə təkcə Azərbaycanda deyil, bütün müsəlman Şərqində opera janrının əsasını qoymuşdur. Operanın librettosunu müəllifi də bəstəkarın özüdür.

“Leyli və Məcnun” operası səhnəmizdə

BUNU DA BİLİN

Qadın və kişilərdən ibarət xor böyük xor kollektivi adlanır. Çox zaman bu tip xora qarışıq xor deyirlər. Burada qadın səsləri “soprano” və “alt”, kişi səsləri isə “tenor”, “bariton” və “bas” adlanır.

Notla oxuyaq

Üzeyir Hacıbəylinin “Leyli və Məcnun” operası
“Leyli və İbn Salamin dueti”ndən bir parça

1

44

DİFERENSİAL TƏLİM

Məhəmməd Füzulinin sözlərinə yazılmış romans-qəzəlləri yada salır və onlardan melodiyaşları ifa edir;
Füzuli obrazını yaradan rəssamları və bəstəkarları tanıyır.

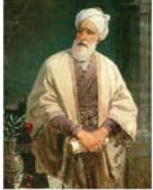
“Beşik nəğməsi” mahnısının məzmununa uyğun şəkil çəkir;
Mahnıya əl çalmaqla ritmik müşayiət yaradır.

Füzuli obrazının musiqi və təsviri incəsənət əsərlərində əks olunması ətrafında informasiya mübadiləsi aparılır və bu mövzuda müzakirə təşkil olunur.

Musiqi dintləyək
C.Cahangirovun "Füzuli" kantatasının II hissəsindən bir parça

Cahangir Cahangirovun Məhəmməd Füzulinin qəzəllərinə yazdığı "Füzuli" kantatasında dahi şairin möhtəşəm obrazı yaradılıb. Bu əsəri dinlədikdə böyük Füzulinin portreti göz önünə gəlir. Kantatanın əsasını Füzulinin "Söz haqqında", "Şəbi-hicran" və "Məni cəndan usandırdı" adlı üç qəzəli təşkil edir. "Füzuli" kantatası bəstəkarın yaradıcılığında şah əsərə çevrilib.

Rəssam Sadiq Şərifzadə 1958-ci ildə işlədiyi "Məhəmməd Füzuli" tablosu ilə böyük şairin tarixin yaddaşına əbədi həkk ediləcək portretini yaratmışdır.

Sadiq Şərifzadə.
Məhəmməd Füzulinin portreti

Mahnı oxuyaq

BƏŞİK NƏĞMƏSİ
(Azərbaycan xalq mahnısı)

I
Layla dedim, yatasan,
Qızılığa batasan,
Gül yastığın içində,
Şirin yuxu tapasan.

II
Könülümün bir gülünən,
O gülün bülbülünən,
Sənəmin sümbülünən,
Səni, bəlam, sevirəm.

III
Layla dedim həmişə,
Kərvan gedər enişə,
Yastığında gül bitsin,
Döşəyində bənövşə.

"Bəşik nəğməsi" əsərlərin yaddaşından süzülən laylalarımız əsasında bəstələnib. Mahnı "Səgah" üstündə, 2/4 xana ölçüsündədir. Həzrin səslə aramla ifa olunur.

Sual və tapşırıqlar

1. Azərbaycanda, eləcə də Şərqdə ilk operanı kim yaradıb?
2. "Leyli və Məcnun" operası hansı şairin əsərinə əsaslanır?
3. Füzuli obrazını incəsənətdə ilk dəfə hansı rəssam yaradıb?

45

Belə nəticəyə gəlinir ki, böyük şair Füzulinin obrazı Azərbaycan bəstəkarları və rəssamlarının əsərlərində öz əksini tapmışdır.

MAHNI OXUYAQ

Azərbaycan xalq mahnısı "Bəşik nəğməsi" öyrədilir.

Musiqi və təsviri incəsənət nümunələrinin müəllifi ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində.
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI (Düzgün cavabın qarşısında "+" işarəsi qoyun)

1. M.Füzulinin obrazını hansı rəssam yaradıb?

- a) S.Şərifzadə ☐ b) M.Abdullayev ☐ c) Ə.Əzimzadə ☐

2. "Füzuli" kantatasının bəstəkarı kimdir?

- a) Ü.Hacıbəyli ☐ b) F.Əmirov ☐ c) C.Cahangirov ☐

19. MUSIQIDƏ VƏ TƏSVİRİ İNCƏSƏNƏTDƏ ANA OBRAZI

MƏQSƏD: 1. Musiqidə və təsviri incəsənət əsərlərində əks olunmuş ana obrazları arasında əlaqə yaradır. 2. Mahnını not mətni ilə fərdi və kollektiv tərkibində birsəslə oxuyur.

Bu mövzunun öyrənilməsində şəxələndirmə, beyin həmləsi, müqayisə və müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1 Bəstəkar Cahangir Cahangirovun məşhur “Əziz ana” mahnısı səsləndirilir.

Tədqiqat sualı kimi “*Ana obrazına hansı musiqi və təsviri incəsənət nümunələrində rast gəlirik?*” — qoyula bilər. Tədqiqatın aparılması üçün lövhədə məşhur italyan rəssamı Rafael Santinin “Florensiya madonnası”, Azərbaycan Xalq rəssamlarından Mikayıl Abdullayevin “Sevinc”, Toğrul Nərimanbəyovun “Ananın portreti”, Böyükəğa Mirzəzadənin “Anamın portreti” əsərləri asılır. Müəllim suallarla şagirdlərə müraciət edir:

— Uşaqlar, yəqin, siz də öz ananızı sevirsiniz. Analara həsr olunmuş hansı əsərləri tanıyırsınız?

— Qarşıda analara həsr olunmuş hansı beynəlxalq bayram gəlir?

2 Müəllim “Ana” obrazının bəstəkar və rəssamlarımızın yaratıcılığında daima yer tapdığı, bəstəkarlardan Cahangir Cahangirovun, Səid Rüstəmovun və b., rəssamlardan Mikayıl Abdullayevin, Toğrul Nərimanbəyovun, Böyükəğa Mirzəzadənin yaratıcılığında tam dolğunluğu ilə əks olunduğu haqda məlumat verir.

MUSIQIDƏ VƏ TƏSVİRİ İNCƏSƏNƏTDƏ ANA OBRAZI

2

Ana obrazı bütün dövrlərdə ədəbiyyatın, musiqinin və incəsənətin aparıcı mövzusu olub. Qədim yazılı əhəmiyyətli olan “Kitabi-Dədə Qorqud”da ana obrazı Vətən rəmzi kimi ümumiləşdirilir, ana haqqı Tanrı haqqı kimi qiymətləndirilir. Dastanda mükəmməl qadın və ana obrazı yaradılıb. Bu, Burla xatundur. O həm güclü qadın, həm sədaqətli həyat yoldaşı, həm də gözəl anadır. Döyüşdə ağır yaralanmış oğlu Buğacı ana südü, dağ çiçəyi ilə sağaldan ana obrazı dastanda Vətənə sevginin, torpağa bağlılığın simvolu kimi canlanır.

Məşhur rəssam Rafael Santinin yaratdığı ana obrazı “Florensiya madonnası” əsərində əbədiləşib. Ana haqqında yazılmış ən uğurlu mahnılardan biri Cahangir Cahangirovun İslam Səfərinin sözlərinə bəstələdiyi “Əziz ana” mahnısıdır. Bu mahnının ilk ifaçısı Xalq artisti Rəşid Behbudov olub.

Rafael Santi. «Florensiya madonnası»

Cahangir Cahangirov

Musiqi dinləyək və notla oxuyaq

ƏZİZ ANA
Musiqisi Cahangir Cahangirovun, sözləri İslam Səfərinindir.

1

46

DİFERENSİAL TƏLİM

“Ana” mövzusunda olan tanıdığı musiqi və incəsənət əsərləri haqqında şifahi təqdimat edir;

Bu mövzuda tanıdığı əsərləri müqayisə edir.

“Anam” mahnısına əl və ayaq hərəkətləri ilə ritmik müşayiət yaradır.

Müəllimin köməkliyi ilə şagirdlərin son dörd ildə öyrəndikləri analara həsr olunmuş mahnılar yada salınır, onlar ətrafında informasiya mübadiləsi aparılır və bu mövzuda müzakirə təşkil olunur.

BUNU DA BİLİN

Cahangir Cahangirov "Arazın o tayında" xor və simfonik orkestr üçün vokal-simfonik poemının, "Dostluq haqqında mahnı", "Füzuli" və "Nəsimi" kantatalarının, "Sabir", "Hüseyn Cavid — 50", "Böyük Qalibo" oratoriyalarının, "Azad", "Müqənninin taleyi" operalarının, "Yenilməz batalyon", "Dəli Kür" və s. bədii filmlərinə yazılmış musiqi nümunələrinin müəllifidir.

Mikayıl Abdullayev "Sevinc" tablousunda xoşbəxt ana və uşaq obrazı işləyib. Bu əsər xəyalımızda C.Cahangirovun "Əziz ana" mahnısının oyatdığı sevimli ana obrazının rəsm təzahürüdür.

Mahnı öyrənək

ANAM

I **Nəqarat:** **II**

Anam təza don geyib, Al, bu da gözünucə, Aralı dur, ay kişi,
Hörüb saçını təza, Ay mährəban, ay əziz! Səçinə al vurma, gəl
Ay ata, bax anama, Yoxsa sənə göz deyər, Qoy bir öpüm-oxşayım
Gör nə yaraşır bəzak?! Neyləyərək onda biz?! Özüm hamdan əvvəl.

"Anam" mahnısı rəqs xarakterli, oynaq, 6/8 xanə ölçülüdür. Rəqs xarakterli mahnılar mahnı-rəqs adlanır.

Sual və tapşırıqlar

1. Cahangir Cahangirovun hansı əsərlərini tanıyırsınız?
2. Ana mövzusunda rəsm əsərləri çəkmiş hansı Avropa və Azərbaycan rəssamlarını tanıyırsınız?
3. Tarzan Möhlət Müslümovun ifasında bəstəkar Cahangir Cahangirovun "Əziz ana" mahnısının instrumental versiyasını dinləyin. Mahnı ilə rəssam Mikayıl Abdullayevin "Sevinc" tablosu arasındakı oxşarlığı nədə görürsünüz?
YouTube üzərindən axtarış üçün açar sözlər: Cahangir Cahangirov, Möhlət Müslümov, "Əziz ana".

47

Belə nəticəyə gəlinir ki, Azərbaycan bəstəkarları analara həsr olunmuş mahnılar yazdıqları kimi, rəssamlar da bu mövzuda əsərlər yaratmışlar və burada portret janrı xüsusi yer tutur.

YARADICI TƏTBİQETMƏ

Bəstəkar Oqtay Rəcəbovun şair Qəşəm İsabəylinin sözlərinə yazdığı "Anam" mahnısı öyrədilir. Mahnının ritminə uyğun rəqs hərəkətlər edilir.

Musiqi və təsviri incəsənət nümunələrinin müəllifi ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində.
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI (Düzgün cavabın qarşısında "+" işarəsi qoyun)

1. "Sevinc" tablosu hansı rəssama məxsusdur?

- a) M.Abdullayev ☐ b) T.Salahov ☐

2. "Əziz ana" mahnısını hansı bəstəkar yazmışdır?

- a) F.Əmirov ☐ b) A.Rzayeva ☐ c) C.Cahangirov ☐

20. MUSIQIDƏ VƏ TƏSVİRİ İNCƏSƏNƏTDƏ NOVRUZ BAYRAMI

MƏQSƏD: 1. Milli bayramımız Novruza həsr olunmuş musiqi və təsviri incəsənət əsərləri arasındakı əlaqələri izah edir. 2. Mahnını not mətni ilə fərdi və kollektiv tərkibində birsəsli oxuyur.

Bu mövzunun öyrənilməsində şəxələndirmə, beyin həmləsi, müqayisə və müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1 “Uzundərə” Azərbaycan xalq rəqsi səsləndirilir. Qızlar rəqs edir, oğlanlar isə əl çalırlar. Tədqiqat sualı kimi **“Novruz bayramına həsr olunmuş hansı musiqi və təsviri incəsənət nümunələrini qeyd edə bilərsiniz? Bunlar arasındakı oxşarlıq nədən ibarətdir?”** — sualı verilə bilər.

Tədqiqatın aparılması üçün müəllim “Novruz” bayramı, Azərbaycanın müxtəlif zonalarında bu bayramın keçirilməsi ilə əlaqədar qısa məlumatlar verir və onlara uyğun şəkillər göstərir. Eyni zamanda bu bayram günlərində, adətən, “Novruzgülü”, “On dörd”, “Mirzəyi”, “Novruzu”, “Vağzal” və s. kimi rəqslər səsləndirildiyi də qeyd olunur.

MUSIQIDƏ VƏ TƏSVİRİ İNCƏSƏNƏTDƏ NOVRUZ BAYRAMI

Özüm Özimzadə.
“Od üstündən tullamaq”

Novruz insanlar arasında birlik və mehribanlıq, qarşılıqlı mərhəmət və diqqət, torpağa, insanlara məhəbbət, ruzi-bərəkət bayramıdır.

Novruz süfrəsi nemətlərlə dolu olar, qız-gəlin təzə yaylıq bağlayar, paltar geyinər. Evlərdə bayram hənəsi qurular, bayram xalçaları toxunur.

Novruz süfrəsinin hazırlanması axır çarşənbədən başlanar. Süfrəyə qoymaq üçün Novruz şirniyyatı bişirilər. Bayram xonçalarına şəkərbura, paxlava, şəkər-cörəyi, noğul,

nabət, püsto, badam, qoz, fındıq, tut qurusu, boyanmış yumurta və s. ləziz nemətlər yığılar. Xonçanın ətrafına ailə üzvlərinin sayı qədər şəm düzülər.

Azərbaycanda lap qədimdən Novruz bayramı arafəsində “Səyaci”, “Yel baba”, “Qodu-qodu”, “Kosa-kosa”, “Qaravallı” və s. kimi milli xalq oyunları oynanırdı.

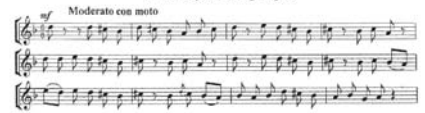
Novruzda “Mirzəyi”, “Vağzal”, “Uzundərə”, “Novruzu” və s. milli rəqslər oynanılır. Novruz bayramı təsviri incəsənətin sevilmə mövzularındandır. Özüm Özimzadənin “Od üstündən tullamaq”, Arif Hüseynovun “Bahar” əsərləri bu mövzuda işlənmişdir.

Arif Hüseynov.
“Bahar”

Notla oxuyaq və əl çalmaqla müşayiət edək

UZUNDƏRƏ (Azərbaycan xalq rəqsi)

48

DİFERENSİAL TƏLİM

Novruz bayramında səslənən musiqi və onların məzmununa uyğun təsviri incəsənət əsərləri haqqında şifahi təqdimat hazırlayır;

Novruz bayramında ifa edilən milli rəqslərin xarakteri haqqında fikir söyləyir.

Novruz bayramının rəmzlərini tanıyır;
Novruz personajlarının şəklini çəkir;
İfa olunan rəqslərin tempinə uyğun rəqsi hərəkətlər edir.

Novruz bayramı, bu bayram günlərində səslənən rəqslər və mahnılar ətrafında informasiya mübadiləsi aparılır və bu mövzuda müzakirə təşkil olunur.

Mahnı oxuyaq

NOVRUZ GƏLDİ

Musiqisi Oqtay Rəcəbovun, sözləri Səvinc Nuruqızının.

I
Novruz gəldi bu gecə,
Azərbaycan elinə,
Qocaq aqıq oduna,
Alovuna, yelinə.

II
Bığdı şəkərburalar,
Yumurtalar boyandı.
Yer, göy, çəmə, cöl, dərə,
Bütün aləm oyandı.

Nəqrət:
Nənlər dəmə qoydu,
Yenə bayram əşün.
Zəfəranla, kişmişlə
Bəzədilər başını.

III
Kosayla Keçəl gəlib,
İstədi bayram payı.
Papaq atdıq evlərə,
Olduq Kosa'nın tayı.

IV
Bayram tonqallarının,
Alovu qalxdı göyə.
Tullandıq tonqallardan,
Nəğmələr deyə-deyə.

Sən və oynaq xarakterli bu mahnı 6/8 xanə ölçüsündə səslənir.

Sual və tapşırıqlar

1. Novruz bayramı haqqında daha nə bilərsiniz?
2. Novruz bayramında hansı rəqslər oynanılır?
3. "Novruz gəldi" mahnısında sadalanan hansı Novruz adətləri bu gündə qorunub saxlanılır?
4. Aynur İsgəndərinin ifasında Oqtay Rəcəbov və Səvinc Nuruqızının "Novruz gəldi" mahnısını dinləyin. Mahnıda Novruz haqqında hansı məlumatlar verilir? İfa tərzii ilə mahnının musiqisi və mətni arasında hansı bağlılıq var? YouTube üzərindən axtarış üçün açar sözlər: "Novruz gəldi", Novruz haqqında mahnı, Aynur İsgəndərli.

49

Belə nəticəyə gəlinir ki, Novruz bayramı bir sıra Şərqi ölkələrində qeyd edilən və yazın gəlməsinə həsr olunan bir milli bayramdır. Bu bayram günlərində bütün xalq evlərində şirniyyat hazırlayır, səməni yetişdirir və bayramın məzmununa uyğun mahnılar oxuyur, rəqs edirlər.

YARADICI TƏTBİQETMƏ

Bəstəkar Oqtay Rəcəbovun Səvinc Nuruqızının sözlərinə bəstələdiyi "Novruz gəldi" mahnısı öyrədilir və onun ritminə uyğun rəqsi hərəkətlər edilir.

Musiqi və təsviri incəsənət nümunələrinin müəllifi ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində.
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI (Düzgün cavabın qarşısında "+" işarəsi qoyun)

1. "Novruz" sözünün mənası nədir?

a) Yeni gün ☐

b) Axşam ☐

c) Ötən gün ☐

2. "Od üstündən tullanmaq" rəsm əsəri hansı rəssama məxsusdur?

a) Ə.Əzimzadə ☐

b) T.Salahov ☐

c) T.Nərimanbəyov ☐

TƏSVİRİ İNCƏSƏNƏT, KİNO VƏ MUSİQİ

21. MUSİQİDƏ VƏ TƏSVİRİ İNCƏSƏNƏTDƏ KARVAN OBRAZI

MƏQSƏD: 1. Təsviri incəsənət əsərlərində karvan obrazına uyğun musiqi nümunələrini seçir. 2. Mahnını not mətni ilə fərdi və kollektiv tərkibində birsəslə oxuyur.

Bu mövzunun öyrənilməsində şəxələndirmə, beyin həmləsi, müqayisə və müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1 Bəstəkar Soltan Hacıbəyovun “Karvan” simfonik lövhəsindən və böyük rus bəstəkarı Aleksandr Borodin “Orta Asiya” simfonik əsərinin hərəsindən bir parça səsləndirilir. Tədqiqat sualı kimi *“Təsviri incəsənətdə və musiqidə olan karvan obrazları arasında hansı oxşar və fərqli cəhətlər var?”* — verilə bilər.

Tədqiqatın aparılması üçün lövhədə Afrikada, Misirdə, Əlcəzairdə, Türkmənistandakı səhralar çəkilmiş şəkillər asılır.

Sonra müəllim şagirdlərə belə suallarla müraciət edir:

— Tamaşa etdiyiniz şəkillərlə dinlədiyiniz musiqi nümunələri arasında hansı oxşarlıq vardır?

— Şəkillərdə hansı oxşarlıqlar var?

Müəllimin köməkliyi ilə şagirdlər birinci sualda şəkildə və musiqidə ritm oxşarlığını, şəkillərdə isə qumlu səhraların və dəvələrin hərəkətləri arasında oxşarlığı müəyyənləşdirirlər.

2 Müəllim musiqi əsərlərini “görmək” mümkün olduğu kimi, təsviri incəsənət əsərlərini də “eşitməyin” mümkün olması haqqında məlumat verir. Şagirdlərə aydın olur ki, hər bir şəkildəki müəyyən məzmun xarakterinə uyğun musiqi nümunələrini tapmaq olar.

MUSİQİDƏ VƏ TƏSVİRİ İNCƏSƏNƏTDƏ KARVAN OBRAZI

Musiqi dinləyək: Soltan Hacıbəyovun “Karvan” simfonik lövhəsindən bir parça

Soltan Hacıbəyov

“Karvan” simfonik lövhəsini dinlədikcə insanın gözləri önündə ucsuz-bucaqsız səhra canlanır, sanki uzaqdan gələn dəvə karvanının addım səsləri eşidilir. Karvan getdikcə yaxınlaşır və səslənmənin gücü artır. Karvan uzaqlaşdıqca səslənmənin də gücü azalır. Tədqiqat karvan səhrada gözəndən itir və səslənmə sona yetir.

Karvanın hərəkətinin ritmini əl çalmaqla tutmaq:

Göründüyü kimi, səslənmə 2 piano dinamik səslənmədən 4 forte gücünə qədər artır. Karvan bizi tərk etdikdə səslənmə tədricən 4 forte-dən 3 pianoya qədər azalır və biz karvanı artıq “görmürük”.

4 ölçülü xanədan ibarət olan bu ritm quruluşu görkəmli Azərbaycan bəstəkarı, Xalq artisti Soltan Hacıbəyovun “Karvan” simfonik lövhəsində bütün əsər boyu müşahidə edilir.

1945-ci ildə Soltan Hacıbəyov “Karvan” simfonik lövhəsini yaradır. 1955-ci ildə əsər Niyazinin dirijorluğu ilə lentə alınır.

Rus musiqisində karvan mövzusunda ilk dəfə Aleksandr Borodin müraciət etmişdir. O, “Orta Asiyada” adlı simfonik əsərində Asiya səhralarında qızmar günəş altında aramla addımlayan dəvə karvanı obrazını musiqi vasitəsilə böyük sənətkarlıqla təsvir etmişdir.

52

DİFERENSİAL TƏLİM

Musiqidə “Karvan” obrazını yaratmış Azərbaycan və rus bəstəkarları haqqında fikir söyləyir.

Karvanın yaxınlaşmasını və uzaqlaşmasını dinamik nüanslarla göstərir.

Tanıdığı səhraların adlarını sadalayır;

Musiqiyə uyğun əl və ayaq hərəkətləri ilə ritmik müşayiət yaradır.

Rəsm əsərlərində olan obrazı, məzmunu musiqi əsərlərində “eşitməyin” mümkünlüyü haqqında informasiya mübadiləsi aparılır və bu mövzuda müzakirə təşkil olunur.

Musiqi dinləyək və müqayisə edək

A.BORODİNİN “ORTA ASİYADA” SİMFONİK ƏSƏRİNDƏN BİR PARÇA

Mahnı öyrənək

ÜRƏK DOYMAZ BAKIDAN
Musiqisi Şəfiqə Axundovanın, sözləri İsgəndər Coşğunundur.

I
Sularından döna-döna içsən,
Yollarından səhər-axşam keçsən.
Səyr edəsən onu gündüz, gecə sən,
Göz doysa da, doymaz ürək Bakidan.

Nəqrat:
Dünya sənə heyran, can Vətənim, can,
Sən nə bəxtəvərsən, Azərbaycan!
Bəxtək sən, bəxtiyar,
Ömrü bahar övladın var,
Göz doysa da, doymaz ürək Bakidan.

II
Bağlarında qara şanı, ağ şanı,
Qızıl qumun mın bir şofa dərmanı.
Günəş odda qovuranda aranı,
Əkik olmaz sərin külək Bakidan.

Nəqrat:

Sual və tapşırıqlar

1. Rus bəstəkarlarından kimlər karcan mövzusunda müraciət etmişdir?
2. Səhrada hərəkət edən dəvə karcanının addım səslərini əl hərəkətləri ilə səsləndirir.
3. Soltan Hacıbəyovun “Karcan” simfonik lövhəsini dinləyin. Səhrada hərəkət edən dəvə karcanının hərəkəti musiqi ifadə vasitələri ilə necə təsvir olunub? Hisslərinizi sözlərlə ifadə edin.
YouTube üzərindən axtarış üçün açar sözlər: Soltan Hacıbəyov, “Karcan” simfonik lövhəsi.

Aleksandr Borodin

3

Belə nəticəyə gəlinir ki, rəsm əsərlərinin məzmununu, obrazını ona uyğun musiqi nümunələri vasitəsilə “eşitmək” mümkündür.

MAHNI ÖYRƏNƏK

Bəstəkar Şəfiqə Axundovanın şair İsgəndər Coşğunun sözlərinə bəstələdiyi “Ürək doymaz Bakidan” mahnısı öyrədilir.

Musiqi və təsviri incəsənət nümunələrinin müəllifi ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində.
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI (Düzgün cavabın qarşısında “+” işarəsi qoyun)

1. “Karcan” simfonik əsərini kim yazmışdır?

- a) V.Adıgözəlov ☐ b) S.Hacıbəyov ☐ c) Q.Qarayev ☐

2. “Orta Asiya” simfonik əsərini kim yazmışdır?

- a) N.Rimski-Korsakov ☐ b) A.Borodin ☐ c) İ.S.Bax ☐

22. MUSIQIDƏ VƏ KİNODA QƏHRƏMANLIQ OBRAZI

MƏQSƏD: 1. Qəhrəmanlıq mövzusunda kino əsərlərindəki obrazların xarakterlərini ona uyğun musiqi xarakteri ilə müqayisə edir. 2. Mahnını not mətni ilə fərdi və kollektiv tərkibində birsəsli oxuyur.

Bu mövzunun öyrənilməsində şəxələndirmə, beyin həmləsi, müqayisə və müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1 “Koroğlu” operasından “Uvertüra” səslənir, “Qaçaq Nəbi” xalq mahnısı notla oxunur.

2 Tədqiqat sualı kimi *“El qəhrəmanları olan Koroğlu, Qaçaq Nəbi obrazları kinoda və musiqidə öz əksini necə tapmışdır?”* — verilə bilər.

Tədqiqatın aparılması üçün “Koroğlu” filmindən Koroğlunun təpə başında dayandığı kadr göstərilir və şagirdlərə sualla müraciət edilir: “Uşaqlar, bu təsviri görəndə siz hansı musiqini eşitmək istərdiniz?” Uşaqlar suala cavab verir.

Azərbaycan xalq qəhrəmanları olan Koroğlu, Qaçaq Nəbi obrazı daima incəsənət xadimlərinin nəzər-diqqətində olmuş, onlar haqqında mahnılar qoşulmuş, opera yazılmış və filmlər çəkilmişdir. Bu əsərlərə bütün xalqımız məmnuniyyətlə tamaşa edir və mahnıları da oxuyurlar.

Sonra müəllim suallar verir:

— Dinlədiyiniz musiqi nümunələri bir-birindən necə fərqlənirlər?

— Koroğlunun şəklindəki xarakter “Uvertüra”nın xarakterinə uyğun gəlirmi?

— “Qaçaq Nəbi” filmindəki obrazın xarakteri eyniadlı xalq mahnısının xarakterinə uyğundurmu?

Şagirdlər suallara cavab verir.

MUSIQIDƏ VƏ KİNODA QƏHRƏMANLIQ OBRAZI

Musiqi dinləyək

ÜZEYİR HACIBƏYLİNİN “KOROĞLU” OPERASINDAN “UVERTÜRA”

Dahi bostakar Üzeyir Hacıbəylinin “Koroğlu” operasının motivləri əsasında eyniadlı film 1960-cı ildə çəkilib. Filmdə xalq qəhrəmanı Koroğlunun obrazı yaradılıb. Filmin sənari müəllifi Səbit Rəhman, quruluşçu rejissoru Hüseyn Seyidzadə, bostakarı Cəhangir Cəhangirovdur. Filmdə Koroğlu rolunda Əfrasiyab Məmmədov çəkilib. “Koroğlu” operasındakı “Uvertüra” xalqın yaxşı və pis günlərinin əvəzsiz yol yoldaşı olmuş, onu ruhlandırmış və mübarizəyə səslənmişdir. “Uvertüra” fransız sözü olub “açmaq” deməkdir. Əsərə çəkilmiş eyniadlı filmdəki xalq qəhrəmanı Koroğlu obrazını görəndə qulaqlarımızda “Koroğlu” operasındakı “Uvertüra” səslənir.

Azərbaycan xalq musiqisində qəhrəmanlarımız, onların döyüş yoluna həsr olunan mahnılardan biri də “Qaçaq Nəbi” mahnısıdır.

“Koroğlu” filmindən

Notla oxuyaq

“QAÇAQ NƏBİ” (Azərbaycan xalq mahnısı)

54

DİFERENSİAL TƏLİM

Qəhrəmanlıq mövzusunda olan bədii filmləri və musiqi əsərlərini müqayisə edir, onların oxşar və fərqli cəhətlərini sadalayır;

Bu mövzuya uyğun mahnıların melodiyalarını yada salaraq oxuyur.

Qəhrəmanlıq mövzusunda olan mahnılara ritmik müşayiət yaradır.

Koroğlunun obrazı və “Koroğlu” operasının “Uvertüra”sı, Qaçaq Nəbinin obrazı və eyniadlı mahnının xarakterləri arasında olan uyğunluqla əlaqədar informasiya mübadiləsi aparılır və bu mövzuda müzakirə təşkil olunur.

25

“Qaçaq Nəbi” filmindən.
Baş rolda Həsən Turabov

XIX əsrin sonlarında Azərbaycan torpaqlarında çar canişinlərinin hakimiyyətinə, xalqın hesabına varlananlara qarşı silahlı kəndlilərin dövlətləri yaranırdı. Belə dövlətlərdən birinə xalq qəhrmanı Qaçaq Nəbi başçılıq edirdi. Onun həyat yoldaşı, adı nəğmələrdə əbədləşmiş Həcər xanım da Qaçaq Nəbi ilə çiyin-çiyinə vuruşurdu. 1985-ci ildə “Azərbaycanfilm” kinostudiyasında çəkilən “Qaçaq Nəbi” filmi el qəhrəmanının şöcəsindən bəhs edir.

2

BUNU DA BİLİN

“Qaçaq Nəbi” filminin digər adı “Atları yoharlayın”dır.

Mahnı öyrənilir

ÖLMƏZ SƏRKƏRDƏ

Musiqisi Süleyman Ələsgərovun, sözləri Cavad Cavadlınındır.

Solo: Düşmanın gözündə qeydün kamını, Qırdın, parçaladın istəhamını, Döyüşə səfərbər etdin hamını.

Xor: Nəslimiz adını daşıyır, Həzi, Ölməmiş, həmişə yaşayır Həzi.

Solo: Sevdin hər əsgəri övladın kimi, Qorudun adını öz adın kimi, Vətənin gül açdı muradın kimi.

Xor: Nəslimiz adını daşıyır, Həzi, Ölməmiş, həmişə yaşayır Həzi.

Həzi Aslanov

Sual və tapşırıqlar

1. Uvertüra sözünün mənası nədir?
2. Dinlədiyiniz “Uvertüra”dakı coşqu və ruh yüksəkliyi sizdə hansı hissləri yaradır?
3. “Azərbaycanın milli qəhrmanları ədəbiyyatda, təsviri incəsənətdə və musiqidə” mövzusunda fikr mübadiləsi aparın.

55

Belə nəticəyə gəlinir ki, Koroğlunun filmdəki obrazına təməşə etdikdə Üzeyir Hacıbəylinin “Koroğlu” operasından “Uvertüra”sının musiqisi yada düşür. Eyni hal Qaçaq Nəbinin obrazı və “Qaçaq Nəbi” xalq mahnısı arasında baş verir.

3 YARADICI TƏTBİQETMƏ

Bəstəkar Süleyman Ələsgərovun şair Cavad Cavadlının sözlərinə yazdığı “Ölməz sərkərdə” mahnısı öyrədilir, tonallığı təyin edilərək qamla kimi oxunulur.

Musiqi nümunələrinin müəllifi və kino obrazları ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində.
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI (Düzgün cavabın qarşısında “+” işarəsi qoyun)

1. “Qaçaq Nəbi” xalq mahnısının xarakteri necədir?

- a) Qəmli ☐ b) Təntənəli ☐ c) Oynaq ☐

2. “Ölməz sərkərdə” mahnısı kimə həsr olunub?

- a) Həzi Aslanov ☐ b) M.Hüseynzadə ☐ c) M.İbrahimov ☐

23. MUSIQIDƏ VƏ TƏSVİRİ İNCƏSƏNƏTDƏ DON KIXOT OBRAZI

MƏQSƏD: 1. “Don Kixot” rəsm əsəri və “Don Kixot” qravürləri adlı musiqi silsiləsində xarakter, obraz uyğunluğu haqqında fikir söyləyir.
2. Mahnını not mətni ilə fərdi və kollektiv tərkibində birsəsli oxuyur.

Bu mövzunun öyrənilməsində şəxələndirmə, beyin həmləsi, müqayisə və müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

- 1 Azərbaycan bəstəkarı Qara Qarayevin “Don Kixot” filminə bəstələdiyi musiqidən “Səyahət” və “Aldonsa” adlanan hissələr səsləndirilir.
Tədqiqat sualı kimi **“Pablo Pikassonun “Don Kixot” qravürü ilə Qara Qarayevin “Don Kixot” qravürləri arasında hansı əlaqə vardır?”** — verilə bilər. Tədqiqatın aparılması üçün lövhədə Pablo Pikassonun “Don Kixot” rəsm əsəri asılır. Şagirdlərə sual verilir:
— Rəsmdəki Don Kixotla musiqidəki Don Kixot arasında xarakter oxşarlığı varmı?

- 2 Müəllim “Don Kixot” obrazının bütün dünya xalqları, o cümlədən xalqımız tərəfindən sevildiyini və Qara Qarayevin bu obrazla əlaqədar həm kino musiqisi, həm də eyniadlı simfonik qravürlər yaratdığı haqqında məlumat verir.

MUSIQIDƏ VƏ TƏSVİRİ İNCƏSƏNƏTDƏ DON KIXOT OBRAZI

Pablo Pikasso, “Don Kixot”

Məşhur ispan rəssamı Pablo Pikasso Servantesin “Don Kixot” romanının qəhrəmanı Don Kixotun obrazını qravür üsulu ilə işlədiyi eyniadlı əsərdə əks etdirmişdir. Romanda yazıçı parodiya və satira üslubundan istifadə etməklə İspaniyanın feodal qayda-qanunlarını tənqid edir.
Kinorejissor Qriqori Kozintsev “Don Kixot” romanının nəşr olunmasının 350 illiyi münasibəti ilə eyniadlı film çəkib. Filmin bəstəkarı Qara Qarayevdir.

Qara Qarayev sonradan “Don Kixot” filminə yazdığı musiqi əsasında “Don Kixot” simfonik qravürlərini yaradır. Beləliklə, Qara Qarayev “qravür” terminini musiqiyə bir janr kimi gətirir. Bəstəkarın bu əsəri bütün dünyada sevilir.

QARA QARAYEVİN “DON KIXOT QRAVÜRLƏRİ” ƏSƏRİNDƏN “SƏYAHƏT”

Musiqi dinləyək və notla oxuyaq

1

56

DİFERENSİAL TƏLİM

Rəsmdəki “Don Kixot”la musiqidəki “Don Kixot” arasındakı oxşar cəhətləri araşdırır;

Musiqidə və təsviri incəsənətdə qravür anlayışı ilə əlaqədar şifahi təqdimat edir.

“Səyahət” qravürünə əl və ayaq hərəkətləri ilə ritmik müşayiət yaradır;
“Don Kixot” və “Dəyirman” obrazları haqqında şəkillər çəkir.

Qravür janrının rəssamlıq və musiqi incəsənətində olması ətrafında informasiya mübadiləsi aparılır və bu mövzuda müzakirə təşkil olunur.

Musiqi dinləyək: Qara Qarayevin “Don Kixot qravürləri” əsərindən “Aldonsa”

Musiqidə zərflilik, məhəbbət hisləri Aldonsanın obrazında öz təzahürünü tapır.

Mahnı öyrənək

VƏTƏN HAQQINDA MAHNI

Musiqi: Niyazinin, sözləri: Süleyman Rüstəmin.

I

Əcəb ağ gündədir mənəm Vətənim,
Günlər keçir bayram kimi, el gülür.
Rəngdon-rəngə girir çölüm, çəmənim,
Aşıqın sazında gülür, tel gülür.

Nəqərat:
Gülür bağlar, uca dağlar,
Əcəb gözəldir bu şən çağlar.

II

Tütək çalır, deyir dağda çobanlar:
“Bizi azad edən dahi sağ olsun.
Eşdilməz artıq ahlər, fəğanlar,
Dostlar gülsün, yadlar saralıb-solsun”.

Nəqərat:
“Vətən haqqında mahnı” “Bayatı-Şiraz” muğamına əsaslanır, 6/8 xanə ölçüsündə, şən-oynaq xarakterlidir, orta tempdə səslənir.
Vətənpərvərlik mövzusunda yazılmış bu mahnıda doğma yurdun təbiəti sanki rəssam fırçası ilə işlənib.

Sual və tapşırıqlar

1. “Don Kixot” qravürü ilə “Don Kixot” simfonik qravürləri hansı incəsənət sahələrini birləşdirir?
2. “Don Kixot” əsəri — Pablo Pikasso, Qriqori Kozintsev və Qara Qarayevin necə bir araya gəlir?
3. Qara Qarayevin “Don Kixot qravürləri” əsərindən “Aldonsa”-nı dinləyin. Musiqidə Don Kixot obrazını ədəbiyyatdakı Don Kixot obrazı ilə müqayisə edin.
YouTube üzərindən axtarış üçün açar sözlər: Qara Qarayev, “Don Kixot qravürləri”, “Aldonsa”.

57

Belə nəticəyə gəlinir ki, müxtəlif incəsənət növlərində oxşar terminlər işlədilir. Pablo Pikassonun “Don Kixot” və Qara Qarayevin “Don Kixot” əsərlərində “qravür” termininin işlədilməsi ilə bərabər, xarakter oxşarlıqları da mövcuddur.

MAHNI ÖYRƏNƏK

Bəstəkar-dirijor Niyazinin şair Süleyman Rüstəmin sözlərinə bəstələdiyi “Vətən haqqında mahnı” öyrədilir.

Musiqi nümunələrinin müəllifi və rəsm əsərləri ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində.
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI (Düzgün cavabın qarşısında “+” işarəsi qoyun)

1. Musiqidə simfonik qravürləri kim yaradıb?

- a) A.Məlikov ☐ b) Q.Qarayev ☐ c) F.Əmirov ☐

2. Niyazinin “Vətən haqqında mahnı”-sı hansı muğama əsaslanıb?

- a) “Şur” ☐ b) “Bayatı-Şiraz” ☐ c) “Segah” ☐

24. MUSIQIDƏ VƏ TƏSVİRİ İNCƏSƏNƏTDƏ TƏBİƏT MƏNZƏRƏSİ

MƏQSƏD: 1. Təbiət mənzərələri çəkilmiş təsviri incəsənət nümunələrinin məzmununu və xarakterinə uyğun musiqi nümunələrini təyin edir.
2. Mahnını not mətni ilə fərdi və kollektiv tərkibində birsəsli oxuyur.

Bu mövzunun öyrənilməsində şəxələndirmə, beyin həmləsi, müqayisə və müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1 Fikrət Əmirovun “Şur” simfonik muğamından bir hissə və “Şur” muğamının “Simayi-şəms” rəngi səsləndirilir, Səttar Bəhlulzadənin təbiət mənzərələri nümayiş etdirilir.

Tədqiqat sualı kimi **“Səttar Bəhlulzadənin təbiət mənzərələrinə tamaşa etdikdə siz hansı musiqini yada salırsınız?”** — verilə bilər.

Tədqiqatın aparılması üçün üzərində cədvəl olan iş vərəqləri şagirdlərə paylanılır və doğru cavab qarşısında “+” işarəsi qoymaq tapşırılır.

Şagirdlər cədvəldəki sualları cavablandırdıqdan sonra müəllim lövhədə çəkilən cədvəldə doğru cavabları qeyd edir, şagirdlər isə öz cavabları ilə düzgün cavabları müqayisə edirlər.

2 Müəllim dünya şöhrətli Azərbaycanın Xalq rəssamı Səttar Bəhlulzadənin portretini və onun “Bahar nəğməsi”, “Yaz motivi” rəsmlərini lövhədən asır. S. Bəhlulzadə haqqında qısa məlumat verir.

MUSIQIDƏ VƏ TƏSVİRİ İNCƏSƏNƏTDƏ TƏBİƏT MƏNZƏRƏSİ

Səttar Bəhlulzadə

Vətən torpağına vurğunluğu rəssama bu yurdun gözəlliyini rənglərin dili ilə əbədiyyətə qovuşdurmaq imkanı verib. Onun “Kəpəzin göz yaşları”, “Dağ yolu”, “Xəzər gözəli”, “Gülüstan”, “Oyanma”, “Bahar nəğməsi”, “Bakıda yaz səhəri” və s. bu kimi əsərləri həzrin bir nəğmə kimi qəlblərə axır. Səttar Bəhlulzadəni “Azərbaycan təbiətinin məhir müğənnisi” adlandırırlar.

Səttar Bəhlulzadə.
“Bahar nəğməsi”

“Bakıda yaz səhəri”

58

DİFERENSİAL TƏLİM

Rəsm və musiqi nümunələrinin xaraktercə uyğunluğunu ayırd edir;

“Səttar Bəhlulzadə yaradıcılığında musiqili lövhələr” mövzusunda şifahi təqdimat hazırlayır.

Təbiət mənzərəsinə uyğun şəkil çəkir;
Musiqiyə uyğun ritmik müşayiət yaradır.

Hər bir rəsm əsərinin xarakterinə uyğun musiqi nümunələrinin olması ətrafında informasiya mübadiləsi aparılır və bu mövzuda müzakirə təşkil olunur.

Musiqi dinləyək: Fikrət Əmirovun “Şur” simfonik muğamından bir parça

Bəstəkar Fikrət Əmirovun “Şur” simfonik muğamında isə əsrarəngiz təbiət mənzərəsi musiqi dili ilə təsvir edilir. Bəstəkarın “Kürd-ovşarı” simfonik muğamının da təsvir imkanları olduqca böyükdür.

Notla oxuyaq

“ŞUR” MUĞAMININ “SİMAYI-ŞƏMS” RƏNGİ

Allegro Moderato

“Şur” muğamının “Simayi-şəms” rəngi təntənəli xarakterli, 2/4 ölçüdür. Sol minor tonallığında olan bu melodiya tar, kamança və dof ilə müşayiət edilir.

BUNU DA BİLİN

Rəng — muğam şöbələri arasında xanəndəyə istirahət etmək üçün ifa edilən rəqəsvari musiqi parçasıdır.

Mahnı öyrənək

BƏNÖVŞƏ

Musiqisi Soltan Hacıbəyovun, sözləri Mirmehdi Seyidzadənin.

Yazda açırısan, Ötir saçırısan. Yerin — bağ, meşə, Gözlə bənövşə.	Nəqərat: Zərif atriin var, Sənin, bənövşə, Sevir uşaqlar, Səni həmişə.	Bağa girəndə, Bağban darəndə, Qonursan döşə, Gözlə bənövşə.
--	---	--

Sual və tapşırıqlar

1. N. Rimski-Korsakovun təsviri incəsənət və musiqi haqqında fikirlərini təcrübədə sınayın. Hansısa bir rəsm əsərini eşlədiyiniz, hansısa musiqi parçasını gördüyünüz xətlər olubmu?
2. Səttar Bəhlulzadə, əsasən, nəyi təsvir edib?
3. Fikrət Əmirovun hansı simfonik muğamlarını tanıyırsınız?

59

Belə nəticəyə gəlinir ki, musiqini “görmək” mümkün olduğu kimi, təsviri incəsənət əsərlərini də “eşitmək” mümkündür.

3 YARADICI TƏTBİQETMƏ

Bəstəkar Soltan Hacıbəyovun şair Mirmehdi Seyidzadənin sözlərinə yazdığı təbiətə həsr olunmuş “Bənövşə” mahnısı öyrədilir.

Musiqi nümunələrinin müəllifi və rəsm əsərləri ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində.
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI (Düzgün cavabın qarşısında “+” işarəsi qoyun)

1. “Şur” simfonik muğamını kim yazmışdır?

- a) Q. Qarayev ☐ b) M. Mirzəyev ☐ c) F. Əmirov ☐

2. “Bahar nəğməsi” rəsmini kim yaratmışdır?

- a) S. Bəhlulzadə ☐ b) T. Salahov ☐ c) Ə. Əzimzadə ☐

25. MUSİQİDƏ VƏ TƏSVİRİ İNCƏSƏNƏTDƏ NEFT DAŞLARI OBRAZI

MƏQSƏD: 1. “Neft daşları”nın obrazı ilə rəsm əsərlərində tanış olur və ona uyğun Azərbaycan bəstəkarlarının əsərlərini göstərir. 2. Mahnını not mətni ilə fərdi və kollektiv tərkibində birsəsli oxuyur.

Bu mövzunun öyrənilməsində şəxələndirmə, beyin həmləsi, müqayisə və müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1 Bəstəkar Ağabacı Rzayevanın “Neftçi Qurban” (sözləri Hüseyn Arifindir) mahnısı dinlənir.

Azərbaycan rəssamlarından Tahir Salahovun “Xəzərdə səhər” və Toğrul Nərimanbəyovun “Xəzər” kimi “Neft daşları”na həsr olunmuş əsərləri lövhədən asılır. Tədqiqat sualı kimi **“Tahir Salahovun “Xəzərdə səhər” və Toğrul Nərimanbəyovun “Xəzər” rəsm əsərlərinin məmununa uyğun daha hansı mah-nıları bilirsiniz?”** — verilə bilər.

Tədqiqatın aparılması üçün şagirdlərə üzərində cədvəl olan iş vərəqləri təqdim olunur. Cədvəldə təsviri incəsənət nümunələrinin adının qarşısına uyğun bil-dikləri mahnıların adlarını yazmaq tapşırılır.

2 Müəllim dünya şöhrətli rəssam Tahir Salahovun “Təmirçilər”, Toğrul Nərimanbəyovun “Xəzər” əsərləri haqqında qısa məlumat verir.

MUSİQİDƏ VƏ TƏSVİRİ İNCƏSƏNƏTDƏ NEFT DAŞLARI OBRAZI

Neft Daşları dünyada dəniz üzərində qurulan ilk şəhər və neft platformasıdır. Tahir Salahovun “Təmirçilər” əsərində neft buruqlarını təmir etməyə yollanan təmirçilər, Xəzərin şəhə qalxan dağlarına sına gərmə Neft Daşları təsvir olunmuşdur. Qəhrəman neftçi obrazları və şəhə qalxan Xəzər hər zaman təsviri incəsənət ilə yanaşı, musiqinin də diqqət mərkəzində olmuşdur.

Azərbaycan bəstəkarları bu mövzuda gözəl əsərlər yaratmışlar.

Musiqi dinləyək

NEFTÇİ QURBAN

Musiqisi Ağabacı Rzayevanın, sözləri Hüseyn Arifindir.

Kamil Nəcəfzadə, “Neft Daşlarında”

Neftçi Qurbana həsr olunmuş bu mahnı dahi müğənni Bülbulün, Rəşid Behbudovun, Gülağa Məmmədovun, Anadolü Qəniyevin və digərlərinin ifasında səslənmişdir. Rəssam Tahir Salahovun “Xəzərdə səhər”, Toğrul Nərimanbəyovun “Xəzər”, Kamil Nəcəfzadənin “Neft Daşlarında” əsərlərinə baxdıqda neftçi Qurbanın və onun kimi bir çox qəhrəman neftçinin obrazı göz önünə gəlir və qulaqlarımızda Ağabacı Rzayevanın “Neftçi Qurban” mahnısı səslənir.

Bəstəkar Tofiq Quliyevin yaradıcılığında Neft Daşları obrazı əksətilmiş. O, Neft Daşlarında yaşayıb-ləyən qəhrəman neftçilərin həyatından bəhs edən “Möcüzələr adası” bədii filmi yazdığı musiqi ilə unudulmaz bir Xəzər obrazı yaratmışdır. Bu filmə yazılmış “Neft Daşları” mahnısı uzun illərdir neftçilərin peşə nağməsinə çevrilmiş.

Mahnını notla və sözləri ilə oxuyaq

TOFIQ QULİYEVİN “DOSTLUQ” MAHNISINDAN BİR PARÇA

60

DİFERENSİAL TƏLİM

Qəhrəman Xəzər neftçiləri haqqında şifahi təqdimat hazırlayır;

Neft daşları mövzusunda olan musiqi nümunələrindən parçaları ifa edir.

Neft daşları mövzusunda şəkil çəkir;
“Dostluq” mahnısına əl hərəkətləri ilə ritmik müşayiət yaradır.

Neft daşları və onunla əlaqədar incəsənət əsərləri ətrafında informasiya mübadiləsi aparılır və bu mövzuda müzakirə təşkil olunur.

Tofiq Quliyevin "Dostluq mahnısı" keçən əsrin 60-cı illərində çəkilmiş "Bəxtiyar" (1955) filmində yazılıb. Filmdə şanlı Xəzər neftçilərinin obrazı öz əksini tapıb.

DOSTLUQ MAHNISI
Musiqisi Tofiq Quliyevin, sözləri Ənvər Əlibəylinindir.

I
Dörd dost, dörd ürək,
dörd yoldaşq biz,
Birdir arzumuz, istəklərimiz.
Hər gün suları tan yara-yara,
Birgə gedirik biz buruqlara.

Nəqarat:
Ayrılmaz dostluq biz,
Tükənməzdir qüvvəmiz.
Qarşımızda baş ayır,
Mavi dalgalı dəniz.

II
Günəş nur səpirləyər yollarımıza,
Dostluq güc verir qollarımıza.
Dostluq solmayan baharımızdır,
Hər vaxt sədaqət şüarımızdır.

Nəqarat:

III
O kəs ki, dünyada çox bəxtiyardır,
Sadıq, ayrılmaz dostları vardır.
Dərdi, sevinci birgə bölürlər,
Birgə qəm çəkib, birgə gülürlər.

"Qaya" vokal kvarteti

Sual və tapşırıqlar
1. Neft Daşları niyə "Möcüzələr şəhəri" adlandırılır?
2. Əfsanəvi "Qaya" qrupunun ifasında "Neft Daşları" mahnısını dinləyin. Neft Daşları, neftçilərin həyatı və istirahət məhsulunda və onları çəkmiş filmdə necə təsvir edilib?
Neftçi olmaq arzusu yarandımı qəlbinizdə? Mahnının sözləri Xəzərə sevgini təsvir edə bilirmi?
YouTube üzərindən axtarış üçün açar sözlər: "Qaya" qrupu, Neft Daşları, göy dəniz əzizdir, sevgilim dənizdir.

Belə nəticəyə gəlinir ki, Azərbaycanın incisi olan Neft daşları haqqında təsviri incəsənət nümunələrinin məzmunu və xarakterinə uyğun gələn çoxlu musiqi nümunələrini göstərmək olar.

3 YARADICI TƏTBİQETMƏ

Dəniz neftçilərinə həsr olunmuş Tofiq Quliyevin şair Ənvər Əlibəylinin sözlərinə yazdığı "Dostluq" mahnısı öyrədilir, həm də onun melodiyasından bir parça notla ifa edilir.

Musiqi nümunələrinin müəllifi və rəsm əsərləri ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində.
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI (Düzgün cavabın qarşısında "+" işarəsi qoyun)

1. "Neftçi Qurban" mahnısını kim yazmışdır?

a) A.Rzayeva ☐

b) C.Cahangirov ☐

c) O.Rəcəbov ☐

2. "Bəxtiyar" filminin musiqisini kim yazıb?

a) T.Quliyev ☐

b) Q.Qarayev ☐

c) A.Zeynallı ☐

26. MUSIQIDƏ VƏ TƏSVİRİ İNCƏSƏNƏT DƏ ULU ÖNDƏR HEYDƏR ƏLİYEVİN OBRAZI

MƏQSƏD: 1. Ulu öndər Heydər Əliyevin təsviri incəsənətdəki obrazına uyğun musiqi nümunələrini müəyyənləşdirir. 2. Mahnını not mətni ilə fərdi və kollektiv tərkibində birsəsli oxuyur.

Bu mövzunun öyrənilməsində şəxələndirmə, beyin həmləsi, müqayisə və müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1 Oqtay Rəcəbovun “Heydər” oratoriyasının II hissəsi dinlənilir (sözləri Rafael Hüseynovundur).

2 Tədqiqat sualı kimi *“Heydər Əliyevə həsr olunmuş rəssamlıq, heykəltəraşlıq və musiqi əsərlərindən hansıları tanıyırsınız?”* — verilə bilər.

Tədqiqatın aparılması üçün müəllim əvvəlcə Ulu öndər Heydər Əliyev haqqında məlumat verir, eyni zamanda lövhədən asılmış Nikas Safronovun “Heydər”, Tahir Salahovun “Heydər” portretlərini, Rafael Abbasovun “Düşüncə” əsərini və heykəltəraş Ömər Eldarovun “Heydər” heykəlinin təsvirini şagirdlərə göstərir. Sonra şagirdlərə üzərində cədvəl olan iş vərəqləri paylanılır və tapşırılır ki, oratoriyanın yaranmasında iştirak edənləri təyin edib qarşısında “+” işarəsi qoysunlar.

**MUSIQIDƏ VƏ TƏSVİRİ İNCƏSƏNƏT DƏ
ULU ÖNDƏR HEYDƏR ƏLİYEVİN OBRAZI**

Ömər Eldarov. Ümummilli lider Heydər Əliyevin büstünü işləyərək

Nikas Safronov. Heydər Əliyevin portreti

Hayatda əla insanlar var ki, onlar bütün ömrünü xalqın xoşbəxtliyi uğrunda mübarizəyə həsr edir. Belə şəxsiyyətlərdən biri də Ulu öndər Heydər Əliyevdir. Heydər Əliyev uzun müddət Azərbaycan rəhbərlik etmiş, xalqın rifahı uğrunda var gücünü sərf etmişdir. Ümummilli liderin obrazı bir çox təsviri incəsənət nümunələrində öz əksini tapmışdır. Rus rəssamı Nikas Safronovun, Tahir Salahovun, Sakit Məmmədovun, Rafael Abbasovun əsərlərində böyük şəxsiyyətin unudulmaz obrazı yaradılıb.

Azərbaycanın Xalq rəssamı, heykəltəraş Ömər Eldarovun Bakıdakı “Heydər” heykəli və Naxçıvandakı “Heydər” büstü Ulu öndərə həsr olunan gözəl heykəltəraşlıq nümunələri hesab oluna bilər.

Musiqi dinləyək və notla oxuyaq

“HEYDƏR” ORATORİYASININ II HİSSƏSİ
Musiqisi Oqtay Rəcəbovun, sözləri Rafael Hüseynovundur.

1

62

DİFERENSİAL TƏLİM

Mövzu ilə əlaqədar musiqi nümunələrini sadalayır və şifahi təqdimat edir:

Bu musiqi nümunələrindən melodiya-ları notla və sözləri ilə oxuyur.

Vətənpərvərlik mövzusunda olan mahnıları yada salır;
“Ulu torpaq” mahnısına ritmik müşayiət yaradır.

Respublikamızın məşhur rəssam, heykəltəraş və bəstəkarlarının yaradıcılığındakı Heydər Əliyev obrazı ilə əlaqədar əsərlər haqqında informasiya mübadiləsi aparılır və bu mövzuda müzakirə təşkil olunur.

Oratoriyada Heydər Əliyevin parlaq şəxsiyyəti musiqi və poeziyanın vəhdətində açılır.

Oratoriyamı dinlədikdə Ulu öndərin rəsəmlər tərəfindən işlənmiş portretləri göz önünə gəlir, rəhbərin nurlu, zəkali və aydın siması, hamıya örnək ola biləcək mənalı ömür yolu yada düşür.

BUNU DA BİLİN

Ulu öndər Heydər Əliyev haqqında yazılmış ilk monumental simfonik əsər Xalq artisti Arif Məlikovun "VIII simfoniya"sıdır. Simfoniya "Əbədiyyət" adlanır.

Mahnı öyrənək

ULU TORPAQ

Musiqisi Eldar Mansurovun, sözləri Nəhid Hacızadənin.

I

Günəşimiz saralıbdı,
Göylərimiz qaralıbdı,
Qarabağı sar alıbdı,
Dərd bürüyüb solu, sağı
Tanrı, qurtar bu sınağı!

Nəqərat:

Qalx, qalx, ulu torpaq,
Qalx, qalx, ulu bayraq,
Qalx, qalx, sən, ey mərd xalq!
Yer titrəsin məhvarından!

II

Ocaq sönmüş nəçə yurdda,
Uca dağlar yanır odda,
Arxa Bakı, ellər darda,
Ürəyimiz göynər-göynər,
Bəsdür daha, dözdük yetər!

"Ulu torpaq" mahnısı "Bayatı-Şiraz" muğamı üzərində yazılıb, sol minor qammasındadır. Xanə ölçüsü 4/4-dür.

Sual və tapşırıqlar

1. Hansı rus rəssamı Ulu öndərimiz Heydər Əliyevin portretini işləyib?

2. Hansı Azərbaycan rəssamları əsərlərində Heydər Əliyev obrazı yaratmışlar?

3. Hansı bəstəkar musiqidə Heydər Əliyevin obrazını yaratmışdır?

63

Belə nəticəyə gəlinir ki, rəsm, heykəltəraşlıq əsərlərində əks olunan Heydər Əliyev obrazına uyğun, bəstəkarlarımızın da müxtəlif janrlı əsərləri mövcuddur.

MAHNI ÖYRƏNƏK

Bəstəkar Eldar Mansurovun şair Nəhid Hacızadənin sözlərinə yazdığı "Ulu torpaq" mahnısından əvvəlcə bir parça notla ifa edilir, sonra isə sözləri ilə oxumaq öyrədilir.

Musiqi nümunələrinin müəllifi və rəsm əsərləri ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində.
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI (Düzgün cavabın qarşısında "+" işarəsi qoyun)

1. "Heydər" oratoriyasının sözləri kimə məxsusdur?

a) N.Hacızadəyə ☐

b) F.Qocaya ☐

c) R.Hüseynova ☐

2. "Ulu torpaq" mahnısının bəstəkarı kimdir?

a) E.Mansurov ☐

b) O.Kazımi ☐

c) O.Rəcəbov ☐

27. MUSIQIDƏ VƏ TƏSVİRİ İNCƏSƏNƏTDƏ HİNDİSTAN MÖVZUSU

MƏQSƏD: 1. Rəssamlarımızın Hindistan mövzusunda çəkdikləri rəsmlərə uyğun Azərbaycan bəstəkarlarının musiqi nümunələrini müəyyənləşdirir.

2. Mahnını not mətni ilə fərdi və kollektiv tərkibində birsəslə oxuyur.

Bu mövzunun öyrənilməsində şəxələndirmə, beyin həmləsi, müqayisə, Venn diaqramı və müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1 Soltan Hacıbəyovun əvvəlcə “Hind lövhələri” musiqi əsəri kvartetin, sonradan isə “Hindistan lövhələri” simfonik orkestrin ifasında səsləndirilir.

2 Tədqiqat sualı kimi **“Soltan Hacıbəyovun “Hind lövhələri” musiqi əsəri Hindistan həyatını necə əks etdirir?”** — verilə bilər.

Tədqiqatın aparılması üçün sinfə dinlənən musiqi əsərinin fərqli və oxşar cəhətlərini müəyyənləşdirmək üçün Venn diaqramı çəkilmiş iş vərəqləri paylanılır.

Şagirdlər düzgün cavab qarşısında “+” işarəsi qoymalıdır. Bu sxem lövhədə də olduğundan müəllim şagirdlərin doğru cavablarını sxemdə qeyd edir və şagirdlər öz cavablarını yoxlayırlar.

Müəllim lövhədən Toğrul Nərimanbəyovun “Hind lövhələri”, Mikayıl Abdullayevin “Hind lövhələri” silsilə əsərlərini və heykəltəraş Ağasəlim Quliyevin “Rabindranat Taqor” heykəlinin təsvirini asır, Azərbaycan-Hindistan mədəni əlaqələrindən, onların musiqidə və təsviri incəsənətdə təzahüründən danışır.

MUSIQIDƏ VƏ TƏSVİRİ İNCƏSƏNƏTDƏ HİNDİSTAN MÖVZUSU

Mikayıl Abdullayev.
“Hind gözü”

Görkəmli Azərbaycan rəssamı Mikayıl Abdullayevin “Hindistanla ikinci görüş” adlı silsilə əsərləri onun Hindistan səfərindən sonra yaranıb. Rəssam həm də Hind xalqının böyük qızı “İndira Qandinin portreti”nin müəllifidir. Mikayıl Abdullayev Hindistan mövzusunda işlədiyi silsilə əsərlərə görə “Cavahirıl Nehru” adına beynəlxalq mükafata layiq görülmüşdür. Toğrul Nərimanbəyov, Tahir Salahov, Elçay Rzaquliyev kimi məşhur rəssamların da hind mövzusunda əsərləri var. Heykəltəraş Ağasəlim Quliyev “Rabindranat Taqor” əsərində hind dramaturqu Rabindranat Taqorun obrazını yaradıb.

Toğrul Nərimanbəyov.
“Hind lövhələri”

Ağasəlim Quliyev.
“Rabindranat Taqor”

Musiqi dinləyib: Soltan Hacıbəyovun “Hind lövhələri” musiqi silsiləsindən bir parça

Soltan Hacıbəyovun “Hind mövzusunda süita” adlı əsəri 1964-cü ildə yazılıb, sonralar bu süitadan istifadə etməklə bəstəkar “Hind lövhələri” adlı simfonik əsərini yaradıb.

64

DİFERENSİAL TƏLİM

Hindistan mövzusunda rəsm, heykəltəraşlıq və musiqi əsərlərini sadalayır;

Mahnını notla və sözləri ilə oxuyur.

Hindistan mövzusunda şəkil çəkir; “May” mahnısının tempinə və ritminə uyğun əl çalır.

“Hind lövhələri” rəsm silsiləsi ilə “Hind lövhələri” musiqi silsiləsi haqqında informasiya mübadiləsi aparılır və bu mövzuda müzakirə təşkil olunur.

Mahnını notla və sözləri ilə oxuyaq

MAY

Musiqisi Rəşid Şəfəqin, sözləri Rüşət Əhmədşadənindir.

Moderato

I

Aşdı-daşdı çay,
Açdı gül-çiçək,
Gəldi gözəl may,
Sevindi ürək.

Solo: Günlər şən keçir,
Çoxur arzular.

Xor: Gətirdin biza
Solmayan bahar.

II

Dağlar donunu
Atlazdan geyir,
Hər tərəf, hər yan,
Sənə “Gəl”, — deyir.

Solo: Güllər baxışlar
Yaz günəşindən.

Xor: Güldü, sevinli
Anamız, Vətən!

Fa major qammasında, “Rast” muğamı
üstündə səslənən bu mahnının xana ölçü-
sü 6/8-dir. Mahnı solo və xorun dialoqu
kimi, çox tələmədən, orta tempoda ifa edi-
lir.

Sual və tapşırıqlar

1. Hansı Azərbaycan rəssamları öz yaradıcılığında Hindis-
tana bağlı əsərlər yaratmışlar?

2. Azərbaycanın hansı bəstəkarı hind mövzusunda müraciət
etmişdir?

3. Necə düşünürsünüz, Azərbaycan bəstəkar, rəssam və
heykəltaraşlarını hind mövzusunda əsərlər yaratmağa nə hə-
vələndirirdi?

65

Belə nəticəyə gəlinir ki, Mi-
kayıl Abdullayevin “Hind lövhə-
ləri” və Toğrul Nərimanbəyovun
“Hind lövhələri” rəsm silsiləsi
əsərləri ilə Soltan Hacıbəyovun
“Hind lövhələri” musiqi əsəri xä-
raktercə bir-birinə uyğundur.

MAHNI OXUYAQ

Bəstəkar Rəşid Şəfəqin şair
Rüşət Əhmədşadəninin sözlərinə
yazdığı “May” mahnısı öyrədi-
lir.

Musiqi nümunələrinin müəl-
lifi və rəsm əsərləri ilə tanışlıq
müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdi-
mat şəklində.
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI (Düzgün cavabın qarşısında “+” işarəsi qoyun)

1. “May” mahnısının müəllifi kimdir?

a) Rəşid Şəfəq ☐

b) Oqtay Rəcəbov ☐

c) Ağabacı Rzayeva ☐

2. İndira Qandinin portretini kim işləyib?

a) Tahir Salahov ☐

b) Mikayıl Abdullayev ☐

c) Elbəy Rzaquliyev ☐

28. YEKUN KONSERTƏ HAZIRLIQ

DİNLƏNİLMƏK ÜÇÜN NƏZƏRDƏ TUTULAN MUSİQİ REPERTUARİ

1-ci mövzu

ŞUŞANIN DAĞLARI (Azərbaycan xalq mahnısı)

Moderato

Şu-şa - nın dağ - la - rı ba - şı du - man - lı,
qır - mı - zı qof - ta - lı, ya - şıl tu - man - lı.
dər - din - dən öl - mə - ye çox - dur gü - man - lı.
dər - din - dən öl - mə - ye çox - dur gü - man - lı.
Ay qız, bu nə qaş - göz, bu nə tel,
ö - lə - rəm dər - din - dən, o - nu bil.
da - nış - ma - san - da, ba - rı gül.
Ay qız, bu nə qaş - göz, bu nə tel,
ö - lə - rəm dər - din - dən, o - nu bil.
da - nış - ma - san - da, ba - rı gül.

2-ci mövzu

VOKALİZ («Şahzadə Qara qızıl» cizgi filmindən) Musiqisi Oqtay Rəcəbovundur.

Moderato

SÖZSÜZ MAHNI №1

Musiqisi Süleyman Ələsgərovundur.

SÖZSÜZ MAHNI №1

Musiqisi Feliks Mendelsonundur.

ZAMANIN BAYRAQDARI

Musiqisi Qara Qarayevin,
Sözləri Səməd Vurğunundur.

5-ci mövzu

ÜZEYİR HACIBƏYLİNİN «KOROĞLU» OPERASINDAN «QIZLAR XORU»

Moderato

6-cı mövzu

«QIZ QALASI» BALETİNDƏN «ADAJİO» VƏ «VALS»

Musiqisi Əfrasiyab Bədəlbəylinindir.

Moderato

Tempo di valse

cresc.

7-ci mövzu

ƏSGƏRİN ARIYASI

Moderato

Musiqisi Üzeyir Hacıbəylinindir.

Na - lən - dən - dir ney ki - mi a -
- va - zı - yi eş - qım bü - lənd, na - kə - tər - kin
qıl - ma - zam ney tok kə - sil - səm bən - dü - bənd
bən - dü - bənd.

8-ci mövzu

TƏKRAR

9-cu mövzu

DALĞALAR

Orta sürətlə

Musiqisi Ramiz Mirişlinindir.

LAYIHƏ

10-cu mövzu

«KOROĞLU» OPERASINDAN AŞIQ MAHNISI

Musiqisi Üzeyir Hacıbəylinindir.

Allegretto

E-şit-sin bəy-
lər pa-şa-lar!
E-şit-sin bəy-
lər a-ğa-lar!
E-şit-sin xan-
E-şit-sin bəy- lər a-ğa-lar! E-şit-sin a- rif a-ta-lar
E-şit-sin şa - nın qır - a - tın E-şit-sin şa - nın qır - a - tın

11-ci mövzu

«RAST» SİMFONİK MUĞAMINDAN «BƏRDAŞT»

Musiqisi Niyazinindir.

Maestoso e espressivo

f, *p*, *rit.*, *a tempo*, *f*, *p*, *doce*

«RAST» MUĞAMINDAN «BƏRDAŞT»

Ad libitum

f, *mf*

«ARAZBARI» ZƏRBİ-MUĞAMINDAN BİR PARÇA

«ARAZBARI»

(simli alətlər orkestri üçün)

Musiqisi Üzeyir Hacıbəylinindir.

13-cü mövzu

SƏNSİZ

Musiqisi Üzeyir Hacıbəylinin,
sözləri Nizami Gəncəvinindir.

Allegro moderato

Piano

f *mf*

marcato *p* *marcato*

VƏTƏNİMDİR

Musiqisi Süleyman Ələsgərovun,
sözləri Məhəmməd Füzulinindir.

Moderato

Pen-be-yi- da- ği- cü-nun iç- rə ni- han- dir bə- də- nim,
di- ri ol- duq- ca li- ba- sım bu- dur, öl- səm kə- fə- nim.
Pen-be-yi- da- ği- cü-nun iç- rə ni- han- dir bə- də- nim,
di- ri ol- duq- ca li- ba- sım bu- dur, öl- səm kə- fə- nim.
Ca- ni ca- nan di- lə- miş, ver- mə- mək ol- maz, ey dill!
Nə ni- za ey- lə- yə- lim, ol nə sə- nin- dir, nə mə- nim.

14-cü mövzu

TƏKRAR

«DƏNİZİ FƏTH EDƏNLƏR» FİLMİNDƏN BİR PARÇA

Musiqisi Qara Qarayevindir.

«SADKO» OPERASINDAN «OKEAN-GÖY DƏNİZ»

Musiqisi N.Rimski-Korsakovundur.

Musical score for 'Sadko' opera, Largo tempo. The score is written for piano (Piano), violin (Viol.), and woodwinds (Fl. and Clar.). The tempo is marked 'Largo' with a note '♩ = 44 (♩ = 132)'. The piano part is in the left hand, and the violin and woodwinds are in the right hand. The dynamics include 'pp' (pianissimo), 'cresc.' (crescendo), 'f' (forte), and 'dimin.' (diminuendo). The woodwinds are marked 'Fl.' and 'Clar.'. The piano part is marked 'sempre legato assai'.

LAYIHƏ

16-cı mövzu

TƏRƏKƏMƏ

(Azərbaycan xalq rəqsi)

17-ci mövzu

MAYE RAST

18-ci mövzu

«SÜLH UĞRUNDA» SİMFONİK POEMADAN
BİR PARÇA

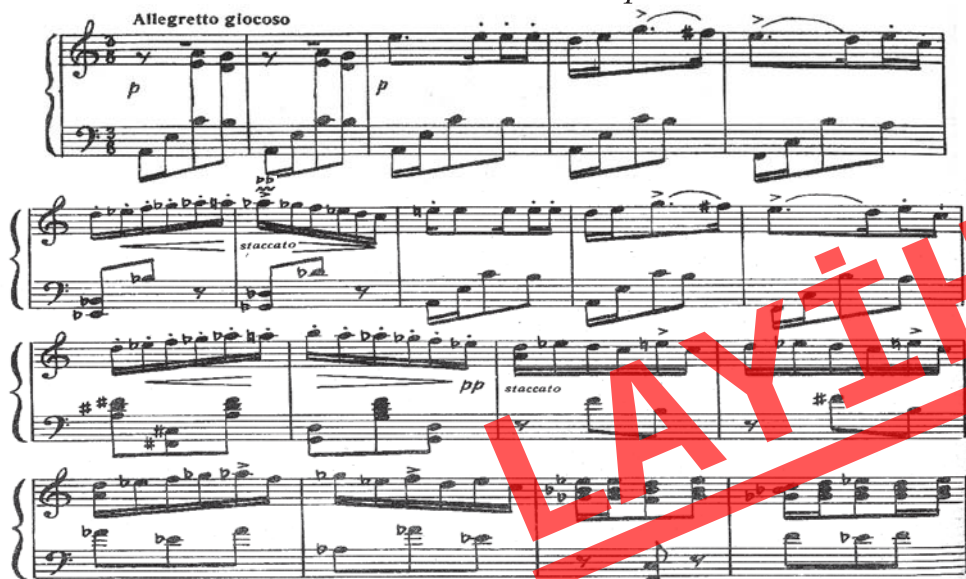
Musiqisi Cövdət Hacıyevindir.

19-cu mövzu

«NİZAMİ» SİMFONİYASINDAN BİR PARÇA

Musiqisi Fikrət Əmirovundur.

«NİZAMİ» OPERASINDAN «RƏNANIN MAHNISI»DAN BİR PARÇA

Moderato Musiqisi Əfrasiyab Bədəlbəylinindir.

lin ha - və - si öm - rü - mü son a - nə ye - tir -
di, Hic - ran qə - mi - nin xən - cə - ri - ni
qa - nə ye - tir - di.

20-ci mövzu

«FÜZULİ» KANTATASININ II HİSSƏSİNDƏN BİR PARÇA

Musiqisi Cahangir Cahangirovun,
sözləri Məhəmməd Füzulinindir.

Moderato

Mə-ni can - dan u-san - dır - dı cə - fa - dan
yar u-san-maz mi? u - san - maz - mi?

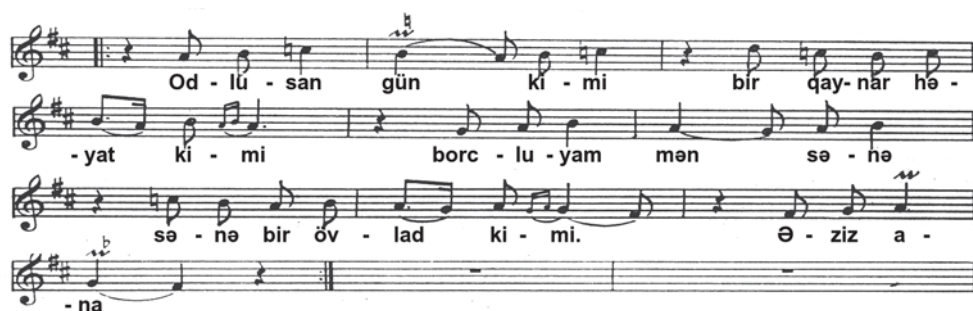
21-ci mövzu

MƏNİM ANAM

Musiqisi Cahangir Cahangirovun,
sözləri İslam Səfərtinindir.

Andante

1. Gö - zü - mün nu - ru ca - nim a -
-na, Bö - yüt - dün sən mə - ni
ya - na - ya - na. // - na.

22-ci mövzu

NOVRUZU

(Azərbaycan xalq rəqsi)

Tələsmədən

23-cü mövzu

TƏKRAR

24-cü mövzu

«KARVAN» SİMFONİK ƏSƏRİNDƏN BİR PARÇA

Musiqisi Soltan Hacıbəyovundur.

«ORTA ASİYADA» SİMFONİK ƏSƏRİNDƏN BİR PARÇA

Musiqisi Aleksandr Borodinindir.

25-ci mövzu

«KOROĞLU» OPERASINDAN UVERTÜRA

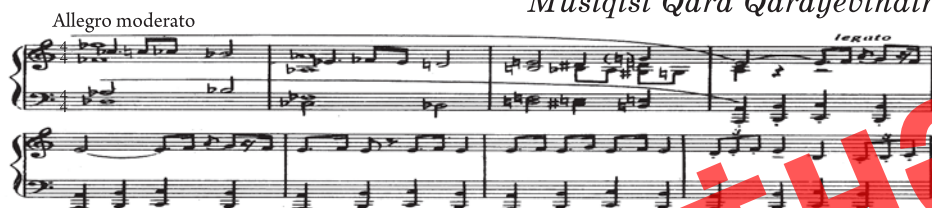
Musiqisi Üzeyir Hacıbəylinindir.

26-cı mövzu

«DON KİXOT» QRAVÜRÜNDƏN «SƏYAHƏT»

Musiqisi Qara Qarayevindir.

«DON KİXOT» QRAVÜRÜNDƏN «ALDONSA»

Musiqisi Qara Qarayevindir.

27-ci mövzu

«ŞUR» SİMFONİK MUĞAMINDAN BİR PARÇA

Musiqisi Fikrət Əmirovundur.

Allegro moderato

28-ci mövzu

NEFTÇİ QURBAN

Musiqisi Ağabacı Rzayevanın,
sözləri Hüseyn Arifindir.

Allegretto

29-cu mövzu

«HEYDƏR ORATORİYASI»NIN
II HİSSƏSİNDƏN BİR PARÇA

Musiqisi Oqtay Rəcəbovun,
sözləri Rafael Hüseynovundur.

Moderato

30-cu mövzu

«HİND LÖVHƏLƏRİ» SİLSİLƏSİNDƏN BİR PARÇA

Musiqisi Soltan Hacıbəyovundur.

Allegro moderato

BURAXILIŞ MƏLUMATI

MUSİQİ 5

Ümumtəhsil məktəblərinin 5-ci sinfi üçün

«Musiqi» fənni üzrə dərsliyinin

METODİK VƏSAİTİ

Tərtibçi heyət:

Müəlliflər

Oqtay Məmmədağa oğlu Rəcəbov

Nazim Kazım oğlu Kazımov

Ofeliya Safa qızı İmanova

Redaktor

Sevinc Nuruqızı

Bədii və texniki redaktor

Abdulla Ələkbərov

Dizayner

Firuzə İbrahimova

Rəssam

Gündüz Ağayev

Korrektor

Ülkər Hüseynova

© Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi (qrif nömrəsi: 2020-)

Müəlliflik hüquqları qorunur. Xüsusi icazə olmadan bu nəşri və yaxud onun hər hansı hissəsini yenidən çap etdirmək, surətini çıxarmaq, elektron informasiya vasitələri ilə yaymaq qanuna ziddir.

Hesab-nəşriyyat həcmi 5,6. Fiziki çap vərəqi 5,0.

Formatı 70x100 1/16.

Səhifə sayı 80. Ofset kağızı. Məktəb qarnituru. Ofset çapı.

Tiraj . Pulsuz. Bakı—2020.

«Təhsil Nəşriyyat-Poliqrafiya» MMC

Bakı, AZ 1052, F.Xoyski küç., 149

PULSUZ

LAYİHƏ